www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

ANKARA SCIENCE UNIVERSITY

eISSN: 2667-5641
Research Article /Araştırma Makalesi

New Readings, Textual Reconstruction and Contributions to Buddhist Terminology in Old Uyghur Buddhacarita Fragments

Eski Uygurca Buddhacarita Fragmanları Üzerine Yeni Okumalar, Metin Onarımları ve Budist Terminolojiye Katkılar

Aysun Soyer*

Abstract: This study aims to re-evaluate the Old Uyghur fragments of the *Buddhacarita*, one of the most important biographical works of Buddhist literature, from a philological perspective. Although the work, which gained wide cultural circulation through translations from its Sanskrit original into various languages, survives in Old Uyghur Turkic only in fragmentary form, it remains an important source for understanding the linguistic expression of Buddhist thought in Turkic.

Within the scope of the study, fragments numbered Ch/U 7528 and U 5369 preserved in the Berlin Turfan Collection were examined through a comparative philological method. The paleographical features of the documents were analyzed, and their transliteration, transcription, and translation into Modern Turkish were prepared. Damaged lines were reconsidered through parallel textual witnesses and contextual restoration methods, while the possible positions of the fragments within the textual sequence were also discussed.

Particular attention was paid to the functions of terms such as *ašnu*, *yavaltur-*, *törü*, *tegşüt etöz*, *avantlıg*, *vainike*, and *terin nom* within Buddhist terminology. The analysis demonstrates that the Old Uyghur *Buddhacarita* fragments are not merely products of translation activity, but also reflect the reinterpretation and localization of Buddhist concepts within the Turkish intellectual and cultural sphere. In particular, the use of *törü* as an equivalent of Sanskrit *Dharma* reveals the conceptual productivity of the translation language.

The Avalokiteśvara praise text and the passages related to the Ajātaśatru narrative contained in fragment U 5369 further suggest that the text should be evaluated not only within a biographical framework but also within a doctrinal and liturgical context. The new readings and textual restorations proposed through parallel textual evidence clarify the place of these fragments within the *Buddhacarita* tradition.

* Dr. Independent Researcher
Dr. Bağımsız Araştırmacı
ORCID https://orcid.org/0000-0002-9638-8315
aysunsoyer.as@gmail.com

Cite as/ Atıf: Soyer, A. (2026). New readings, textual reconstruction and contributions to Buddhist terminology in old Uyghur Buddhacarita fragments / Eski Uygurca Buddhacarita fragmanları üzerine yeni okumalar, metin onarımları ve Budist terminolojiye katkılar. *Turkish Studies-Language and Literature*, *21*(3), 6109-6175. Ankara Bilim University Publications. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.94592
Received/Geliş: 29 May/Mayıs 2026
Accepted/Kabul: 20 September/Eylül 2026
Published/Yayın: 25 September/Eylül 2026
Checked by plagiarism software

CC BY NC

In conclusion, this study offers new philological evaluations concerning the re-reading and reconstruction of Old Uyghur Buddhist texts and provides conceptual as well as methodological contributions to the formation of Buddhist-Turkic terminology.

Keywords: Old Turkic, Old Uyghur, Buddhism, sūtra, textual reconstruction.

Öz: Bu çalışma, Budist edebiyatın en önemli biyografik eserlerinden biri olan *Buddhacarita*'ya ait Eski Uygurca fragmanları filolojik açıdan yeniden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Sanskritçe aslından farklı dillere çevrilerek geniş bir kültürel dolaşım alanı kazanan eser, Eski Uygur Türkçesinde yalnızca sınırlı parçalarla temsil edilmesine rağmen Budist düşüncenin Türkçe ifade biçimlerini anlamak bakımından önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Araştırma kapsamında Berlin Turfan Koleksiyonu'nda muhafaza edilen Ch/U 7528 ve U 5369 numaralı fragmanlar karşılaştırmalı filolojik yöntemle incelenmiştir. Belgelerin paleografik özellikleri değerlendirilmiş; harf çevrimi, yazı çevrimi ve Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır. Tahripli satırlar, paralel metin tanıklıkları ve bağlamsal onarım yöntemi kullanılarak yeniden okunmuş; fragmanların metin içindeki muhtemel konumları tartışılmıştır.

Çalışmada özellikle *aşnu*, *yavaltur-*, *törü*, *tegşüt etöz*, *avantlıg*, *vainike* ve *terin nom* gibi kavramların Budist terminoloji içerisindeki işlevleri üzerinde durulmuştur. İncelemeler, Eski Uygurca *Buddhacarita* fragmanlarının yalnızca bir çeviri faaliyeti olmadığını; Budist kavramların Türkçe düşünce dünyası içinde yeniden yorumlanarak yerelleştirildiğini göstermektedir. Özellikle *törü* biriminin Skr. *Dharma* karşılığı olarak kullanılması, çeviri dilinin kavramsal üretkenliğini ortaya koymaktadır.

U 5369 numaralı fragmanda yer alan Avalokiteśvara övgüsü ile Ajātaśatru anlatısına ilişkin bölümler ise metnin yalnızca biyografik değil, aynı zamanda anlatısal ve litürjik bir çevre içinde değerlendirildiğini düşündürmektedir. Paralel metinler yardımıyla önerilen yeni okumalar ve satır onarımları, fragmanların *Buddhacarita* geleneği içerisindeki yerini daha belirgin hâle getirmektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, Eski Uygurca Budist metinlerin yeniden okunması ve onarımı konusunda yeni filolojik değerlendirmeler sunmakta; Budist-Türkçe terminolojinin oluşum sürecine dair kavramsal ve metodolojik katkılar sağlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Eski Türkçe, Eski Uygurca, Budizm, sūtra, metin onarımı

Structured Abstract:

This study aims to contribute to the existing editions of the Old Uyghur *Buddhacarita* tradition through new philological readings and contextual reassessment of the fragments Ch/U 7528 and U 5369. Although Old Uyghur Buddhist studies have advanced considerably through catalogues and fragment editions, several issues remain unresolved, particularly regarding the interpretation of damaged lines, the reconstruction of texts through parallel witnesses, and the conceptual analysis of Buddhist terminology. By reexamining two fragments that have either received limited scholarly attention or remained largely at the catalogue level, this study seeks to address these gaps. Beyond proposing textual restorations, the article demonstrates that fragment philology can illuminate not only textual reconstruction but also translation strategies, conceptual adaptation, and the formation of Buddhist terminology in Old Uyghur literature. Furthermore, it proposes an integrated philological framework that combines paleography, contextual restoration, comparative textual analysis, and conceptual terminology studies, thereby contributing to ongoing methodological discussions in Old Uyghur Buddhist philology.

The study adopts a qualitative philological methodology. The corpus consists of two fragments preserved in the Berlin Turfan Collection: Ch/U 7528 and U 5369. These materials are examined through paleographical, codicological, and comparative textual methods. The analysis proceeds in several stages. First, the physical characteristics, scribal features, and state of preservation of the fragments are assessed. Second, transliterations, transcriptions, and Turkish translations are presented. Subsequently, damaged passages are reexamined through contextual restoration and comparison with parallel textual witnesses. Terminological analysis is conducted with reference to Sanskrit, Sogdian, Tocharian, and Chinese sources in order to evaluate conceptual correspondences. Lexical items are not treated merely as dictionary equivalents but are analyzed as translation choices embedded within Buddhist doctrinal discourse and conceptual transfer strategies. Through this integrated approach, the fragments are interpreted not simply as isolated textual remnants but as multilayered philological evidence that contributes to the understanding of textual history, translation practices, and the development of Buddhist terminology.

The analysis yields several significant findings. First, the new readings proposed for Ch/U 7528 provide revised restorations for damaged passages and contribute to a more accurate placement of the fragment within the *Buddhacarita* textual sequence. Terms such as *ašnu*, *yavaltur*-, and *törü* are shown to possess conceptual functions that extend beyond their lexical meanings, particularly within Buddhist doctrinal discourse. Second, the reassessment of U 5369 suggests that, although its direct attribution to the main *Buddhacarita* text cannot be established with certainty, it should nevertheless be regarded as a complementary and interpretative witness within the broader *Buddhacarita* textual tradition. In particular, doctrinal expressions such as *tägšüt ätöz*, *gadirakud*, *vainike*, and *terin kuvrag* reflect a highly developed conceptual vocabulary and provide valuable evidence for understanding how Buddhist narrative and doctrinal concepts were rendered into Old Uyghur. One of the study's principal findings is that parallel fragments function not only as sources for reconstructing missing passages but also as independent conceptual witnesses that broaden interpretative possibilities. The findings further demonstrate that the Old Uyghur Buddhist translation language was not merely reproductive but also productive and creative in generating new conceptual expressions.

The study demonstrates that the combined application of comparative philological methods and conceptual terminological analysis produces significant results in fragment philology. It shows that documents whose direct attribution to the primary text remains uncertain may nevertheless make substantial indirect contributions to textual reconstruction and interpretation. In this respect, the study proposes a methodological expansion that integrates documentary editing with interpretative philology in Old Uyghur *Buddhacarita* research. It also highlights the creativity and conceptual productivity of the Old Uyghur translation language, thereby contributing to a deeper understanding of Buddhist translation practices and terminology formation. Future research involving a comprehensive digital critical edition of all *Buddhacarita* fragments will not only facilitate a more complete reconstruction of the text but also provide broader insights into the historical development of Buddhist terminology, while offering an opportunity to test and refine the philological framework proposed in this study on a larger corpus.

Keywords: Old Uyghur, *Buddhacarita*, textual reconstruction, Buddhist terminology, Turfan manuscripts.

الملخص المنهجي:

تهدف هذه الدراسة إلى الإسهام في الإصدارات القائمة لتقليد البودّهاكاريتا باللغة الأويغورية القديمة من خلال قراءات فقهية جديدة
وعلى الرغم من أن دراسات البوذية بالأويغورية القديمة قد تقدمت كثيرًا عبر الفهارس .U 5369 و Ch/U 7528 وإعادة تقييم سياقي للقطع وإصدارات القطع، إلا أن عدة قضايا ما تزال غير محسومة، خصوصًا فيما يتعلق بتفسير الأسطر التالفة، وإعادة بناء النصوص عبر الشواهد ،الموازية، والتحليل المفهومي للمصطلحات البوذية .ومن خلال إعادة فحص قطعتين لم تحظيا باهتمام علمي كافٍ أو بقيتا في مستوى الفهرسة تسعى هذه الدراسة إلى سد هذه الثغرات .ولا تقتصر المقالة على اقتراح ترميمات نصية، بل تُظهر أن فقه القطع يمكن أن يضيء ليس فقط على إعادة بناء النصوص، بل أيضًا على استراتيجيات الترجمة، والتكييف المفهومي، وتشكيل المصطلحات البوذية في الأدب الأويغوري القديم .كما تقترح إطارًا فقهياً متكاملاً يجمع بين علم الخطوط، والترميم السياقي، والتحليل النصي المقارن، ودراسة المصطلحات المفهومية، مما يسهم .في النقاشات المنهجية الجارية في فقه البوذية الأويغورية القديمة

.U 5369 و Ch/U 7528 :تعتمد الدراسة منهجية فقهية نوعية .ويتألف المتن من قطعتين محفوظتين في مجموعة تورفان ببرلين وتُفحص هذه المواد عبر مناهج باليوغرافية وكوديكولوجية ونصية مقارنة .ويتقدم التحليل في مراحل عدة :أولاً، تقييم الخصائص المادية والسمات الكتابية وحالة حفظ القطع .ثانيًا، تقديم التحويلات الصوتية والنصوص والترجمات التركية .ثم يُعاد فحص المقاطع التالفة عبر الترميم السياقي والمقارنة مع الشواهد النصية الموازية .ويُجرى التحليل الاصطلاحي بالرجوع إلى مصادر سنسكريتية وسغدية وتوخارية وصينية لتقييم المقابلات المفهومية .ولا تُعالج المفردات بوصفها مكافئات قاموسية فحسب، بل تُحلل كخيارات ترجمة مدمجة في الخطاب العقائدي البوذي واستراتيجيات النقل المفهومي .ومن خلال هذا النهج المتكامل، تُفسر القطع لا كأشلاء نصية معزولة، بل كأدلة فقهية متعددة الطبقات تسهم في .فهم تاريخ النص، وممارسات الترجمة، وتطور المصطلحات البوذية

تقدم ترميمات معدلة للمقاطع التالفة وتُسهم Ch/U 7528 وتسفر التحليلات عن عدة نتائج مهمة .أولاً، القراءات الجديدة المقترحة لـ وظائف مفهومية *törü* و *yavaltur-* و *ašnu* في تحديد أكثر دقة لموضع القطعة ضمن تسلسل نص البودّهاكاريتا .وتُظهر مصطلحات مثل إلى أنه، رغم عدم إمكانية نسبته U 5369 تتجاوز معانيها المعجمية، خصوصًا في سياق الخطاب العقائدي البوذي .ثانيًا، يُشير إعادة تقييم المباشر إلى النص الرئيس للبودّهاكاريتا على نحو يقيني، ينبغي اعتباره شاهدًا مكملاً وتفسيريًا ضمن التقليد النصي الأوسع للبودّهاكاريتا .وتُظهر معجمًا مفهوميًا متطورًا للغاية وتقدم أدلة قيمة لفهم كيفية نقل *terin kuvrag* و *vainike* و *gadirakud* و *tägšüt ätöz* تعابير عقائدية مثل السرد البوذي والمفاهيم العقائدية إلى الأويغورية القديمة .ومن أبرز نتائج الدراسة أن القطع الموازية لا تعمل فقط كمصادر لإعادة بناء المقاطع المفقودة، بل أيضًا كشواهد مفهومية مستقلة توسع إمكانيات التفسير .وتُظهر النتائج كذلك أن لغة الترجمة البوذية بالأويغورية القديمة لم تكن .مجرد إعادة إنتاج، بل كانت أيضًا منتجة وخلاقة في توليد تعابير مفهومية جديدة

وتُبين الدراسة أن التطبيق المشترك للمناهج الفقهية المقارنة والتحليل الاصطلاحي المفهومي يُنتج نتائج مهمة في فقه القطع .وتُظهر أن الوثائق التي تبقى نسبتها المباشرة إلى النص الرئيس غير مؤكدة يمكن أن تُسهم مع ذلك إسهامات غير مباشرة جوهرية في إعادة بناء النص وتفسيره .وفي هذا الصدد، تقترح الدراسة توسعًا منهجيًا يدمج تحرير الوثائق مع الفقه التفسيري في أبحاث البودّهاكاريتا الأويغورية القديمة .كما .تُبرز إبداعية وإنتاجية اللغة الأويغورية في الترجمة المفهومية، مما يُسهم في فهم أعمق لممارسات الترجمة البوذية وتشكيل المصطلحات وسيتيح البحث المستقبلي الذي يتضمن إصدارًا نقديًا رقميًا شاملاً لجميع قطع البودّهاكاريتا ليس فقط إعادة بناء أكثر اكتمالاً للنص، بل أيضًا تقديم رؤى أوسع حول التطور التاريخي للمصطلحات البوذية، مع إتاحة الفرصة لاختبار الإطار الفقهي المقترح في هذه الدراسة وتطويره على متن .أكبر

الكلمات المفتاحية :الأويغورية القديمة، البودّهاكاريتا، إعادة بناء النص، المصطلحات البوذية، مخطوطات تورفان

Résumé Structuré:

Cette étude vise à contribuer aux éditions existantes de la tradition Buddhacarita en vieux ouïghour par de nouvelles lectures philologiques et une réévaluation contextuelle des fragments Ch/U 7528 et U 5369. Bien que les études bouddhiques en vieux ouïghour aient considérablement progressé grâce aux catalogues et aux éditions de fragments, plusieurs questions demeurent non résolues, notamment l'interprétation des lignes endommagées, la reconstruction des textes à partir de témoins parallèles et l'analyse conceptuelle de la terminologie bouddhique. En réexaminant deux fragments qui ont soit reçu une attention scientifique limitée, soit été laissés au niveau du catalogue, cette étude cherche à combler ces lacunes. Au-delà des propositions de restaurations textuelles, l'article démontre que la philologie des fragments peut éclairer non seulement la reconstruction textuelle, mais aussi les stratégies de traduction, l'adaptation conceptuelle et la formation de la terminologie bouddhique en littérature ouïghoure ancienne. En outre, il propose un cadre philologique intégré combinant paléographie, restauration contextuelle, analyse textuelle comparative et études terminologiques conceptuelles, contribuant ainsi aux débats méthodologiques en cours dans la philologie bouddhique ouïghoure.

L'étude adopte une méthodologie philologique qualitative. Le corpus se compose de deux fragments conservés dans la Collection de Turfan à Berlin : Ch/U 7528 et U 5369. Ces matériaux sont examinés à l'aide de méthodes paléographiques, codicologiques et comparatives. L'analyse se déroule en plusieurs étapes : premièrement, les caractéristiques physiques, les traits scribaux et l'état de conservation des fragments sont

évalués. Deuxièmement, des translittérations, transcriptions et traductions turques sont présentées. Ensuite, les passages endommagés sont réexaminés par restauration contextuelle et comparaison avec des témoins textuels parallèles. L'analyse terminologique est menée en référence aux sources sanskrites, sogdiennes, tocharienne et chinoises afin d'évaluer les correspondances conceptuelles. Les éléments lexicaux ne sont pas traités comme de simples équivalents dictionnairiques, mais comme des choix de traduction inscrits dans le discours doctrinal bouddhique et les stratégies de transfert conceptuel. Grâce à cette approche intégrée, les fragments sont interprétés non pas comme de simples vestiges isolés, mais comme des preuves philologiques multilayered contribuant à la compréhension de l'histoire textuelle, des pratiques de traduction et du développement de la terminologie bouddhique.

L'analyse produit plusieurs résultats significatifs. Premièrement, les nouvelles lectures proposées pour Ch/U 7528 offrent des restaurations révisées des passages endommagés et contribuent à un placement plus précis du fragment dans la séquence textuelle du *Buddhacarita*. Des termes tels que *ašnu*, *yavaltur-* et *törü* sont montrés comme possédant des fonctions conceptuelles dépassant leurs significations lexicales, en particulier dans le discours doctrinal bouddhique. Deuxièmement, la réévaluation de U 5369 suggère que, bien que son attribution directe au texte principal du *Buddhacarita* ne puisse être établie avec certitude, il doit néanmoins être considéré comme un témoin complémentaire et interprétatif au sein de la tradition textuelle plus large du *Buddhacarita*. En particulier, des expressions doctrinales telles que *tägšüt ätöz*, *gadirakud*, *vainike* et *terin kuvrag* reflètent un vocabulaire conceptuel hautement développé et fournissent des preuves précieuses pour comprendre comment le récit bouddhique et les concepts doctrinaux ont été rendus en vieux ouïghour. L'un des principaux résultats de l'étude est que les fragments parallèles ne fonctionnent pas seulement comme sources pour reconstruire des passages manquants, mais aussi comme témoins conceptuels indépendants élargissant les possibilités interprétatives. Les résultats montrent en outre que la langue de traduction bouddhique en vieux ouïghour n'était pas simplement reproductive, mais également productive et créative dans la génération de nouvelles expressions conceptuelles.

L'étude démontre que l'application combinée des méthodes philologiques comparatives et de l'analyse terminologique conceptuelle produit des résultats significatifs dans la philologie des fragments. Elle montre que des documents dont l'attribution directe au texte principal reste incertaine peuvent néanmoins apporter des contributions substantielles indirectes à la reconstruction et à l'interprétation du texte. À cet égard, l'étude propose une expansion méthodologique qui intègre l'édition documentaire à la philologie interprétative dans la recherche sur le *Buddhacarita* ouïghour ancien. Elle met également en évidence la créativité et la productivité conceptuelle de la langue de traduction ouïghoure ancienne, contribuant ainsi à une compréhension plus profonde des pratiques de traduction bouddhiques et de la formation de la terminologie. Les recherches futures impliquant une édition critique numérique complète de tous les fragments du *Buddhacarita* ne faciliteront pas seulement une reconstruction plus complète du texte, mais offriront également des perspectives plus larges sur le développement historique de la terminologie bouddhique, tout en permettant de tester et de perfectionner le cadre philologique proposé dans cette étude sur un corpus plus vaste.

Mots-clés: vieux ouïghour, *Buddhacarita*, reconstruction textuelle, terminologie bouddhique, manuscrits de Turfan

Resumen Estructurado:

Este estudio tiene como objetivo contribuir a las ediciones existentes de la tradición Buddhacarita en antiguo uigur mediante nuevas lecturas filológicas y una reevaluación contextual de los fragmentos Ch/U 7528 y U 5369. Aunque los estudios budistas en antiguo uigur han avanzado considerablemente gracias a los catálogos y ediciones de fragmentos, aún persisten varios problemas sin resolver, en particular en lo que respecta a la interpretación de líneas dañadas, la reconstrucción de textos a través de testigos paralelos y el análisis conceptual de la terminología budista. Al reexaminar dos fragmentos que han recibido una atención académica limitada o que han permanecido en gran medida a nivel de catálogo, este estudio busca abordar dichas lagunas. Más allá de proponer restauraciones textuales, el artículo demuestra que la filología de fragmentos puede iluminar no solo la reconstrucción textual, sino también las estrategias de traducción, la adaptación conceptual y la formación de la terminología budista en la literatura uigur antigua. Asimismo, propone un marco filológico integrado que combina paleografía, restauración contextual, análisis textual

comparativo y estudios terminológicos conceptuales, contribuyendo así a los debates metodológicos en curso en la filología budista uigur.

El estudio adopta una metodología filológica cualitativa. El corpus consta de dos fragmentos conservados en la Colección de Turfan en Berlín: Ch/U 7528 y U 5369. Estos materiales se examinan mediante métodos paleográficos, codicológicos y comparativos. El análisis se desarrolla en varias etapas: primero, se evalúan las características físicas, las particularidades escriturarias y el estado de conservación de los fragmentos. En segundo lugar, se presentan transliteraciones, transcripciones y traducciones al turco. Posteriormente, los pasajes dañados se reexaminan mediante restauración contextual y comparación con testigos textuales paralelos. El análisis terminológico se realiza con referencia a fuentes en sánscrito, sogdiano, tochario y chino para evaluar las correspondencias conceptuales. Los elementos léxicos no se tratan simplemente como equivalentes de diccionario, sino como elecciones de traducción insertas en el discurso doctrinal budista y en las estrategias de transferencia conceptual. A través de este enfoque integrado, los fragmentos se interpretan no como simples restos aislados, sino como pruebas filológicas de múltiples capas que contribuyen a la comprensión de la historia textual, las prácticas de traducción y el desarrollo de la terminología budista.

El análisis arroja varios hallazgos significativos. En primer lugar, las nuevas lecturas propuestas para Ch/U 7528 ofrecen restauraciones revisadas de pasajes dañados y contribuyen a una ubicación más precisa del fragmento dentro de la secuencia textual del *Buddhacarita*. Se demuestra que términos como *ašnu*, *yavaltur-* y *törü* poseen funciones conceptuales que van más allá de sus significados léxicos, especialmente dentro del discurso doctrinal budista. En segundo lugar, la reevaluación de U 5369 sugiere que, aunque su atribución directa al texto principal del *Buddhacarita* no puede establecerse con certeza, debe considerarse como un testigo complementario e interpretativo dentro de la tradición textual más amplia del *Buddhacarita*. En particular, expresiones doctrinales como *tägšüt ätöz*, *gadirakud*, *vainike* y *terin kuvrag* reflejan un vocabulario conceptual altamente desarrollado y proporcionan pruebas valiosas para comprender cómo se transmitieron el relato budista y los conceptos doctrinales al antiguo uigur. Uno de los principales hallazgos del estudio es que los fragmentos paralelos no funcionan únicamente como fuentes para reconstruir pasajes faltantes, sino también como testigos conceptuales independientes que amplían las posibilidades interpretativas. Los resultados demuestran además que la lengua de traducción budista en antiguo uigur no era meramente reproductiva, sino también productiva y creativa en la generación de nuevas expresiones conceptuales.

El estudio demuestra que la aplicación combinada de métodos filológicos comparativos y análisis terminológico conceptual produce resultados significativos en la filología de fragmentos. Muestra que documentos cuya atribución directa al texto principal sigue siendo incierta pueden, sin embargo, aportar contribuciones indirectas sustanciales a la reconstrucción y la interpretación textual. En este sentido, el estudio propone una expansión metodológica que integra la edición documental con la filología interpretativa en la investigación del *Buddhacarita* en antiguo uigur. También destaca la creatividad y la productividad conceptual de la lengua de traducción uigur antigua, contribuyendo a una comprensión más profunda de las prácticas de traducción budistas y de la formación de la terminología. Las investigaciones futuras que incluyan una edición crítica digital completa de todos los fragmentos del *Buddhacarita* no solo facilitarán una reconstrucción más completa del texto, sino que también ofrecerán perspectivas más amplias sobre el desarrollo histórico de la terminología budista, al tiempo que permitirán probar y perfeccionar el marco filológico propuesto en este estudio sobre un corpus más extenso.

Palabras Clave: antiguo uigur, *Buddhacarita*, reconstrucción textual, terminología budista, manuscritos de Turfan

结构化摘要:

本研究旨在通过对碎片 Ch/U 7528 **和** U 5369 **的新文献学解**读与语境性再评估，为现有的古代维吾尔语 *Buddhacarita* 传统版本作出贡献。尽管古代维吾尔佛教研究已通过目录和碎片版本取得了显著进展，但仍存在若干未解决的问题，尤其是对残缺行文的解释、通过平行文献见证进行文本重建，以及佛教术语的概念分析。通过重新审视两份此前仅受到有限学术关注或停留在目录层面的碎片

，本研究试图填补这些空白。文章不仅提出文本修复方案，还表明碎片文献学不仅能揭示文本重建，还能阐明翻译策略、概念适应以及古代维吾尔文学中佛教术语的形成。此外，研究提出了一种整合的文献学框架，结合了古文字学、语境修复、比较文本分析与概念术语研究，从而推动古代维吾尔佛教文献学的方法论讨论。

本研究采用定性文献学方法。语料由柏林吐鲁番文献收藏中保存的两份碎片组成：Ch/U 7528 **与** U 5369。**材料通**过古文字学、书籍学与比较文本方法进行考察。分析分为几个阶段：首先评估碎片的物理特征、书写特征及保存状况；其次提供转写、音译及土耳其语翻译；随后通过语境修复与平行文献见证对残缺段落进行再审视。术语分析则参考梵文、粟特文、吐火罗文与中文资料，以评估概念对应关系。词汇项目不仅被视为词典对等物，更被分析为嵌入佛教教义话语与概念转移策略中的翻译选择。通过这一整合方法，碎片不再仅仅是孤立的文本残片，而是作为多层次的文献学证据，有助于理解文本历史、翻译实践及佛教术语的发展。

分析得出若干重要发现。首先，对 Ch/U 7528 **的新解**读提出了修订后的残缺段落修复方案，并有助于更准确地定位该碎片在 *Buddhacarita* **文本序列中的位置。**诸如 *ašnu*、*yavaltur-* **与** *törü* **等**术语被证明在佛教教义话语中具有超越其词汇意义的概念功能。其次，对 U 5369 **的再**评估表明，尽管其直接归属于 *Buddhacarita* **主体文本尚无法确定，但它仍**应被视为更广泛 *Buddhacarita* **文本**传统中的补充性与解释性见证。尤其是 *tägšüt ätöz*、*gadirakud*、*vainike* **与** *terin kuvrag* **等教**义表达，反映出高度发展的概念词汇，为理解佛教叙事与教义概念如何转译为古代维吾尔语提供了宝贵证据。本研究的核心发现之一是，平行碎片不仅是重建缺失段落的来源，同时也是独立的概念见证，拓展了解释的可能性。研究进一步表明，古代维吾尔佛教翻译语言不仅是再生产性的，而且在生成新的概念表达方面具有创造性与生产性。

本研究展示了比较文献学方法与概念术语分析的结合在碎片文献学中所产生的重要成果。它表明，即使那些无法直接归属于主体文本的文献，也能在文本重建与解释中作出重要的间接贡献。在此意义上，研究提出了一种方法论扩展，将文献编辑与解释性文献学结合于古代维吾尔 *Buddhacarita* **研究之中。同**时强调了古代维吾尔翻译语言的创造性与概念生产力，从而加深了对佛教翻译实践与术语形成的理解。未来若能对所有 *Buddhacarita* **碎片**进行全面的数字化批判性版本整理，不仅将促进文本更完整的重建，还将为佛教术语的历史发展提供更广阔的视角，并为在更大语料库上测试与完善本研究所提出的文献学框架提供契机。

关键词：古代维吾尔语，*Buddhacarita*，**文本重建**，**佛教**术语，吐鲁番手**稿**

Структурированный Реферат:

Данное исследование направлено на внесение вклада в существующие издания традиции Buddhacarita на древнеуйгурском языке посредством новых филологических прочтений и контекстуальной переоценки фрагментов Ch/U 7528 и U 5369. Хотя исследования буддизма на древнеуйгурском языке значительно продвинулись благодаря каталогам и публикациям фрагментов, остаются нерешённые вопросы, особенно касающиеся интерпретации повреждённых строк, реконструкции текстов на основе параллельных свидетельств и концептуального анализа буддийской терминологии. Путём повторного изучения двух фрагментов, которые либо получили ограниченное внимание исследователей, либо остались на уровне каталогов, данная работа стремится восполнить эти

пробелы. Помимо предложений по текстуальным реконструкциям, статья показывает, что филология фрагментов может пролить свет не только на восстановление текста, но и на стратегии перевода, концептуальную адаптацию и формирование буддийской терминологии в древнеуйгурской литературе. Кроме того, предлагается интегрированная филологическая модель, объединяющая палеографию, контекстуальное восстановление, сравнительный текстовый анализ и исследование концептуальной терминологии, тем самым внося вклад в текущие методологические дискуссии в области древнеуйгурской буддийской филологии.

Исследование использует качественную филологическую методологию. Корпус состоит из двух фрагментов, хранящихся в Турфанской коллекции в Берлине: Ch/U 7528 и U 5369. Эти материалы изучаются с применением палеографических, кодикологических и сравнительно-текстовых методов. Анализ проводится в несколько этапов: сначала оцениваются физические характеристики, особенности письма и состояние сохранности фрагментов; затем приводятся транслитерации, транскрипции и переводы на турецкий язык; далее повреждённые места пересматриваются посредством контекстуального восстановления и сопоставления с параллельными текстовыми свидетельствами. Терминологический анализ проводится с привлечением санскритских, согдийских, тохарских и китайских источников для оценки концептуальных соответствий. Лексические единицы рассматриваются не как простые словарные эквиваленты, а как переводческие решения, встроенные в буддийский доктринальный дискурс и стратегии концептуального переноса. Благодаря такому комплексному подходу фрагменты интерпретируются не как изолированные остатки текста, а как многоуровневые филологические свидетельства, способствующие пониманию истории текста, переводческих практик и развития буддийской терминологии.

Анализ приводит к ряду значимых результатов. Во-первых, новые прочтения Ch/U 7528 предлагают пересмотренные реконструкции повреждённых мест и способствуют более точному определению положения фрагмента в текстовой последовательности *Buddhacarita*. Такие термины, как *ašnu*, *yavaltur-* и *törü*, показаны как обладающие концептуальными функциями, выходящими за рамки их словарных значений, особенно в буддийском доктринальном дискурсе. Во-вторых, переоценка U 5369 показывает, что, хотя его прямое отнесение к основному тексту *Buddhacarita* не может быть установлено с уверенностью, он должен рассматриваться как дополнительное и интерпретативное свидетельство в более широкой текстовой традиции *Buddhacarita*. В частности, такие доктринальные выражения, как *tägšüt ätöz*, *gadirakud*, *vainike* и *terin kuvrag*, отражают высокоразвитый концептуальный словарь и предоставляют ценные данные для понимания того, как буддийский нарратив и доктринальные концепты были переданы на древнеуйгурский язык. Одним из ключевых выводов исследования является то, что параллельные фрагменты функционируют не только как источники для реконструкции утраченных мест, но и как независимые концептуальные свидетельства, расширяющие интерпретационные возможности. Результаты также показывают, что язык буддийских переводов на древнеуйгурский был не просто воспроизводящим, но также продуктивным и творческим в создании новых концептуальных выражений.

Исследование демонстрирует, что совместное применение сравнительно-филологических методов и концептуального терминологического анализа даёт значимые результаты в филологии фрагментов. Оно показывает, что документы, чья прямая атрибуция к основному тексту остаётся неопределённой, могут тем не менее внести существенный косвенный вклад в реконструкцию и интерпретацию текста. В этом отношении работа предлагает методологическое расширение, интегрирующее документальное редактирование с интерпретативной филологией в исследованиях древнеуйгурской *Buddhacarita*. Она также подчёркивает творческий и концептуально продуктивный характер древнеуйгурского переводческого языка, способствуя более глубокому пониманию буддийских переводческих практик и формирования терминологии. Будущие исследования, включающие комплексное цифровое критическое издание всех фрагментов *Buddhacarita*, не только облегчат более полную реконструкцию текста, но и предоставят более широкие перспективы для изучения исторического развития буддийской терминологии, а также дадут возможность проверить и усовершенствовать предложенную в данной работе филологическую модель на более обширном корпусе.

Ключевые Слова: древнеуйгурский язык, *Buddhacarita*, реконструкция текста, буддийская терминология, турфанские рукописи

संरचित सारांश:

यह अध्ययन प्राचीन उइगुर बुद्धचरित परंपरा के मौजूदा संस्करणों में नए भाषावैज्ञानिक पाठन और संदर्भात्मक पुनर्मूल्यांकन के माध्यम से योगदान करने का उद्देश्य रखता है। यद्यपि प्राचीन उइगुर बौद्ध अध्ययन कैटलॉग और खंड संस्करणों के माध्यम से काफी आगे बढ़ चुके हैं, फिर भी कई मुद्दे अनसुलझे हैं, विशेषकर क्षतिग्रस्त पंक्तियों की व्याख्या, समानांतर साक्ष्यों के आधार पर पाठ पुनर्निर्माण, और बौद्ध शब्दावली का वैचारिक विश्लेषण। दो ऐसे खंडों का पुनः परीक्षण करके, जिन्हें या तो सीमित विद्वतापूर्ण ध्यान मिला है या जो मुख्यतः कैटलॉग स्तर पर ही रहे हैं, यह अध्ययन इन खामियों को दूर करने का प्रयास करता है। पाठ पुनर्स्थापन का प्रस्ताव करने से परे, लेख यह दर्शाता है कि खंड-भाषाविज्ञान केवल पाठ पुनर्निर्माण ही नहीं, बल्कि अनुवाद रणनीतियों, वैचारिक अनुकूलन और प्राचीन उइगुर साहित्य में बौद्ध शब्दावली के निर्माण को भी उजागर कर सकता है। इसके अतिरिक्त, यह अध्ययन एक समेकित भाषावैज्ञानिक ढाँचा प्रस्तुत करता है, जो paleography, संदर्भात्मक पुनर्स्थापन, तुलनात्मक पाठ विश्लेषण और वैचारिक शब्दावली अध्ययन को संयोजित करता है, और इस प्रकार प्राचीन उइगुर बौद्ध भाषाविज्ञान में चल रही पद्धतिगत चर्चाओं में योगदान देता है।

अध्ययन गुणात्मक भाषावैज्ञानिक पद्धति अपनाता है। कॉर्पस में बर्लिन तुर्फ़ान संग्रह में संरक्षित दो खंड शामिल हैं: Ch/U 7528 और U 5369। इन सामग्रियों का परीक्षण paleographic, codicological और तुलनात्मक पाठ विधियों के माध्यम से किया गया है। विश्लेषण कई चरणों में आगे बढ़ता है: सबसे पहले, खंडों की भौतिक विशेषताओं, लिपिकीय लक्षणों और संरक्षण की स्थिति का मूल्यांकन किया गया। दूसरे, लिप्यंतरण, लिप्यांकन और तुर्की अनुवाद प्रस्तुत किए गए। इसके बाद, क्षतिग्रस्त अंशों का संदर्भात्मक पुनर्स्थापन और समानांतर पाठ साक्ष्यों की तुलना के माध्यम से पुनः परीक्षण किया गया। शब्दावली विश्लेषण संस्कृत, सोग्दियन, तोख़ारियन और चीनी स्रोतों के संदर्भ में किया गया, ताकि वैचारिक समानताओं का मूल्यांकन किया जा सके। शब्दों को केवल शब्दकोशीय समकक्षों के रूप में नहीं देखा गया, बल्कि उन्हें बौद्ध सिद्धांतात्मक प्रवचन और वैचारिक हस्तांतरण रणनीतियों में निहित अनुवाद विकल्पों के रूप में विश्लेषित किया गया। इस समेकित दृष्टिकोण के माध्यम से, खंडों की व्याख्या केवल पृथक पाठ अवशेषों के रूप में नहीं, बल्कि बहुस्तरीय भाषावैज्ञानिक साक्ष्य के रूप में की गई है, जो पाठ इतिहास, अनुवाद प्रथाओं और बौद्ध शब्दावली के विकास की समझ में योगदान करते हैं।

विश्लेषण कई महत्वपूर्ण निष्कर्ष प्रस्तुत करता है। सबसे पहले, Ch/U 7528 के लिए प्रस्तावित नए पाठन क्षतिग्रस्त अंशों के संशोधित पुनर्स्थापन प्रदान करते हैं और खंड को *बुद्धचरित* पाठ अनुक्रम में अधिक सटीक रूप से स्थापित करने में योगदान करते हैं। *ašnu*, *yavaltur-* और *törü* जैसे शब्दों को यह दिखाया गया है कि वे अपने शब्दार्थ से परे वैचारिक कार्य करते हैं, विशेषकर बौद्ध सिद्धांतात्मक प्रवचन में। दूसरा, U 5369 का पुनर्मूल्यांकन यह सुझाव देता है कि, यद्यपि इसे मुख्य *बुद्धचरित* पाठ से सीधे जोड़ना निश्चित रूप से स्थापित नहीं किया जा सकता, फिर भी इसे व्यापक *बुद्धचरित* पाठ परंपरा में पूरक और व्याख्यात्मक साक्ष्य के रूप में देखा जाना चाहिए। विशेष रूप से *tägšüt ätöz*, *gadirakud*, *vainike* और *terin kuvrag* जैसी सिद्धांतात्मक अभिव्यक्तियाँ अत्यधिक विकसित वैचारिक शब्दावली को प्रतिबिंबित करती हैं और यह समझने के लिए मूल्यवान साक्ष्य प्रदान करती हैं कि बौद्ध कथा और सिद्धांतात्मक अवधारणाओं को प्राचीन उइगुर भाषा में कैसे प्रस्तुत किया गया। अध्ययन का एक प्रमुख निष्कर्ष यह है कि समानांतर खंड केवल खोए हुए अंशों के पुनर्निर्माण के स्रोत के रूप में ही नहीं, बल्कि स्वतंत्र वैचारिक साक्ष्य के रूप में भी कार्य करते हैं, जो व्याख्यात्मक संभावनाओं का विस्तार करते हैं। निष्कर्ष आगे यह भी दर्शाते हैं कि प्राचीन उइगुर बौद्ध अनुवाद भाषा केवल पुनरुत्पादक नहीं थी, बल्कि नई वैचारिक अभिव्यक्तियों को उत्पन्न करने में उत्पादक और रचनात्मक भी थी।

अध्ययन यह प्रदर्शित करता है कि तुलनात्मक भाषावैज्ञानिक विधियों और वैचारिक शब्दावली विश्लेषण का संयुक्त अनुप्रयोग खंड-भाषाविज्ञान में महत्वपूर्ण परिणाम उत्पन्न करता है। यह दिखाता है कि वे दस्तावेज़, जिनकी मुख्य पाठ से सीधी संबद्धता अनिश्चित बनी रहती है, फिर भी पाठ पुनर्निर्माण और व्याख्या में पर्याप्त अप्रत्यक्ष योगदान कर सकते हैं। इस संदर्भ में, अध्ययन एक पद्धतिगत विस्तार का प्रस्ताव करता है, जो दस्तावेज़ संपादन को व्याख्यात्मक भाषाविज्ञान के साथ एकीकृत करता है, प्राचीन उइगुर *बुद्धचरित* अनुसंधान में। यह प्राचीन उइगुर अनुवाद भाषा की रचनात्मकता और वैचारिक उत्पादकता को भी उजागर करता है, जिससे बौद्ध अनुवाद प्रथाओं और शब्दावली निर्माण की गहन समझ में योगदान मिलता है। भविष्य में सभी *बुद्धचरित* खंडों का व्यापक डिजिटल आलोचनात्मक संस्करण न केवल पाठ के अधिक पूर्ण पुनर्निर्माण को सुगम बनाएगा, बल्कि बौद्ध शब्दावली के ऐतिहासिक विकास पर व्यापक अंतर्दृष्टि भी प्रदान करेगा, साथ ही इस अध्ययन में प्रस्तावित भाषावैज्ञानिक ढाँचे को बड़े कॉर्पस पर परीक्षण और परिष्कृत करने का अवसर भी देगा।

कीवर्ड्स: प्राचीन उइगुर, *बुद्धचरित*, पाठ पुनर्निर्माण, बौद्ध शब्दावली, तुर्फ़ान पांडुलिपियाँ

Yapılandırılmış Özet:

Bu çalışma, Eski Uygur *Buddhacarita* geleneğine ait Ch/U 7528 ve U 5369 numaralı fragmanları yeni filolojik okumalar ve bağlamsal yeniden değerlendirmeler yoluyla inceleyerek mevcut neşirlere katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Eski Uygur Budist çalışmaları kataloglar ve fragman neşirleri sayesinde önemli ölçüde ilerlemiş olsa da özellikle tahrip olmuş satırların okunması, paralel tanıklar aracılığıyla metnin yeniden kurulması ve Budist terminolojisinin kavramsal yorumlanması gibi bazı sorunlar hâlen çözüme kavuşmamıştır. Bu çalışma, daha önce sınırlı ölçüde bilimsel incelemeye konu olmuş ya da büyük ölçüde katalog düzeyinde değerlendirilmiş iki fragmanı yeniden ele alarak bu boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Makale yalnızca metinsel tamamlama önerileri sunmayı değil, aynı zamanda fragman filolojisinin metin rekonstrüksiyonunun ötesinde çeviri stratejilerini, kavramsal uyarlamaları ve Eski Uygur Budist literatüründe terminolojinin oluşum süreçlerini açıklamada da önemli bir araştırma aracı olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra paleografi, bağlamsal tamamlama, karşılaştırmalı metin incelemesi ve kavramsal terminoloji çözümlemesini bir araya getiren bütüncül bir filolojik yaklaşım önererek Eski Uygur Budist filolojisinde yöntem tartışmalarına katkı sunmayı hedeflemektedir.

Çalışmada nitel filolojik yöntem benimsenmiştir. İnceleme malzemesini Berlin Turfan Koleksiyonu'nda muhafaza edilen Ch/U 7528 ve U 5369 numaralı iki fragman oluşturmaktadır. Bu materyaller paleografik, kodikolojik ve karşılaştırmalı metin inceleme yöntemleriyle analiz edilmiştir. Çözümleme birkaç aşamada yürütülmüştür. İlk olarak fragmanların fiziksel özellikleri, yazı karakterleri ve korunma durumları değerlendirilmiştir. Ardından transliterasyon, transkripsiyon ve Türkiye Türkçesine çevirileri hazırlanmıştır. Daha sonra tahrip olmuş bölümler, bağlamsal tamamlama ilkeleri doğrultusunda ve paralel metin tanıklarıyla karşılaştırılarak yeniden değerlendirilmiştir. Terminolojik çözümleme kapsamında Sanskritçe, Soğdca, Toharca ve Çince kaynaklardan yararlanılarak kavramsal karşılıklar incelenmiştir. Sözcükler yalnızca sözlük anlamlarıyla ele alınmamış; Budist öğreti bağlamında işlev kazanan çeviri tercihleri ve kavram aktarım stratejileri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Böylece fragmanlar yalnızca birbirinden bağımsız metin kalıntıları olarak değil, metin tarihi, çeviri geleneği ve terminoloji üretimi bakımından çok katmanlı filolojik kanıtlar olarak ele alınmıştır.

Analiz sonucunda birkaç önemli bulguya ulaşılmıştır. İlk olarak Ch/U 7528 için önerilen yeni okumalar, tahrip olmuş satırlar için gözden geçirilmiş tamamlama önerileri sunmakta ve fragmanın *Buddhacarita* metni içindeki konumunun daha isabetli biçimde belirlenmesine katkı sağlamaktadır. *ašnu, yavaltur- ve törü* gibi terimlerin özellikle Budist doktrinel söylem içerisinde sözlük anlamlarının ötesine geçen kavramsal işlevler taşıdığı ortaya konulmuştur. İkinci olarak U 5369'un yeniden değerlendirilmesi, fragmanın doğrudan *Buddhacarita* ana metnine ait olduğu kesin biçimde söylenemese bile, daha geniş *Buddhacarita* metin çevresinin tamamlayıcı ve yorumlayıcı bir tanığı olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Özellikle *tägšüt ätöz, gadirakud, vainike ve terin kuvrag* gibi doktrinel ifadeler gelişmiş bir kavramsal terminolojiyi yansıtmakta; Budist anlatı geleneği ile öğreti dilinin Eski Uygurcaya aktarılış biçimine ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır. Çalışmanın dikkat çekici sonuçlarından biri, paralel fragmanların yalnızca eksik satırların tamamlanmasına yardımcı olmakla kalmayıp, metnin kavramsal bütünlüğünü ve yorum imkânlarını genişleten bağımsız filolojik tanıklar olarak da işlev görebileceğini göstermesidir. Bulgular ayrıca Eski Uygur Budist çeviri dilinin yalnızca aktarıcı değil, aynı zamanda yeni kavramsal karşılıklar üreten yaratıcı ve üretken bir dil niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır.

Çalışma, karşılaştırmalı yöntem ile kavramsal terminoloji çözümlemesinin fragman filolojisinde birlikte kullanılmasının önemli sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Doğrudan ana metne ait olduğu tartışmalı olan belgelerin dahi metnin yeniden kurulmasına ve metnin yorumlanmasına dolaylı fakat anlamlı katkılar sağlayabileceği ortaya konulmuştur. Bu yönüyle çalışma, Eski Uygur *Buddhacarita* araştırmalarında belge neşri ile yorumlayıcı filolojiyi bütünleştiren metodolojik bir yaklaşım önermektedir. Ayrıca Eski Uygur çeviri dilinin Budist terminoloji üretimindeki yaratıcılığı ve kavram aktarımındaki işlevselliği vurgulanarak Budist çeviri geleneğinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlanmaktadır. Gelecekte *Buddhacarita* geleneğine ait tüm fragmanların dijital eleştirel edisyon yöntemleriyle birlikte değerlendirilmesi hem metnin yeniden kuruluşuna hem de Budist terminolojisinin tarihsel gelişiminin daha kapsamlı biçimde açıklanmasına olanak sağlayacak; bu çalışmada önerilen filolojik yöntemin daha geniş bir veri kümesi üzerinde sınanmasına imkân verecektir.

Anahtar Kelimeler: Eski Uygurca, *Buddhacarita*, metin onarımı, Budist terminolojisi, Turfan el yazmaları.

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

ANKARA SCIENCE UNIVERSITY

New Readings, Textual Reconstruction and Contributions to Buddhist Terminology in Old Uyghur Buddhacarita Fragments

Introduction

Buddhacarita and the Old Uyghur Translation Tradition

Buddhacarita, one of the most important classical works narrating the life of the Buddha, was composed by Aśvaghoṣa in the first century CE and is regarded as one of the foundational texts of the Buddhist biographical tradition (Ruben, 1995, p. 80). Distinguished by both its historical and literary qualities, the work is not merely a biography of the Buddha but also a fundamental source reflecting the poetic and didactic expression of Buddhist thought. Unlike many narratives of the Buddha that evolved through oral tradition and were enriched with legendary elements, *Buddhacarita* occupies a distinctive position owing to its coherent, realistic, and comprehensive narrative structure (Ruben, 1995, p. 80; Kayalı, 2017, pp. 415–416).

The original Sanskrit text consisted of seventeen chapters, of which only the first thirteen have survived. The remaining chapters were preserved through later translations into other languages, contributing to the work's multilingual transmission. Transmitted through the Sanskrit, Chinese, and Tibetan traditions, *Buddhacarita* represents one of the most significant examples of the cross-cultural circulation of Buddhist narrative literature (Kayalı, 2017, p. 420). One of the most remarkable stages of this transmission is the Old Uyghur translation. However, the Old Uyghur version survives only in fragmentary form and is represented exclusively by manuscripts belonging to the thirteenth chapter, *Māra's Defeat*.

The first editions of the Old Uyghur *Buddhacarita* fragments were published by W. Radloff and S. E. Malov in 1928. These pioneering studies were followed by E. H. Johnston's critical edition, published in 1936, which was based on the Sanskrit text and supported by Tibetan witnesses. A systematic philological foundation for the study of the text, however, was established through Peter Zieme's publications in 1985, which significantly advanced the interpretation of the Old Uyghur materials. Subsequently, A. Yakup (2008) expanded the field by cataloguing the block prints preserved in the Berlin Turfan Collection, thereby enriching the corpus of Mahāyāna sūtras and Buddhist narrative texts. More recently, A. Soyer's (2018) master's thesis examined the linguistic and philological characteristics of the Old Uyghur *Buddhacarita* fragments, while Z. Özertural's (2021) catalogue made a substantial contribution by introducing newly identified fragments and providing an updated classification of the manuscript corpus.

Research Problem and Aim of the Study

Although a considerable number of the Old Uyghur *Buddhacarita* fragments have been published, some manuscripts have received only limited attention in previous studies, while certain parallel fragments have not been thoroughly discussed with regard to their position within the textual

tradition. In particular, the reexamination of damaged lines and the identification of the textual placement of several fragments remain important areas for further research.

The primary objective of this study is to reassess these fragments through new philological readings and a comparative evaluation of the existing editions. Accordingly, the study aims to contribute to the reconstruction of the Old Uyghur *Buddhacarita* by examining newly identified or previously underinterpreted manuscript fragments. Proposed restorations of damaged lines are developed through comparison with parallel witnesses, and the possible positions of the fragments within the textual sequence are reconsidered.

Method

The corpus of this study consists of block-print and manuscript fragments preserved in the Berlin Turfan Collection (*Berlin Turfansammlung*). The research adopts a comparative philological approach. First, the fragments are examined with regard to their physical and paleographical characteristics. This is followed by the presentation of transliteration, transcription, and English translation. The proposed readings are compared with previous editions, while damaged passages are reconstructed through the use of parallel textual witnesses and contextual restoration.

The Sequence and Textual Positions of the *Buddhacarita* Fragments

The currently known Old Uyghur fragments of the *Buddhacarita* have been identified through critical editions and catalogues published over several decades. However, differences of opinion remain regarding the sequence of these fragments, their relationships to parallel witnesses, and their positions within the overall textual structure. Accordingly, the present study reexamines the available evidence primarily on the basis of the editions by Zieme (1985) and Soyer (2018).

In addition to these principal editions, the study incorporates the catalogues of Abdurishid Yakup (2008, *VOHD* 13/20; 2019, *VOHD* 13/23), which classify the block-print fragments, as well as Zekine Özertural's catalogue (2021, *VOHD* 13/12), which brings together both cursive manuscripts and block-print materials. These catalogues are consulted to clarify the catalogue identifications, script characteristics, and other codicological and palaeographical features of the fragments. Based on these sources, the current catalogue references of the manuscripts and their probable positions within the *Buddhacarita* textual sequence have been re-evaluated and are presented in the table below.

Table 1. Sequence of the *Buddhacarita* Fragments

Current Number	Former Number	Özertural (2021) / VOHD	Position in the Text
U 4347	-	VOHD 13/20: 180; VOHD 13/23: 247	1-9
U 4464 + U 4557	-	VOHD 13/20: 180; VOHD 13/23: 247	10-18
U 4202	T II T 604	VOHD 13/20: 181; VOHD 13/23: 247	19-28
U 4382	-	VOHD 13/20; 181; VOHD 13/23: 247	29-40
U 4198	T II T 600	VOHD 13/20: 182; VOHD 13/23: 247	41-49
U 4199	T II T 601	VOHD 13/20: 183; VOHD 13/23: 247	50-62

U 4484	-	VOHD 13/20: 183; VOHD 13/23: 247	63-69
U 4353	-	VOHD 13/20: 184; VOHD 13/23: 247	70-76
U 4210	T II T 614	VOHD 13/20: 184; VOHD 13/23: 247	77-85
U 4501	-	VOHD 13/20: 185; VOHD 13/23: 247	86-93
U 4193	T II T 547 [kağıtta: 554]	VOHD 13/20: 185; VOHD 13/23: 247	94-103
U 4035 b[1]	-	VOHD 13/20: 186; VOHD 13/23: 247	104-108
U 4417	-	VOHD 13/20: 186; VOHD 13/23: 247	109-116
U 4522	-	VOHD 13/20: 187; VOHD 13/23: 247	117-121
U 4204	T II T 608	VOHD 13/20: 188, VOHD 13/23: 247	122-130
U 4242	T II T 653	VOHD 13/20: 188; VOHD 13/23: 247	131-138
U 4336	-	VOHD 13/20: 189; VOHD 13/23: 247	139-146
U 4339 + U 4516	-	VOHD 13/20: 189; VOHD 13/23: 247	147-157
Ch/U 7528	-	VOHD 13/12: 133	158-164
U 5369	T I 578	VOHD 13/12: 133	-

This arrangement not only presents the catalogue sequence of the fragments but also facilitates the identification of parallel relationships among them and the reconstruction of the text. In particular, the fragments Ch/U 7528 and U 5369 deserve special attention because they have received only limited discussion in previous studies and raise important questions regarding their relationship to the *Buddhacarita* text. Accordingly, these two fragments are examined in detail in the following sections.

New Observations on Fragment Ch/U 7528

Physical and Palaeographical Features of the Fragment

Fragment Ch/U 7528 (without a find signature) is an inventory item preserving a portion detached from the central part of an original folio. Examination of the paper reveals a grey, horizontally ribbed (laid) texture. The recto contains a Chinese text; however, the writing has partially faded over time and has been damaged by surface abrasion.

The verso preserves a five-line text printed in the Old Uyghur script using the block-printing technique. The line spacing varies between 1.4 and 1.5 cm, while the fragment measures 7.3 cm in width and 12.9 cm in height. Based on its textual content, the fragment has been identified as

[1] In Elverskog (1997, p. 35), this fragment is listed under the designation 4053b.

belonging to the *Buddhacarita*, the celebrated work narrating the life of the Buddha (Özertural, 2021, p. 133).

Transliteration, Transcription, and English Translation

Ch/U 7528 Ön

01 […]
02 […] ’WL […]

[…] ol […]

03 […] ’S’W ’WYZY’ […] Y’P’’Y YWMKY […]

[…] aşnu özin […] yapanı yumkı […]

04 […]’LTWRMYSYM’Y PYLTY’K// .. Y’R’KW […]

[…yav]alturmışımnı biltiŋiz .. yaragu […][2]

05 […]’ ’SYDYP ’YLYK P’K .. ’Y[…]

[…]’ éşidip élig beg .. ’y […]

06 […]DY TWYRW […]

[…]dy törü […]

English Translation

02 …he/it …

03 …completely … his former self…

04 …you knew that I had restrained (him/it), in an appropriate manner…

05 …the king who heard…

06 …dy *törü* (order/law)…

Philological Notes

Line 03: *ašnu özin ... yumkı*

The adverb *ašnu* denotes “before, formerly” in Old Turkic (EDPT, p. 263). Derived from the verb *ašun-* (to come before) through the converb suffix *-u*, the form entered the written tradition of Old Uyghur and exhibits a wide range of grammatical functions. Throughout the historical development of the language, *ašnu* appears in several derived forms, including *ašnuča*, *ašnukı*, *ašnurak*, *ašnukan*, and *ašnukılar*, functioning variously as an adverb, adjective, pronoun, and postposition (Can, 2017, p. 56). In the present passage, however, the context suggests that the word conveys more than simple chronological precedence. Rather, it evokes the Buddhist concept of a former existence or previous state of being. This interpretation is reinforced by the following expression *özin*, which should not be understood merely as referring to an individual self but rather as denoting a former self or a transcendent identity associated with continuity across successive existences (Gabain, 1988, p. 341; Tokyürek, 2019, p. 254).

The word *yumkı*, meaning “all, the whole, entirely,” serves to emphasize totality. Its close semantic affinity with *kamag* is particularly significant for textual reconstruction. This usage is illustrated by the following parallel passage:

ol kamag tınlıglar yumkı barča ozup kutrulup

[2] Zieme 1985: sayfa 62’ye göre.

"All living beings, entirely and collectively, having been liberated and delivered (from suffering/delusion)..." (*BT* XXV)

As this example demonstrates, the near-synonymous expressions *kamag*, *yumkı*, and *barča* occur consecutively to reinforce the meaning. Their accumulation is not a matter of stylistic redundancy but represents a deliberate translational strategy. By employing several semantically overlapping expressions, the translator underscores one of the central doctrinal principles of Mahāyāna Buddhism—namely, the collective enlightenment and liberation (*nirvāṇa*) of all sentient beings.

Line 04: ***yavalturmışımnı biltiŋiz ... yaragu***

The verb *yavaltur-* means "to calm, pacify, or subdue." In the present context, however, its meaning extends beyond simple pacification and suggests the notion of mental restraint or disciplining the mind, a concept closely associated with Buddhist ethical and meditative practice. Thus, the verb should be interpreted not merely as describing physical or emotional calming but as reflecting the cultivation of inner discipline within a Buddhist doctrinal framework.

The following word, *yaragu*, likewise appears to carry a broader semantic value than the basic sense of "appropriate" or "suitable." In this passage, it is more plausibly understood as denoting conformity with the Buddhist teaching or accordance with the Dharma, rather than simple appropriateness (EDPT, p. 962; Wilkens, 2021, pp. 866b, 877b). This interpretation is consistent with the doctrinal context of the passage and reflects the conceptual adaptation characteristic of Old Uyghur Buddhist translation language.

Line 05: ***éšidip élig beg***

The expression *élig beg* may be regarded as a localized rendering of royal terminology within the Old Uyghur translation tradition. Rather than representing a strictly literal equivalent, it reflects a translation strategy that incorporates elements of cultural adaptation. This suggests that the text does not merely reproduce the source language but also reshapes its terminology in accordance with the political and linguistic conventions of the Turkic cultural sphere.

A clear example of this usage occurs in the story of *Čaštani Élig Beg*:

[...] čaštanı élig beg men erür men [...]

"*...I am King Čaštani...*" (T III 84–85, verso 4; Demirci, 2014, p. 42)

The binomial expression *élig beg* illustrates a characteristic feature of Turkic stylistics, whereby two semantically related titles are combined to reinforce meaning. In this context, *élig* (ruler, sovereign) and *beg* (lord, noble) function together to emphasize political authority and royal status, rather than serving as redundant synonyms. This formulation demonstrates how the Old Uyghur translator adapted foreign royal terminology to the conventions of the Turkic administrative and literary tradition.

Line 06: ***törü***

In the present passage, *törü* extends beyond its conventional meanings of "law," "order," or "custom" and functions as the Old Uyghur equivalent of the Buddhist concept of *Dharma* in adapted Buddhist texts (Zieme, 1985; Gabain, 1988). In Chinese, *Dharma* is commonly represented by the character *fǎ* (法), while in transcription texts it appears as *dámó* (達磨). The term encompasses a broad semantic range, including "law," "order," "regulation," "tradition," "morality," and "normative principle."

In Buddhist philosophy, *Dharma* refers not only to the Buddha's teaching but also to every phenomenon (*dharma*) possessing its own mode of existence, from tangible objects to abstract

concepts. Accordingly, it has been defined as "everything possessing its own characteristic, truth, and principle" (SH, 267b). Within Buddhist thought, *dharma* (*nom* or *törü* in Old Uyghur) denotes the dynamic system through which the entire realm of existence is explained by the arising, cessation, and interdependence of all constituent phenomena. According to the traditional Buddhist interpretation, *dharma/törü* is understood as "the bearer of its own distinctive characteristic" (Arat, 2010, p. 65).

As a doctrinal concept, *Dharma* represents both the essence and the law of Buddhism. On the one hand, it constitutes the second component of the *Triratna* (Three Jewels); on the other, within the philosophical framework of *Dharmakāya*, it signifies the ultimate spiritual reality as well as the domain of mental objects associated with the mind, the sixth of the sensory faculties (SH, 267b, 415a).

Evaluation

The expressions identified in fragment Ch/U 7528 closely correspond to the semantic background of verses 47, 49, 50, and 56 in Korhan Kaya's (2022) Turkish translation of the Sanskrit *Buddhacarita*. These parallels are particularly evident in passages concerning the consolation of the king, the arrival of the sage Asita at the royal court, and the presentation of universal law and cosmic order.

The lexical items *ašnu*, *yavaltur-*, *élig beg*, and *törü* demonstrate that the fragment conveys not only a narrative sequence but also key doctrinal concepts. The expressions *ašnu* and *özin*, which appear in the opening lines, extend beyond their literal meanings of temporal precedence and personal reference. Instead, they evoke the Buddhist notions of previous existence and karmic continuity, pointing to the continuity of the self across successive lives. Likewise, the semantic correspondence between *yavaltur-* and the Sanskrit verb *dam-* (to restrain, discipline, tame) reflects the Buddhist ideal of mental discipline and self-restraint at the lexical level.

The most significant terminological achievement of the passage is represented by the use of *törü*. Rather than merely denoting "law" or "social order," the term functions as the Old Uyghur equivalent of the Sanskrit *Dharma* (Chinese *fǎ* 法; transcriptional *dámó* 達磨) in Buddhist adaptation texts. Its use illustrates how indigenous Turkic vocabulary was employed to express central Buddhist concepts while preserving their doctrinal significance.

Finally, the expression *élig beg* represents a localized rendering of the Sanskrit title *rāja* within the Old Uyghur translation tradition. This binomial construction, characteristic of Turkic stylistics, reinforces political authority through the combination of two closely related honorific titles. Together with the accumulation of semantically related lexical items observed at the ends of several lines, it points to a deliberate translation strategy adopted by the translator. This stylistic choice not only enhances the political and religious authority conveyed by the text but also linguistically reinforces one of the central ideals of Mahāyāna Buddhism—the collective liberation of all sentient beings through the attainment of *nirvāṇa*.

In conclusion, the new readings and contextual restorations proposed for fragment Ch/U 7528 not only clarify its position within the *Buddhacarita* textual tradition but also provide new insights into the processes of conceptual translation and cultural adaptation in Old Uyghur Buddhist literature. Accordingly, the fragment constitutes valuable evidence both for the methodology of textual reconstruction and for the history of Buddhist terminology in Old Uyghur.

New Observations on Fragment U 5369

Physical and Palaeographical Features of the Fragment

Fragment U 5369, registered under inventory number U 5369 and preserved in glass plate T I 578, originally consists of a single folio. Owing to a fold along its central axis, however, it now

appears as two leaves of unequal size. The manuscript is written on grey-beige paper, and the script (*ductus*) exhibits noticeable variation across its four writing surfaces.

The recto of Leaf 1 has been repaired with two adhesive strips, although a portion of the lower right corner is missing. Minor losses are visible along the right margin and near the upper part of the fold. In addition, a vertical tear extending from the lower edge affects the final three lines of the text, while two small holes on the left side damage lines 2–3 and 5–6. On the recto of Leaf 2, the writing has partially faded and become abraded in several places.

The fragment measures approximately 10.5 cm in width and 18.8 cm in height and is written in the cursive style of the Old Uyghur script. The distribution and layout of the text vary from one surface to another. Leaf 1 contains eight lines on the recto and seven on the verso, whereas Leaf 2 preserves three lines on the recto and eleven on the verso. Neither the line spacing nor the width of the written area remains uniform throughout the manuscript. Particularly noteworthy is the fact that the writing on the verso of Leaf 2 is executed in larger and coarser characters than that on Leaf 1. The preserved margins on the verso of Leaf 1 measure approximately 2.6 cm at the top, 1.6 cm on the right, and 1.2 cm on the left.

The fragment preserves a multilayered textual content, with different themes appearing on its various surfaces. The recto of Leaf 1 contains an unidentified hymn of praise (*Lobpreis*), while the verso includes passages relating to the Ajātaśatru Legend. The recto of Leaf 2 appears to have been devoted to general religious content, whereas the verso preserves a hymn in praise of Avalokiteśvara (Padmapāṇi). Information concerning the find signature survives only on the label attached to the glass plate in which the fragment is preserved. Facsimiles of the manuscript are published in *BT* XIII, Plates XX (Fig. 52) and LXXI (Fig. 212) (Özertural, 2021, pp. 133–135).

Transliteration, Transcription, and English Translation

Yaprak 2 Recto (ön yüz)	Yaprak 1 Recto (ön yüz)
01 TYNLĞ Ğ’	**Tanımlanamayan bir övgü metni**
tınl(ı)gka	01 […]M ’ ’WL SYZ YNK **.**
02 ’LĞYN	[t(e)ŋri]me[3] ol siziŋ **.**
alkın	02 […] SWT ’WT’WYZ L'R ’WYZ ’ **.**
03 ’WYDYĞL’DYM	[teg]şüt[4] et'özler üze .
udıkladım	03 T’LYM ’WYKWS TYNLĞ Ğ’ **.**
	telim üküş tınl(ı)gka **.**
	04 T’RYNK NWM WĞ NWM L’Y/R ✣
	teriŋ nomug nomlay*ur* ✣
	05 TRK ’MK’K TYN /’RTD’ÇY
	t(e)rk emgektin tartdaçı
	06 T’NKLNÇSYZ ’DKWNKWZ YK .
	teŋlençsiz edgüŋüzke .

[3] According to Zieme (1985, p. 147).
[4] According to Zieme (1985, p. 147).

	07 T’K’YYN TYP KWYSWS YN . tegeyin tép küsüşin . 08 T’KYNWR YWKWNÇ WM SYZ YNK’ ⁘ teginür yükünçüm siziŋe ⁘
Yaprak 2[5] Verso (arka yüz)	**Yaprak 1 Verso (arka yüz)**
Avalokiteśvara (Padmapāṇi) Övgüsü 01 PWDQ/L ’’RYĞ[6] pudg[ı]l arıg 02 NWM YNK’ nomıŋa 03 PWRS// burs*aŋ* 04 QWV//Q ’RDYNY kuvrag erdini- 05 K’ PWDWMYN -ke bodumın 06 PWDWMYN TWTW bodumın tutu- 07 SW ’YN’NWR MN -zu[7] ınanur m(e)n 08 ’WZ YQDYN P’DM’ užikdin padma 09 ĞWNK TYP MN huŋ tép m(e)n 10 M’NY T’ S mani taš	**Ajātaśatru Efsanesi** 01 ’’RYĞ Ğ’DYR’KWD ’WL T’Ğ T’ arıg gadirakud ol tagta 02 ’’V’NT LYĞ V’YNYK’ TYNLĞ L’R Ğ’ avantlıg vainike tınl(ı)glarka 03 ’SYĞ TWSW ĞYLWR ’T’WZ T’ asıg tusu kılur etözte 04 ’’ÇD’Š’TWRW Ğ’N NYNK ’T’SY açdaşaturu hannıŋ atası 05 ’’Y’QWLWĞ PYMP’SRY ’YLYK K’ ayaguluk bimbasri éligke 06 ’//SY VWDYQ Ğ’DWN Ğ’ anası vudik hatunka 07 […]W ///’Ğ T’KYN K’ ĞVR’Ğ Ğ’ [alk]u kamag[9] térinke k(u)vragka

[5] The verso of Leaf 2 (D, lines 1–7) contains a metrical version of Chapter XXV of the *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra* in the form of a hymn dedicated to *Avalokiteśvara*. This section corresponds to U 4707 (D, lines 3–5) (see also *BT* XIII, p. 122, Text 20: E). For further discussion of U 4707, see Hazai (1970) and Yakup (2008, No. 159).

[6] The left margin of the fragment bears the notation “BW” (bo), written in a bolder hand than the main text. Such marginal annotations are commonly found in Old Uyghur manuscripts and generally function as structural markers used to indicate section numbering or to distinguish individual textual units.

[7] Owing to the late linguistic features reflected in the manuscript, the original phoneme */z/* is represented by */s/*, a phenomenon known as Sibilantenkonfusion (sibilant confusion). From a philological perspective, this phonetic development is generally attributed to Mongolian influence during the Mongolian period (*Mongolische Periode*). It became a regular linguistic tendency, particularly in late Old Uyghur secular documents and Buddhist texts (see Uçar, 2020, p. 241).

[9] According to Zieme (1985, p. 64).

11 ///YTYM YMW [bit]itim[8] y(a)mu	

English Translation

Leaf 2, Recto	Leaf 1, Recto
01-03 (Toward) the sentient being, I fell asleep, utterly exhausted (or perished).	01 My Lord, that belongs to you. 02 Over changing (or transforming) bodies, 03 for countless and innumerable sentient beings; 04 by preaching the profound teaching (*Dharma*), 05 drawing them swiftly out of suffering, 06 through your immeasurable compassion… 07 with the great aspiration, saying, "May I attain it," 08 I offer my homage (or worship) to you.

Leaf 2, Verso	Leaf 1, Verso
01-02 To the Pure One (the Buddha) and to his teaching (*Dharma*), 03-05 to the precious community of monks (*Saṅgha*), I dedicate my body; 06-07 having entrusted my body to them, I seek refuge. 08-09 Uttering the seed syllable, "Padma Hūṃ," 10 the Mani Taš 11 I have written these, without doubt.	01 On that sacred (pure) and lofty mountain, 02 to the sentient beings of *Vainike* (*Veṇuvana*), the place of spiritual encounter, 03 it brings benefit and well-being to the body. 04 To King Ajātaśatru's father, 05 to King Bimbisāra, 06 to Lady Vaidehī, his mother, 07 and to the entire community, the assembly, and the congregation…

Comparison with Parallel Texts

[8] According to Zieme (1985, p. 122).

The verso of Leaf 1 of U 5369 preserves poetic passages belonging to the *Ajātaśatru Legend* (*Ačdašaturu*), one of the best-known narratives in Buddhist literature. The beginning of line 7, which is severely damaged, has been restored as the binomial expression *alku kamag* on the basis of parallel textual witnesses. This proposed restoration not only preserves the metrical balance of the line but also maintains the formal coherence of the alliterative sequence built upon the initial vowel "A", which characterizes the following verses.

The recto of Leaf 1 of U 5369 contains a poetic hymn whose precise title remains uncertain. The beginnings of lines 1 and 2, which are damaged, have been restored on the basis of the parallel text published by Zieme (1985, p. 147). Accordingly, line 1 begins with **[t(e)ŋri]me...**, while line 2 begins with **[tegšüt]...**.

Because the initial portions of these lines are unreadable owing to extensive abrasion and physical deterioration, the missing text has been reconstructed in square brackets on the basis of Zieme's edition. The restoration of **teŋri** at the beginning of line 1 is supported not only by the parallel witness but also by the poem's formal structure, as it preserves the line-initial alliteration based on the consonant "T", thereby achieving both semantic and stylistic coherence.

The verso of Leaf 2 of U 5369 contains the *Hymn to Avalokiteśvara (Padmapāṇi)*. Lines 1–7 of this fragment correspond to lines 3–5 of manuscript U 4707, providing an important parallel witness for the reconstruction and interpretation of the text.

U 5369 Line 2, verso	**U 4707**[10]
01 PWDQ/L ''RYĞ pudg[ı]l arıg	3 pu[dγ]ul arïγ nom-ïnga
02 NWM YNK' nomıŋa	
03 PWRS// bursaŋ	4 bursang quvraγ ärdini-kä
04 /WVR/Q 'RDYNY *k*uvr*a*g erdini-	
05 K' PWDWMYN -ke bodumın	5 bodum-ïn tutusu ïńańur-mn
06 PWDWMYN TWTW bodumın tutu-	
07 SW 'YN'NWR MN -zu ınanur m(e)n	

The script on the verso of Leaf 2 of U 5369 is executed in a coarser, bolder, and broader hand than that on the recto of the fragment. By contrast, the lines of U 4707 are written in a more compact, upright, finer, and closely spaced script. This palaeographical difference accounts for the fact that

[10] BT XIII, p. 122, Text 20: E.

the seven-line poetic passage preserved in U 5369 corresponds to only three lines (lines 3–5) in U 4707.

Philological Notes

Leaf 1 (Recto)

Line 02: *tegšüt et'özler üze*

The expression *tegšüt et'öz* occurring in this line is one of the key terms of Old Uyghur Buddhist terminology and serves as the equivalent of the Sanskrit *nirmāṇakāya* (Chinese **huàshēn** 化身), meaning "emanation body" or "transformation body" (Wilkens, 2021, p. 691a). Rather than denoting merely a "changing body," the expression represents a technical term belonging to the **Trikāya** (Three Bodies) doctrine, one of the fundamental concepts of Mahāyāna Buddhism.

According to Buddhist doctrine, *nirmāṇakāya* refers to the temporary and manifest forms assumed by the Buddha in order to make ultimate truth accessible to sentient beings (SH, 142b). Whereas the Hīnayāna tradition generally restricts this concept to the historical Buddha's earthly existence, Mahāyāna cosmology understands the *nirmāṇakāya* as a universal manifestation encompassing the entirety of the cosmos and its infinite diversity (SH, 269a).

Accordingly, the use of the plural form *tegšüt et'özler üze* in the present fragment should be understood as a deliberate reference to the multiple manifestation bodies assumed by the Buddha for the guidance and salvation of sentient beings. This usage demonstrates that the poem is constructed not merely in the language of devotional praise but through a highly developed and systematic framework of Buddhist philosophical terminology.

Line 03: *telim üküş tınl(ı)gka*

The expression *telim üküş* (many, countless) is a conventional formula in Old Uyghur Buddhist texts, frequently employed to emphasize the immeasurable number of sentient beings (Wilkens, 2021, p. 692b). When used together with *tınl(ı)g* (sentient being), it corresponds closely to the semantic domain of the Sanskrit *sattva*, referring collectively to all sentient beings who are the objects of Buddhist compassion and liberation.

One of the clearest attestations of this usage occurs in the following passage, where the expression highlights both the linguistic diversity and the innumerable multitude of living beings:

[…] telim üküş tınlıglarnıŋ tili sanınca […]

"*…according to the languages—or as numerous as the languages—of countless sentient beings…*" (*13 C. Benefiting Sentient Beings*; Arat, 1991, cited in Karaman, 2022, p. 312)

This parallel demonstrates that *telim üküş* functions not merely as a quantitative expression but as a formulaic element of Buddhist discourse, emphasizing the universality of the Buddha's teaching and the boundless scope of salvation extended to all sentient beings.

Line 04: *teriŋ nomug nomlayu*

The expression *teriŋ nom* (profound teaching or profound doctrine) is a characteristic example of Old Uyghur Buddhist terminology referring to the Buddha's teaching (*Dharma*) (Wilkens, 2021, p. 701b). In this context, the adjective *teriŋ* (deep, profound) conveys not merely depth in a literal sense but the profound and often esoteric nature of Buddhist doctrine.

The following verb, *nomla-*, likewise carries a specialized doctrinal meaning. Rather than simply signifying "to speak" or "to say," it denotes "to preach," "to expound the Dharma," or "to deliver a religious discourse" (Wilkens, 2021, p. 496a). Consequently, the phrase *teriŋ nomug*

nomlayu highlights the didactic dimension of the *Avalokiteśvara* hymn by emphasizing the proclamation of Buddhist doctrine.

One of the clearest textual attestations of this usage is found in the following passage:

muntag tep y(a)rlıkamışda basa ötrü d(a)r(a)nı nomug nomlayu y(a)rlıkadı

"*Having spoken thus, he then proclaimed the Dharma by expounding the teaching.*" (AYS VII, 97–97; cited in Ayazlı, 2019, p. 45)

This parallel illustrates that the expression *nomug nomlayu* functions as a conventional formula in Old Uyghur Buddhist literature for the formal proclamation and transmission of Buddhist doctrine.

Line 05: *t(e)rk emgektin tartdaçı*

In this line, *emgek* denotes far more than ordinary worldly suffering. Within the Buddhist context, it corresponds to the semantic domain of the Sanskrit *duḥkha* (Pāli *dukkha*), one of the central concepts of Buddhist philosophy. The term encompasses not only physical experiences such as birth, aging, illness, and death, but also existential forms of suffering, including separation from what is loved, failure to attain what is desired, and the pervasive dissatisfaction inherent in conditioned existence (SH, 313a; Arat, 2010, p. 58).

Its combination with *tartdaçı* (one who draws out, rescues) portrays the Bodhisattva as the universal savior who swiftly delivers sentient beings from the sufferings of saṃsāra. Thus, the passage emphasizes not merely compassion but active salvific intervention.

The expression *t(e)rk emgektin tartdaçı* (one who swiftly draws [beings] out of suffering) derives much of its semantic force from the verb *tart-*. According to Clauson (EDPT, p. 554b) and Wilkens (2021, p. 679a), the verb carries concrete meanings such as "to pull," "to draw out," "to extract," and "to tear away." Within the Buddhist doctrinal framework, however, these physical senses acquire a metaphorical dimension. The Bodhisattva's liberation of sentient beings from *duḥkha* is not presented as a passive act of consolation but as an active intervention that forcefully removes them from the cycle of *saṃsāra*. Wilkens (2021) also records the extended meaning "to erase, to eliminate," which further supports the interpretation of the verb as expressing the complete removal of existential suffering. Combined with the adverb *t(e)rk* (swiftly), the expression vividly conveys the compassionate Bodhisattva's immediate and decisive rescue of suffering beings.

A comparable usage is found in the following passage:

alku üç yavlak yollug korkınçlardın tartdaçı

"*[The one] who rescues [beings] from the fear of the three evil paths.*" (U II)

This parallel illustrates that *tartdaçı* is not merely a descriptive participle but a conventional soteriological designation highlighting the Bodhisattva's salvific role in Old Uyghur Buddhist literature.

Line 06: *teŋlenčsiz edgüŋüzke*

The adjective *teŋlenčsiz* (incomparable, matchless, immeasurable) is an intensive epithet expressing unsurpassed excellence and is frequently encountered in Old Uyghur Buddhist hymns and eulogistic literature (Wilkens, 2021, p. 695b). In the present passage, the term functions not merely as a conventional expression of praise but as a rhetorical device that elevates Avalokiteśvara beyond all worldly standards of comparison, portraying him as a transcendent being whose qualities exceed the limits of human language and measurement.

The semantic elevation achieved through the adjective *teŋlenčsiz* is further reinforced by the poem's formal and phonetic structure. The author conveys Avalokiteśvara's incomparable nature not only through lexical choice but also by employing the stylistic conventions of Old Turkic verse. Studies on Old Uyghur poetic texts have demonstrated that line-initial rhyme (*head rhyme*) and alliteration constitute fundamental structural principles of this poetic tradition (Besli, 2021, p. 88). These characteristic features are clearly observable throughout the present fragment:

T(e)ŋrime ol siziŋ

Tegşüt etözler üze

Telim üküş tınl(ı)gka

Teriŋ nomug nomlayur

T(e)rk emgektin tartdaçı

Teŋlençsiz edgünüzke

Tegeyin tép küsüşin

Teginür yükünçüm siziŋe

The eight-line poetic passage preserved in the fragment displays full conformity with the **Stabreim** (head-rhyme) tradition, one of the defining features of Old Uyghur poetry, through its systematic alliteration based on the consonant "**T"**. Building on F. Sema Barutçu's (1992) structural observations concerning the metrical patterns of Turkic poetry in Manichaean and Buddhist milieus, it may be observed that, although the lines do not exhibit absolute syllabic uniformity, they predominantly conform to the 7-syllable (4+3) and, to a lesser extent, the 8-syllable (4+4) metrical patterns when allowance is made for the flexibility characteristic of oral or musical recitation.

T(e)ŋ-ri-me ol si-ziŋ **— 7 syllables (4+3)**

Teg-šüt e-töz-ler ü-ze — **7 syllables (4+3)**

Te-lim ü-küš tın-l(ı)g-ka — **7 syllables (4+3)**

Te-riŋ no-mug nom-la-yur — **7 syllables (4+3)**

T(e)rk em-gek-tin tart-da-çı — **7 syllables (4+3)**

Teŋ-lenč-siz ed-gü-nüz-ke — **7 syllables (4+3)**

Te-ge-yin tép kü-sü-šin — **7 syllables (4+3)**

Te-gi-nür yü-kün-čüm si-zi-ŋe — **9 syllables (an expanded line)**

This highly symmetrical structure supports Mehmet Ölmez's (1997) observation that 7- and 8-syllable metrical variations were frequently employed in short epic compositions and internal hymns within the Buddhist translation tradition. More importantly, the regularity of the alliterative pattern reflects not merely phonetic ornamentation but a deliberate strategy of poetic adaptation. Rather than reproducing the complex Sanskrit **śloka** metre found in Aśvaghoṣa's original, the Old Uyghur translator reshaped the verse according to the indigenous metrical conventions of Turkic poetry, particularly the 4+3 rhythmic pattern. As Zieme (1991, p. 28) likewise emphasizes, Manichaean and Buddhist poetic texts were not mechanically translated from their source languages; instead, they were systematically adapted to the rhythmic, metrical, and aesthetic conventions of Old Uyghur, thereby acquiring a distinctly Turkic poetic form.[11]

[11] For further discussion, see Tekin (1986, p. 8); Tekin (1965, p. 59); Barutçu (1991, p. 79); Yakup (2006, p. 126); Sertkaya (2004, p. 25); Ölmez (2001, p. 12); and Arat (1991).

Leaf 2 (Recto)

Lines 01–03: *tınl(ı)gka alkın udıkladım*

The term *tınlıg* in Old Uyghur derives from the Old Turkic noun *tın* (breath) with the suffix *-lIg*, yielding the meaning "one possessing breath," that is, "a living being" or "sentient being." In Old Uyghur Buddhist literature, it functions as a technical and philosophical term corresponding to the Sanskrit *sattva* (sentient being), *jana* (person), *jantu* (living creature), and *prāṇin* (breathing being). In Chinese Buddhist translations, it is commonly rendered by *zhòngshēng* (衆生, all living beings) and *yǒuqíng* (有情, sentient beings) (SH, 213b, 390a; Wilkens, 2021, p. 714b).

Historically, the semantic scope of *tınlıg* appears to have been broader, at times encompassing all living organisms, including the plant kingdom. Over time, however, its meaning became increasingly specialized to denote beings endowed with consciousness, perception, and feeling. Within Buddhist philosophy, this concept occupies a central position. It underlies such doctrinal notions as the nine abodes of sentient beings (*sattva-vāsa*; 有情居), which classify the existential realms inhabited by conscious beings, and the categories of sentient beings (*sattva-saṅkhyā*; 有情數), which organize living beings according to Buddhist cosmology. The concept is likewise closely associated with the principle of compassion grounded in sentient beings (*sattvālambana-karuṇā*; 有情緣慈), according to which the very existence of conscious beings constitutes the object of Buddhist compassion. Ultimately, *tınlıg* denotes all sentient forms of existence that remain subject to the cycle of *saṃsāra* (*janma-maraṇa*), endlessly revolving through birth and death until the attainment of nirvāṇa (SH, 466b).

The verb *alkın-* is one of the principal lexical items employed in Old Uyghur texts to express mortality, decay, and impermanence. Morphologically, it is derived from the archaic verb *alk-* (to finish, consume, destroy) through the reflexive suffix *-n-* (Demirci, 2016, p. 422). From the Old Turkic inscriptions onward, it is attested with meanings such as "to perish," "to come to an end," and "to be destroyed" (e.g., *kop anta alkıntıg*; KT E 9) (EDPT, p. 138; Arat, 1965, p. 84). Wilkens (2021, p. 30a) identifies it as the regular equivalent of the Sanskrit root *kṣi-* (to diminish, perish, become exhausted).

In Old Uyghur Buddhist texts, *alkın-* frequently occurs together with verbs such as *arta-* (to deteriorate) and *yokad-* (to disappear), forming a recurrent lexical cluster that conveys the Buddhist doctrine of impermanence. Within this conceptual framework, it reflects the Sanskrit notion of *vipariṇāma-duḥkhatā* (the suffering arising from change; Chinese 壞苦 *huàikǔ*), according to which all conditioned existence inevitably declines and ultimately becomes a source of suffering (Rahula, 1974, p. 20; Tokyürek, 2019, p. 26). In some passages, the verb also denotes literal destruction or killing, as in *kişilerig ölürürler ıdtururlar alkarlar yokadtururlar* (they kill people, send them away, destroy them, and annihilate them; BT III, 312–313) and *üzlünteči alkıntaçı artadaçı erür* (BT II, 943–944).

In the expression *tınl(ı)gka alkın udıkladım*, however, *alkın-* most plausibly functions as a converb (*alkınıp*), modifying the main verb *udıkla-* (to sleep) (Tokyürek, 2009, p. 184). Rather than describing an instantaneous transition into sleep, the construction depicts a gradual process of exhaustion and dissolution. The narrator enters the "sleep of death" only after progressively consuming and relinquishing worldly existence. Thus, *alkın-* evokes not merely physical decline but the universal Buddhist principle of impermanence, according to which all conditioned forms of existence inevitably diminish, dissolve, and pass away.

The verb *udıkla-:* In Clauson's etymological dictionary, the verb is recorded as *uđıkla-* (EDPT, p. 49b), while Wilkens (2021, p. 786a) glosses it in its primary sense as "to sleep" or "to doze." Within the Buddhist conceptual world of the Old Uyghur period, however, the verb transcends

its purely biological meaning and becomes part of a symbolic terminology that softens and reinterprets death in aesthetic and philosophical terms.

A representative example occurs in the following passage:

...yaşlarınıñ ülgüsi kolusı bultukm[az ... udıklamak]ları açmak suvsamakları y(e)me bolmaz [...]

"*...The measure and limit of their lifespan cannot be determined; nor do they sleep, become hungry, or become thirsty [...]*" (Suv 148–2656/2657)

In the expression *tınl(ı)gka alkın udıkladım*, the first-person singular form *udıkladım* (I slept) indicates that the narrator personally undergoes this experience by submitting to the universal law of impermanence (*ertimlig ürlüksüz törü*). Within Buddhist cosmology, sleep here functions as a metaphor for the final stage of the gradual dissolution (*alkın-*) of the physical body and worldly vitality. Rather than signifying absolute annihilation, it represents a temporary state preceding the next rebirth within the cycle of *saṃsāra*. Consequently, the use of *udıkla-* reflects the Buddhist understanding of death not as an ultimate end but as a transitional phase in the continuous process of rebirth (Tokyürek, 2009, p. 182).

Leaf 1 (Verso) – *Ajātaśatru* Section

Line 01: *arıg gadirakud ol tagta*

The term *gadirakud* derives from the Sanskrit *Gṛdhrakūṭa* (Vulture Peak) and denotes one of the most sacred locations in Buddhist tradition rather than merely a geographical place-name (Wilkens, 2021, p. 275b).

Borrowed directly from the Sanskrit *gṛdhrakūṭa* (Vulture Peak), the name entered Old Uyghur Buddhist literature as a loanword. Chinese translators, by contrast, generally rendered it as *Língjiù Shān* (靈鷲山, Holy Vulture Peak). According to the most widely accepted explanation, attributed to Nāgārjuna, the mountain received its name because its summit physically resembles the head of a vulture. Other traditional accounts associate the name either with the vultures inhabiting the mountain or with the legend in which Māra (Piśuna), the personification of illusion, assumed the form of a vulture in an attempt to disrupt Ānanda's meditation. These traditions explain the Chinese designations *Língjiù Shān* (Holy Vulture Peak) and *Jiùtóu Shān* (Vulture-Head Mountain) (Tokyürek, 2019, p. 88; SH, 336b, 488b).

Situated northeast of *Rājagṛha* (near modern Giddore), Gṛdhrakūṭa occupies a central position in Buddhist sacred geography. It is renowned as one of the principal sites where *Śākyamuni Buddha* preached many of his most important sermons, including those associated with the *Lotus Sūtra*. The mountain is also connected with *Jīvaka*, the celebrated physician of Gautama Buddha, and with the *Jinas* (Victorious Ones). Beyond its historical significance, Gṛdhrakūṭa represents an idealized *Buddha-field* (*buddha-kṣetra*), distinguished by its spiritual purity. Buddhist tradition further associates the site with memorial rites for the deceased, during which offerings are presented for the benefit of departed souls. Accordingly, the expression *gadirakud* should be understood not merely as a toponym but as a culturally and doctrinally charged symbol of one of Buddhism's most revered sacred spaces (Wilkens, 2021, p. 275b; Tokyürek, 2019, p. 88; SH, 336b, 488b, 489a).

Line 02: *avantlıg vainike …*

The Old Uyghur term *avantlıg* (< Sogd. *'nβ'nt*) corresponds to the Chinese expression *yǒu yuán* (有緣) and denotes "those who possess the karmic conditions or causal affinity to be receptive to the Buddha's teaching and to turn toward enlightenment" (SH, 215a; Zieme, 1985, p. 64; Wilkens, 2021, p. 83a). Referring to the Buddhist principle of causality (*pratītyasamutpāda*), the term designates beings whose encounter with the Dharma is made possible through karmic causes and

conditions. In Buddhist works such as the *Altun Yaruk*, it is closely associated with the idea that beings connected through shared karmic causes are reborn together (Çetin, 2020, p. 421).

Closely related is the term *vainike* (< Skt. *vaineyaka*/*vaineyika*), a technical expression referring to those who are spiritually prepared to receive Buddhist instruction and are ready to be guided toward enlightenment (Edg, p. 510b; Wilkens, 2021, p. 838a). In Buddhist doctrinal literature, *vaineyaka* denotes individuals who are amenable to discipline and capable of responding to the Buddha's teaching.

The juxtaposition of *avantlıg* and *vainike* is particularly noteworthy, as it reflects the sophisticated manner in which Old Uyghur Buddhist translators integrated Sogdian- and Sanskrit-derived terminology into a coherent conceptual framework. Rather than functioning as simple lexical borrowings, both expressions demonstrate the productive adaptation and reinterpretation of Buddhist philosophical vocabulary within the Old Uyghur translation tradition (Tokyürek, 2019, pp. 308–309).

Line 03: *asıg tusu kılur*

The expression *asıg tusu kıl-* is a well-attested formula in Old Uyghur Buddhist texts. It denotes not only worldly benefit but also spiritual merit and religious benefit, reflecting the broader soteriological perspective of Buddhist literature (Wilkens, 2021, p. 72b; Ölmez, 2017, p. 253). Rather than referring to material advantage alone, the expression often signifies actions that contribute to the spiritual welfare and liberation of sentient beings.

A representative example is found in the following passage:

[...] üküş asıg tusu kılurlar [...]

"*...they provide abundant benefit and merit...*" (DKPAM, 1619; cited in Karaman, 2022, p. 79)

This parallel demonstrates that *asıg tusu kıl-* functions as a conventional expression in Old Uyghur Buddhist discourse, encompassing both practical benefit and religious merit within the framework of Buddhist ethics and soteriology.

Lines 04–06: *ačdašaturu … bimbasri eligke … vudéh*

The joint occurrence of the names *Ajātaśatru, Bimbisāra,* and *Vaidehī* in this passage suggests that the fragment should be understood not merely as a hymn of praise but also as part of a broader narrative context.

Ajātaśatru (Chinese 阿闍世) appears in various sources under forms such as *Ačdašaturu*, *Ačatašatru* (Tocharian A/B < Skt.), and the Chinese transcriptions 貨 and 多設咄路. He is also known by epithets including "the enemy before birth" (未生怨), "Broken Fingers," and *Kṣemadarśin.* A celebrated king of *Magadha*, Ajātaśatru is traditionally said to have been regarded by his father*, King Bimbisāra*, as ill-fated even before his birth, leading to an attempt on his life. According to Buddhist tradition, he later fulfilled the prophecy by killing his father and ascending the throne. Although initially hostile toward *Śākyamuni Buddha,* he eventually converted to Buddhism, became renowned for his generosity, and is traditionally believed to have died around 519 BCE. His successor was his son *Udayi,* while his daughter was *Asu-dharā.* A Tibetan tradition further relates that his abandoned or abducted son later became the first king of Tibet under the name *Na-khri-btsan-po.* In Buddhist literature, Ajātaśatru is occasionally associated with the title *ācārya* (*ācārin*; Chinese 阿遮; SH, 293b).

Within the present fragment, the ruler's name appears together with those of his father *Bimbisāra* (*bimbasri eligke*) and his mother *Vaidehī* (*vudéh* < Skt.). The coordinated appearance of these three figures indicates that they function not merely as isolated personal names but as

interconnected references belonging to a recognizable narrative tradition. Their combination therefore suggests that the fragment preserves more than a simple eulogistic composition: it reflects a literary context embedded within the Buddhist biographical tradition, one closely associated with the narrative world of the *Buddhacarita* (Wilkens, 2021, pp. 4a, 176a, 837b; SH, 293b).[12]

Line 07: *[alk]u kamag terin k(u)vragka*

One of the most common formulaic expressions denoting universality in Old Uyghur Buddhist literature is the binomial *alku kamag* (all, the whole, the entirety) (Wilkens, 2021, p. 32a; Ölmez, 2017, p. 250). Beyond its literal meaning of "all" or "the whole," the expression conveys the idea of comprehensive and universal inclusiveness, a characteristic feature of Buddhist discourse.

A representative example occurs in the *Altun Yaruk Sudur* (*Suvarṇaprabhāsa Sūtra*):

[…] alku kamag sudurlarnıŋ iligi kanıya […]

"*…the sovereign and king of all sūtras…*" (AY, 34, S. 18b; Kaya, 2021, p. 108)

The expression *terin kuvrag* denotes the Buddhist religious community and belongs to the semantic field of the Sanskrit *parivāra* or *saṃgha*[13] (Wilkens, 2021, p. 708b). In the present context, its use reinforces the fragment's connection with the doctrinal concept of the *Three Jewels* (*Triratna*), namely the Buddha, the Dharma, and the Saṅgha.

A characteristic example illustrating the exaltation of the Buddhist community is found in *The Praise of the Ten Virtues*:

[…] arıg tirin kuvrag üze ağırladılar […]

"*…they honoured (them) through the pure religious community…*" (*The Praise of the Ten Virtues*, 9; cited in Karaman, 2022, p. 320)

These parallels demonstrate that *alku kamag* and *terin kuvrag* are not merely lexical expressions but conventional doctrinal formulae emphasizing both the universality of the Buddhist community and the collective dimension of Buddhist religious life.

Arıg gadirakud ol tagda

Avantlıg vainike tınl(ı)glarka

Asıg tusu kılur etözte

Açdaşaturu hannıŋ atası

Ayaguluk bimbasri éligke

Anası vudik hatunka

Alku kamag térinke k(u)vragka

The rich content preserved in the fragment—from historical figures to the concept of a universal religious community—is not presented through an arbitrary sequence but is organized according to the aesthetic principles of the Old Uyghur poetic tradition. The author reinforces the historical and religious authority embedded in the narrative through the systematic use of **A-initial alliteration** at the beginnings of lines. This structural preference, which connects the semantic layers of the text, represents a characteristic example of the line-initial rhyme tradition (*Stabreim*).

[12] For a more detailed discussion, see Zhang and Zieme (2018, p. 256); SH, pp. 17b, 189a, 317b, and 453b.

[13] See İsi (2022, p. 771).

Taking into consideration the rhythmic flexibility based on the lengthening and shortening of syllables in poetic lines, as emphasized by F. Sema Barutçu (1992), the present poetic passage can be shown to be constructed primarily according to **8-syllable (4+4)** and **9-syllable (5+4)** metrical patterns, with occasional variations based on symmetrical caesura structures such as **4+4** and **5+4**:

A-rıg ga-di-ra-kud / ol tag-da **(9 syllables / 5+4 caesura)**[14]

A-vant-lıg vai-ni-ke / tın-l(ı)g-lar-ka **(9 syllables / 5+4 caesura)**

A-sıg tu-su kı-lur / e-töz-te **(8 syllables / 5+3 or 4+4 caesura)**

Aç-da-ša-tu-ru / han-nıŋ a-ta-sı **(9 syllables / 5+4 caesura)**[15]

A-ya-gu-luk / bim-bas-ri é-lig-ke **(9 syllables / 4+5 caesura)**[16]

A-na-sı / vu-dik ha-tun-ka **(7 syllables / 3+4 caesura – shortened line)**

Al-ku ka-mag té-rin-ke / k(u)v-rag-ka **(9 syllables / 6+3 or 5+4 caesura)**

The balanced combination of 8- and 9-syllable long variations observed in this passage corresponds with Mehmet Ölmez's (1997) observation that Old Uyghur Buddhist adaptations, particularly the epic-narrative sections of sūtra texts, frequently employed such metrical flexibility to maintain fluency and rhythm.

The complex Indian metrical structures found in Sanskrit originals, especially the **śloka metre**, were reshaped by Old Uyghur translators according to the traditional rhythmic patterns and line-initial rhyme conventions of Turkic poetry. In this way, the target text achieved an indigenous poetic form within the metrical and aesthetic framework of Old Uyghur while preserving foreign religious and geographical terminology—such as *Gadirakud*, *Vainike*, *Ačdašaturu*, and *Bimbasri*—without eliminating their conceptual significance.

Leaf 2, Verso

Lines 01–05: pudgıl arıg ... bursaŋ ... kuvrag erdini

The word *pudgıl* (< Skt. *pudgala*; Pali *puggala*; Khotanese *pudgala-*; Mongolian *budgali*) carries the meanings of "human being, individual, person; pure, clean; all, entire." In Old Uyghur texts, the term is frequently used together with the adjective *arıg* "pure, clean," forming a terminological structure that expresses the spiritual purification of the individual or the complete purity of the person. In Buddhist philosophical tradition, rather than referring to an immutable soul (*ātman*), this concept functions as a technical term explaining the continuity and bearer of personal identity within the cycle of rebirth. The term is discussed in parallel with Chinese 人 (*rén*) and the concepts of *manuṣya*, *nara*, and *puruṣa*. Within this philosophical framework, the human being is defined as an entity existing in the *realm of desire* (*kāmadhātu*), possessing sensory faculties and the ability to think, whose past actions (*karma*) directly influence their present condition (Wilkens, 2021, p. 562b; SH 31b).[17]

Buddhist texts written in Old Uyghur Turkish, as also observed in the examined fragments, display a rich terminological diversity centred around the concept of *saṃgha* (religious community). These texts conceptualised the communal structure, which constitutes the third element of the Buddhist doctrine of the *Three Jewels (Triratna)*[18], as a product of multilingual cultural interaction. Particularly, expressions such as *bursaŋ kuvrag and tözün bursaŋ kuvrag* function as direct

[14] gadirakud: A Sanskrit-derived proper noun with stress on a single syllable.
[15] Ačdašaturu: The proper name Ajātaśatru.
[16] bimbasri: The proper name Bimbisāra.
[17] See also Zieme, 1985: 122.
[18] See SH 420a, 421a.

equivalents of the Sanskrit terms *saṃgha* and *buddhasaṃgha* in Old Uyghur texts influenced by Tibetan Buddhism (Wilkens, 2021, p. 202; Tokyürek, 2019, pp. 226–227).

The term *bursaŋ* was transmitted into Old Uyghur through Sogdian *pwrsnk* and is etymologically associated with Chinese *fó sēng* (Buddhist monastic community). As Tekin (2014) emphasises, the word is composed of the element *bur,* derived from *burhan* (Buddha), and *saŋ,* meaning "community." This term combined with *kuvrag,* a word derived from the Turkic verb *kuvra-* meaning "to gather, to assemble," forming the expression *bursaŋ kuvrag.* Thus, it represents a product of both borrowing and localisation strategies within Old Uyghur Buddhist terminology (İsi, 2022, pp. 305–307).[19]

Lines 08–09: užikdin padma huŋ tép m(e)n

In Old Uyghur texts, the word *užik* (< Sogdian *ʾwjʾk*) possesses a broad semantic range. Although its basic meaning refers to "letter, syllable, and alphabet," it acquired technical meanings such as "verse, magical formula, and written text" in religious texts (Wilkens, 2021, p. 813a). Particularly under the influence of Buddhist esotericism (Tantrayāna/Mantrayāna), the term transcended its ordinary linguistic function and gained a metaphysical dimension.

The term *padma,* derived from Sanskrit *padma* and used in Old Uyghur texts with the meaning of "lotus, water lily," is also related to the Mongolian form *badma*. In Buddhist terminology, it represents purity and enlightenment. It is especially associated with the figure of *Avalokiteśvara (Padmapāṇi),* the symbolism of the "jewel in the lotus" (*maṇi padme*) in the *Om mani padme hūṃ* dhāraṇī, and the lotus throne (*padmāsana*) upon which Buddha and Bodhisattva representations are depicted (Hazai, 1970, p. 6; Wilkens, 2021; SH 418a, 443a).

This concept, rendered in Chinese as 鉢特(摩), encompasses different species and colour variations such as *Raktapadma* (red lotus; *Nelumbium speciosum*), *Puṇḍarīka* (white lotus; *Nymphaea alba*), *Utpala* (blue lotus; *Nymphaea caerulea*), *Nilotpala* (*N. cyanea*), and *Kumuda* (*Nymphaea esculenta/rubra*), which may be red or white. However, unless otherwise specified, the term generally refers to the *white lotus* (SH 418a, 443a).

The symbolism of the lotus occupies a significant place in Buddhist cosmology and doctrine. It is used to represent various sacred concepts, including one of the marks on the Buddha's feet, the seventh hell, the eight-petalled lotus of the heart (*Padmavimāna*), the lotus womb through which Amitābha's believers are reborn into paradise, the *Lotus-kṣetra* (Lotus Land), which is the pure realm of each Buddha, Kuan-yin's blue lotus eyes, and Amitābha's mystical wisdom (SH 418a, 443a).

Furthermore, this concept became institutionalised through the *Pure Land (Lotus/White Lotus)* tradition associated with Amitābha. This tradition was founded around 390 CE by Hui-yuan, inspired by the white lotus pond of his monastery. It should not be confused with the White Lotus Secret Society of the Mongol period; rather, it later developed into one of the major religious traditions of East Asia (SH 443a).

Lines 10–11: Mani Taš [bit]itim yamu

The expression *Mani Taš* appearing in line 10 may, at first glance, seem to refer to the Buddhist concept of the **"**Jewel Stone" *(Cintāmaṇi)* (Zieme, 1985, p. 122). However, it is evident that this expression functions as a *personal name of a male individual* (Wilkens, 2021, p. 467a). According to the entries in SH 191b and 330b, the word *Mani* (末尼 / 珠) means "jewel, pearl, crystal" and symbolises "purity, the Buddha, and his teaching (the truth of the Buddha)." This semantic background explains why the expression *Mani Taš* should be understood as a personal name rather than as a doctrinal reference. Influenced by Buddhist culture, the Old Uyghurs frequently gave

[19] See also SH 420a, SH 421a, SD 331a, SD 357b.

their children names carrying religious prestige and sacred connotations, such as “Jewel” or “Pure Stone.”

When this personal name is considered together with the expression *[bit]itim yamu* in line 11 (I wrote [it], certainly/without doubt), the passage gains the character of a scribal colophon. Within this structural context, the sentence should be interpreted as follows:

“I, Mani Taš, certainly wrote [this text] with my own hand.”

Evaluation and Contribution to Textual Reconstruction

The fragment bearing the inventory number U 5369, despite its physical damage, represents a document requiring philological reconsideration within Old Uyghur Buddhist literature due to its intertwined literary, theological, and philosophical layers. The textual restorations carried out on the fragment not only demonstrate the integrity of its linguistic structure but also shed light on the poetic aesthetics of the period.

Restoration of Leaf 1 Recto: The extensive abrasion and deterioration occurring in the first two lines of the poetic eulogy text on the front side of the fragment have been reconstructed on the basis of parallel textual evidence (Zieme, 1985). The beginning of the first line has been restored as *[t(e)ŋri]me...,* while the beginning of the second line has been reconstructed as *[tegšüt]....* The word *teŋri,* restored within square brackets, completes both the alliterative structure based on the initial “T” sound (stabreim), which dominates the entire passage, and the semantic coherence of the text.

Restoration of Leaf 1 Verso: The beginning of line 7, which suffered extensive physical damage, has been restored as the reduplicated expression *alku kamag* based on evidence from parallel textual witnesses. This lexical reconstruction not only preserves the syllabic and rhythmic balance of the line but also provides formal consistency with the chain of “A” sound harmony (alliteration) constructed in the following verses.

Evidence Supporting the Attribution of the Fragment to the Buddhacarita Tradition

The concrete textual, terminological, and structural evidence demonstrating that the fragment U 5369 is directly connected to the renowned work *Buddhacarita* by the classical Indian poet Aśvaghoṣa, and that it represents more than an ordinary religious liturgical text, can be summarised as follows:

- Textual Evidence Demonstrating the Affiliation of U 5369 with the Buddhacarita Tradition:

On the verso of Leaf 1 (lines 04–06), the names of three key figures from the historical-biographical world of Buddhism—*King Ajātaśatru* (*açdaşaturu*) of Magadha, his father *King Bimbisāra* (*bimbasri élig*), and his mother *Queen Vaidehī* (*vudik hatun*)—are mentioned together. This triadic naming is more than a mere juxtaposition of proper names; rather, it constitutes a direct reference to the dynastic and familial framework that underpins the epic-biographical narrative of the *Buddhacarita*. Their combined appearance strongly indicates that the fragment belongs to the narrative tradition of the *Buddhacarita*, rather than representing an isolated liturgical or devotional composition.

- Another strong piece of evidence demonstrating the relationship of the fragment U 5369 with the *Buddhacarita* tradition at the terminological level is the presence of theological locations where Buddha directly preached his teachings**,** rather than ordinary worldly elements, within the passage.

arıg gadirakud ol tagta (On that sacred and lofty mountain) is a direct borrowing of the Sanskrit *Gṛdhrakūṭa* (Vulture Peak). This site symbolizes the transcendent *Buddha-field* where *Śākyamuni Buddha* delivered many of his most important sūtras.

avantlıg vainike tınl(ı)glarka comprises technical terms of Sogdian and Sanskrit origin referring to *vaineyaka* beings—sentient beings who possess the karmic predisposition to receive the Buddha's teaching and are spiritually prepared to accept the Buddhist doctrine. The deliberate combination of a sacred geographical setting with a community of potential disciples demonstrates that the fragment belongs to the narrative-doctrinal milieu of the *Buddhacarita* tradition.

- The most compelling structural evidence demonstrating the fragment's affiliation with the *Buddhacarita* tradition on a formal level (metrical adaptation and translation strategy) is that the complex Indian metrical patterns of the Sanskrit original—particularly the **śloka** metre—were not translated mechanically by the Old Uyghur translator. Instead, they were consciously adapted to the indigenous conventions of the Turkic poetic tradition, reshaping the source text according to native metrical and rhythmic patterns. This deliberate process of localization reflects a sophisticated translation strategy that preserves the literary function of the original while recasting it within the aesthetic framework of Old Uyghur poetry.

'T' Alliteration (Leaf 1, Recto): The poem is composed in the traditional Turkic seven-syllable metre, predominantly following a 4+3 rhythmic division.

'A' Alliteration (Leaf 1, Verso): The passage is primarily structured around eight- and nine-syllable metrical patterns, most commonly employing a 5+4 rhythmic arrangement.

Without eliminating the original religious and geographical terminology (e.g., *Gadirakud, Vainike, Açdaşaturu*), the translator successfully adapted the text to the aesthetic conventions of Old Uyghur poetry, particularly the tradition of initial rhyme (Stabreim). This deliberate strategy of poetic adaptation demonstrates that the fragment is not an independent devotional composition but rather a verse encomium embedded within a larger epic-biographical sūtra translation, namely the *Buddhacarita*.

- Although fragment U 5369 consists of a single physical folio, a fold along its central axis has caused it to appear as two separate leaves, resulting in a heterogeneous and multilayered manuscript structure comprising four written surfaces (recto and verso of each leaf). This codicological feature not only reflects the fragment's present physical condition but also explains the coexistence of distinct textual units copied on different surfaces, each representing a separate literary or doctrinal context.

The conceptual structures identified in the fragments examined here reflect the translation strategy adopted by the Old Uyghur translators, who sought to create a framework of reception based on concepts familiar to their target audience. This terminological endeavor, through which the Uyghurs rendered foreign religious concepts into their own language, represents, as Arat (2010, p. 56) has observed, an effort to *"express new concepts and to meet the demands of an increasingly developed civilized life."* Accordingly, the linguistic craftsmanship evident in the *Buddhacarita* fragments should not be regarded as the result of arbitrary lexical choices. Rather, it should be understood as part of the Old Uyghur intellectual milieu's systematic attempt to establish a coherent technical terminology and to localize Buddhist doctrine through the resources of the Turkic language.

Conclusion

This study has re-examined the Old Uyghur *Buddhacarita* fragments Ch/U 7528 and U 5369 through a philological approach, with the aim of clarifying both their positions within the textual tradition and their relationship to Buddhist terminology. The analysis demonstrates that these fragments should be regarded not merely as isolated textual remnants but also as significant witnesses to the conceptual world of Old Uyghur Buddhism and its sophisticated terminological system.

In particular, the re-reading of damaged passages through comparison with parallel texts and the proposal of context-based textual restorations have contributed to a more precise understanding of the place of these fragments within the *Buddhacarita* textual tradition. Lexical items attested in Ch/U 7528, such as *ašnu, yavaltur-, élig beg* and *törü,* demonstrate that Buddhist concepts were not simply translated into Old Uyghur but were consciously localized and reinterpreted within the framework of the Turkic language. Likewise, technical terms occurring in U 5369, including *tegšüt etöz, terin nom, avantlıg, vainike* and *terin kuvrag,* attest to the existence of a highly developed Buddhist terminology in Old Uyghur.

The terminological choices observed throughout the fragments reveal that the Old Uyghur translators did not mechanically reproduce concepts borrowed from Sanskrit, Sogdian, or Chinese sources. Instead, they systematically reformulated them within the expressive resources of Turkic. This finding highlights the fact that the language of Old Uyghur Buddhist translations functioned not merely as a vehicle of transmission but also as a productive medium for conceptual creation and interpretation. The use of *törü* as the equivalent of *Dharma*, together with the localized poetic structures found in the verse passages, clearly illustrates the cultural adaptation that characterized the translation process.

Furthermore, the passages relating to the *Avalokiteśvara* hymn and the *Ajātaśatru* narrative demonstrate that these fragments belong not only to a biographical tradition but also to a broader Buddhist textual milieu encompassing narrative, liturgical, and didactic literature. Consequently, this study offers a reassessment of the role of the *Buddhacarita* fragments within the history of the text while providing new evidence for the reception and adaptation of the Buddhist narrative tradition in Old Uyghur.

In conclusion, this study presents new philological observations on the reading and restoration of Old Uyghur Buddhist manuscripts and contributes to our understanding of the formation and development of Buddhist-Turkic terminology. Detailed analyses of fragments such as these not only facilitate more reliable textual reconstruction but also deepen our understanding of the historical expressive capacity of the Turkic language and the intellectual dialogue it established with Buddhist thought.

Index and Text Dictionary

açdaşaturu “the name of a king”
a. hannıŋ atası U5369 Y 1/04

alkın “to perish; to cease to exist”
a. U5369 Y 2/02

alku “all; the whole”
a. kamag térinke k U5369 Y 1/07

ana “mother”
a.+ sı vudik hatunka U5369 Y 1/06

arıg “pure; clean”
a. gadirakud tagta ol U5369 Y 1/01, U5369 Y 2/01

asıg “benefit”
a. tusu kılur etözte U5369 Y 1/03

aşnu “formerly; previously; before”
a. özin yapanı yumkı U7528/03

ata “father; ancestor”
açdaşaturu hannıŋ a.+ sı U5369 Y 1/04

avantlıg “endowed with; possessing”
a. vainike tınl(ı)glarka U5369 Y 1/02

ayaguluk “venerable; worthy of reverence”
a. bimbasri éligke U5369 Y 1/05

beg “lord; ruler; noble”
éşidip élig b. U7528/05

bil- “to know; to understand”
yavalturmışımnı b.- tiŋiz yaragu U7528/04

bimbasri “Bimbisāra (name of an Indian king)”
ayaguluk b. éligke U5369 Y 1/05

biti- “to write”
b.- tim y(a)mu U5369 Y 2/11

bod “body; physical body”
b.+ umın U5369 Y 2/05, U5369 Y 2/06

bursaŋ “community; congregation”
b. U5369 Y 2/03

edgü “good”
teŋlençsiz e.+ ŋüzke U5369 Y 1/06

élig “king; ruler”
éşidip é. beg U7528/05
ayaguluk bimbasri é.+ ke U5369 Y 1/05

emgek “suffering; affliction”
t(e)rk e.+ tin tartdaçı U5369 Y 1/05

erdini “jewel”
kuvrag e.+ ke U5369 Y 2/04

éşid- “to hear; to listen”
é.- ip élig beg U7528/05

etöz “body; corporeal form”
tegşüt e.+ ler üze U5369 Y 1/02
asıg tusu kılur e.+ te U5369 Y 1/03

gadirakud “Mount Gadirakud (a sacred mountain)”
arıg g. tagta ol U5369 Y 1/01

han “khan; king”
açdaşaturu h.+ nıŋ atası U5369 Y 1/04

hatun “queen; royal consort; lady”
anası vudik h.+ ka U5369 Y 1/06

huŋ “seed syllable”
h. tép m(e)n U5369 Y 2/09

ınan- “to seek refuge; to seek a remedy”
ı.- ur m(e)n U5369 Y 2/07

kamag “all; entire”
alku k. térinke k U5369 Y 1/07

kıl- “to do; to make; to perform”
asıg tusu k.- ur etözte U5369 Y 1/03

kuvrag "the Buddhist community (Saṅgha); congregation"
alku kamag térinke k.+ ka U5369 Y 1/07
k. erdinike U5369 Y 2/04

küsüş "wish; aspiration; desire"
tegeyin tép k.+ in U5369 Y 1/07

m(e)n "I; me"
ınanur m. U5369 Y 2/07, U5369 Y 2/09

mani "part of a personal name"
m. taş U5369 Y 2/10

nom "Dharma; Buddhist teaching"
n.+ ıŋa U5369 Y 2/02
teriŋ n.+ ug nomlayu U5369 Y 1/04

nomla- "to preach the Dharma; to expound the teaching"
teriŋ nomug n.- yu U5369 Y 1/04

ol "he; she; it; that"
o. U7528/02, U5369 Y 1/01

öz "self"
aşnu ö.+ in yapanı yumkı U7528/03

padma "lotus"
užikdin p. U5369 Y 2/08

pudgıl "pure; undefiled"
p. arıg U5369 Y 2/01

siz "you (plural/polite)"
t(e)ŋrime ol s.+ iŋ U5369 Y 1/01
teginür yükünçüm s.+ iŋe U5369 Y 1/08

t(e)ŋri "deity; divine being"
t.+ me ol siziŋ U5369 Y 1/01

t(e)rk "quickly; swiftly"
t. emgektin tartdaçı U5369 Y 1/05

tag "mountain"
arıg gadirakud t.+ ta ol U5369 Y 1/01

tart- "to draw out; to remove"
t(e)rk emgektin t.- daçı U5369 Y 1/05

taş "part of a personal name"
mani t. U5369 Y 2/10

té- "to say"
tegeyin t.- p küsüşin U5369 Y 1/07, U5369 Y 2/09

teg- "to reach; to attain"
t.- eyin tép küsüşin U5369 Y 1/07

tegin- "to perform respectfully; to offer with reverence"
t.- ür yükünçüm siziŋe U5369 Y 1/08

tegşüt "transformation"
t. etözler üze U5369 Y 1/02

telim "many; numerous"
t. üküş tınl(ı)gka U5369 Y 1/03

teŋlençsiz "incomparable"
t. edgüŋüzke U5369 Y 1/06

térin "community"
alku kamag t.+ ke k U5369 Y 1/07

teriŋ "deep; profound"
t. nomug nomlayu U5369 Y 1/04

tınl(ı)g "living being"
telim üküş t.+ ka U5369 Y 1/03, U5369 Y 2/01
avantlıg vainike t.+ larka U5369 Y 1/02

törü "law; order"
t. A/06

tusu "benefit"
asıg t. kılur etözte U5369 Y 1/03

tutuz "to deliver"
bodumın t.- u U5369 Y 2/06

udıkla- "to sleep; to doze"

u.- dım U5369 Y 2/03

užik “syllable; seed syllable”
u.+ din padma U5369 Y 2/08

üküş “many”
telim ü. tınl(ı)gka U5369 Y 1/03

üze “on; upon; over”
tegşüt etözler ü. U5369 Y 1/02

vainike “disciple; a being in need of spiritual guidance”
avantlıg v. tınl(ı)glarka U5369 Y 1/02

vudik “aidhī (name of King Ajātaśatru’s mother and King Bimbisāra’s queen)”
anası v. hatunka U5369 Y 1/06

y(a)mu “certainly; undoubtedly”
bititim y. U5369 Y 2/11

yapa “all; entire”
aşnu özin y.+ nı yumkı U7528/03

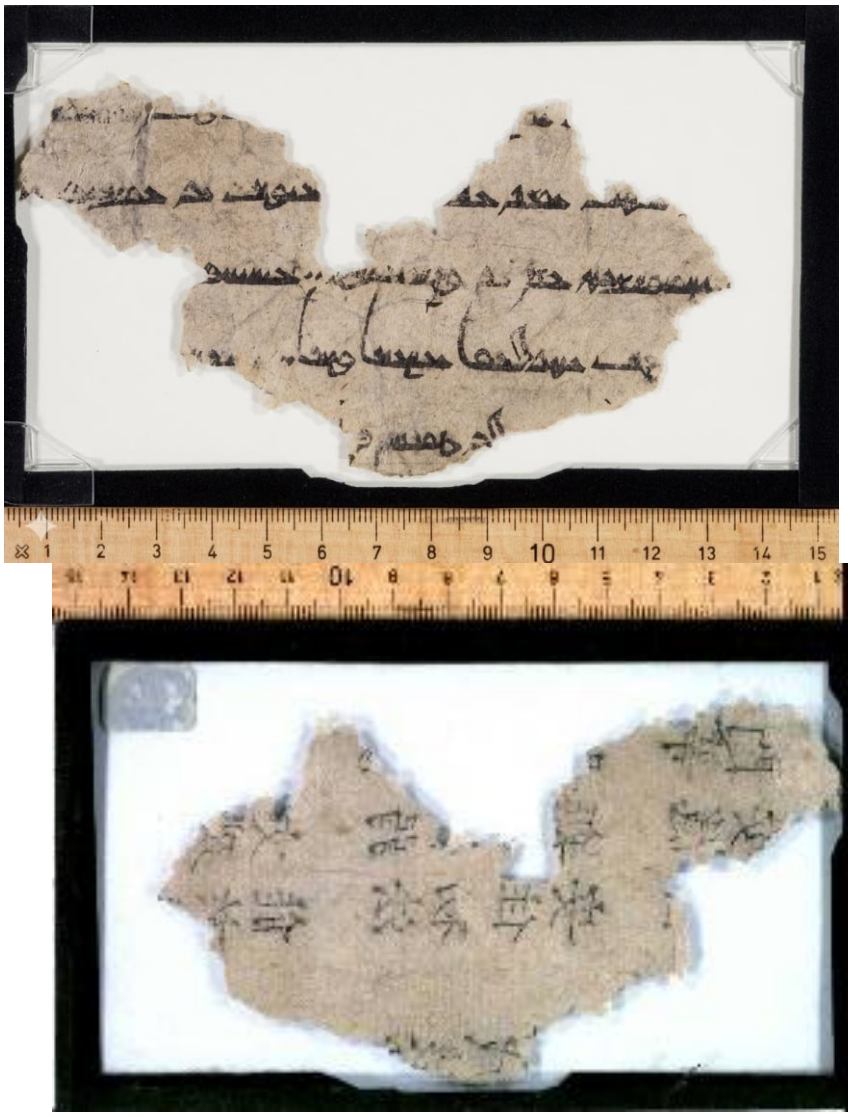
yaragu “appropriate”
yavalturmışımnı biltiŋiz y. U7528/04

yavaltur- “to tame; to discipline; to bring under control”
y.-mışımnı biltiŋiz yaragu U7528/04

yumkı “everyone; all”
aşnu özin yapanı y. U7528/03

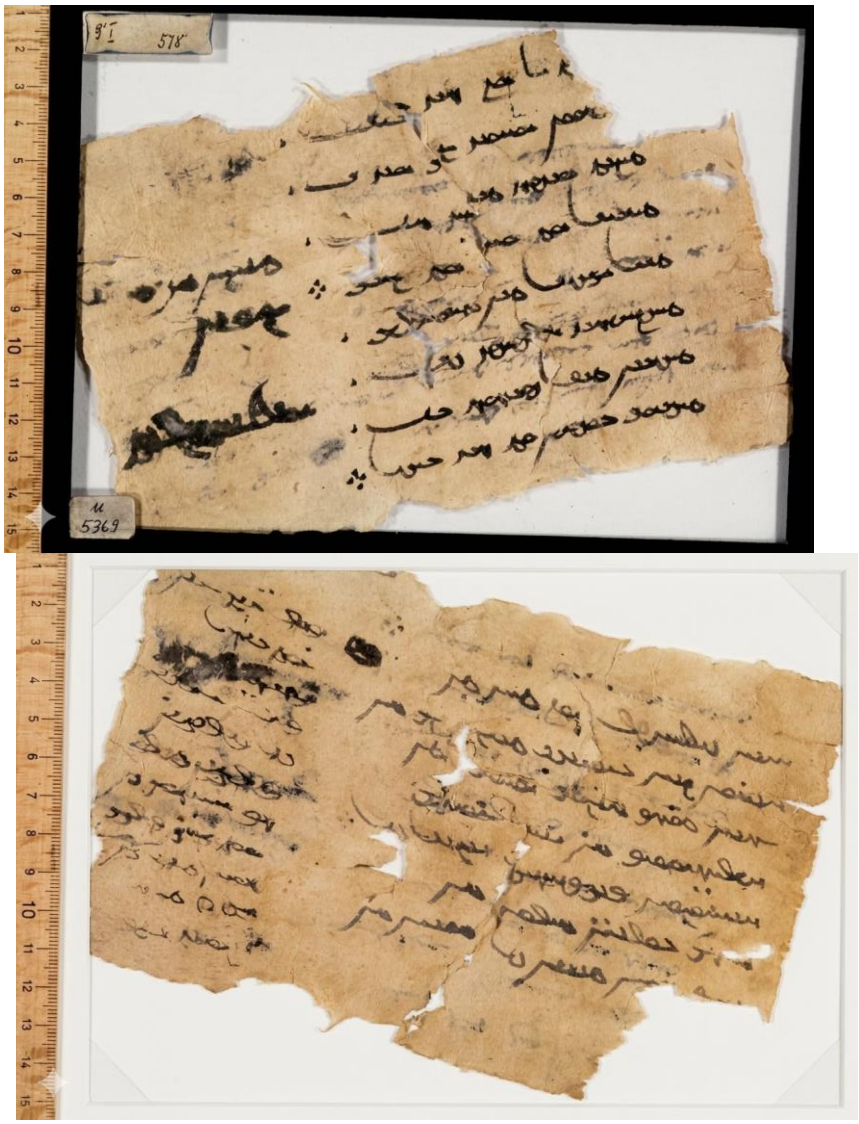
yükünç “reverence; homage; prostration”
teginür y.+ üm siziŋe U5369 Y 1/08

Facsimiles[20]

Ch/U 7528

[20] The manuscript images were obtained from the Digital Turfan Archive (Turfanforschung) at www.turfan.bbaw.de

Ch/U 5369

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

ANKARA SCIENCE UNIVERSITY

Eski Uygurca Buddhacarita Fragmanları Üzerine Yeni Okumalar, Metin Onarımları ve Budist Terminolojiye Katkılar

Giriş

Buddhacarita ve Eski Uygurca Çeviri Geleneği

Buda'nın yaşam öyküsünü konu alan en önemli klasiklerden biri olan *Buddhacarita*, Aşvaghoṣa tarafından M.S. 1. yüzyılda kaleme alınmış ve Budist biyografik anlatı geleneğinin kurucu eserlerinden biri olarak kabul edilmiştir (Ruben, 1995, s. 80). Tarihsel ve edebî yönleriyle öne çıkan eser, yalnızca Buda'nın yaşamını aktaran bir biyografi değil, aynı zamanda Budist düşüncenin şiirsel ve didaktik anlatımını yansıtan temel kaynaklardan biridir. Sözlü geleneğe dayanan ve efsanevi unsurlarla zenginleşen birçok Buda anlatısından farklı olarak *Buddhacarita*, daha gerçekçi ve bütünlüklü yapısıyla ayrıcalıklı bir konuma sahiptir (Ruben, 1995, s. 80; Kayalı, 2017, s. 415-416).

Sanskritçe aslı on yedi bölümden oluşan eserin yalnızca on üç bölümü günümüze ulaşabilmiş; kayıp bölümler sonraki dönemlerde farklı dillerde tamamlanarak metnin çok dilli dolaşımına katkı sağlamıştır. Sanskritçe, Çince ve Tibetçe gelenekler içerisinde aktarılan eser, Budist anlatıların kültürler arası dolaşımının önemli örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Kayalı, 2017, s. 420). Bu aktarım zincirinin dikkat çekici halkalarından biri de Eski Uygur Türkçesi çevirisidir. Ancak bu çeviri, eserin yalnızca on üçüncü bölümüne (*Marā'nın Mağlubiyeti*) ait fragmanlarla temsil edilmektedir.

Eski Uygurca *Buddhacarita* fragmanları üzerine ilk neşirler W. Radloff ve Malov (1928) ile başlamıştır. Bu öncü çalışmaların ardından, E. H. Johnston'un 1936 yılında yayımladığı, Sanskritçe aslından çevrilen ve Tibetçe versiyonlarla desteklenen kapsamlı çalışması olmuştur. Ancak metinlerin sistematik bir filolojik zemine kavuşması ve Eski Uygurca verilerin derinlemesine işlenmesi, Peter Zieme'nin 1985 yılındaki çalışmalarıyla mümkün olmuştur. A. Yakup (2008), Berlin Turfan koleksiyonundaki blok baskıları kataloglayarak Mahayana sutraları ve anlatı metinleri bağlamında literatürü genişletmiştir. Yakın dönemde, A. Soyer (2018) tarafından yapılan yüksek lisans tezi ile metinlerin niteliği incelenmiş; son olarak Z. Özertural (2021) tarafından yayımlanan katalog ise yeni belgelerin tanıtılması ve metinlerin güncel tasnifi bakımından literatüre kritik bir katkı sunmuştur.

Araştırma Problemi ve Çalışmanın Amacı

Eski Uygurca *Buddhacarita* fragmanlarının önemli bir bölümü yayımlanmış olmakla birlikte bazı belgeler önceki çalışmalarda yalnızca sınırlı biçimde tanıtılmış, bazı paralel parçalar ise metin bütünlüğü içindeki yerleri bakımından ayrıntılı biçimde tartışılmamıştır. Özellikle tahripli satırların yeniden değerlendirilmesi ve bazı belgelerin metin içindeki konumlarının belirlenmesi hâlen açık araştırma alanları olarak durmaktadır.

Bu çalışmanın temel problemi, söz konusu fragmanların yeniden okunması ve mevcut neşirlerle karşılaştırmalı biçimde değerlendirilmesidir. Bu kapsamda çalışma, yeni veya yeniden yorumlanmaya açık belgeler üzerinden Eski Uygurca *Buddhacarita* metninin onarımına katkı sunmayı amaçlamaktadır. Paralel belgeler yardımıyla satır tamiri önerileri geliştirilmiş, belgelerin metin içindeki olası yerleri yeniden ele alınmıştır.

Yöntem

İncelenen malzeme Berlin Turfansammlung'da muhafaza edilen blok baskı ve el yazması fragmanlardan oluşmaktadır. Çalışmada karşılaştırmalı filolojik yöntem benimsenmiştir. Öncelikle fragmanlar paleografik ve yazma özellikleri bakımından değerlendirilmiş; ardından harf çevrimi, yazı çevrimi ve Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır. Okuma önerileri önceki neşirlerle karşılaştırılmış; tahripli satırların onarımında paralel metinlerden ve bağlamsal tamir yönteminden yararlanılmıştır.

***Buddhacarita*'ya Ait Belgelerin Sıralanışı ve Metin İçindeki Konumları**

Eski Uygur Türkçesiyle kaleme alınmış *Buddhacarita* metnine ait bugün bilinen parçalar, farklı dönemlerde yayımlanmış metin neşirleri ve katalog çalışmaları vasıtasıyla tespit edilmiştir. Ancak bu belgelerin sıralanışı, paralel parçalarla ilişkileri ve metin bütünündeki yerleri konusunda yapılan yayımlar arasında bazı görüş ayrılıkları mevcuttur. Bu sebeple çalışmamızda, Zieme (1985) ve Soyer (2018) neşirleri temel alınarak veriler yeniden gözden geçirilmiştir. Bahsi geçen ana neşirlerin yanı sıra, parçaların katalog aidiyetleri ile yazı karakteri gibi çeşitli yönlerden taşıdığı özellikleri açıklığa kavuşturmak amacıyla, Abdurishid Yakup'un blok baskı parçaları tasnif ettiği çalışmaları (2008, VOHD 13/20 ve 2019, VOHD 13/23) ile Zekine Özertural'ın kursif (işlek el yazısı) ve blok baskı yazmaları bir araya getiren kataloğundaki (2021, VOHD 13/12) veriler yapıya eklemlenmiştir. Bu kaynaklar rehberliğinde, belgelerin güncel katalog karşılıkları ve metin içindeki muhtemel dizilimleri aşağıdaki tabloda yeniden düzenlenmiştir.

Tablo 1. Buddhacarita Fragmanlarının Sıralaması

Yeni numara	**Eski numara**	**Özertural (2021) / VOHD**	**Metindeki yeri**
U 4347	-	VOHD 13/20: 180; VOHD 13/23: 247	1-9
U 4464 + U 4557	-	VOHD 13/20: 180; VOHD 13/23: 247	10-18
U 4202	T II T 604	VOHD 13/20: 181; VOHD 13/23: 247	19-28
U 4382	-	VOHD 13/20; 181; VOHD 13/23: 247	29-40
U 4198	T II T 600	VOHD 13/20: 182; VOHD 13/23: 247	41-49
U 4199	T II T 601	VOHD 13/20: 183; VOHD 13/23: 247	50-62
U 4484	-	VOHD 13/20: 183; VOHD 13/23: 247	63-69
U 4353	-	VOHD 13/20: 184; VOHD 13/23: 247	70-76
U 4210	T II T 614	VOHD 13/20: 184; VOHD 13/23: 247	77-85

U 4501	-	VOHD 13/20: 185; VOHD 13/23: 247	86-93
U 4193	T II T 547 [kağıtta: 554]	VOHD 13/20: 185; VOHD 13/23: 247	94-103
U 4035 b[21]	-	VOHD 13/20: 186; VOHD 13/23: 247	104-108
U 4417	-	VOHD 13/20: 186; VOHD 13/23: 247	109-116
U 4522	-	VOHD 13/20: 187; VOHD 13/23: 247	117-121
U 4204	T II T 608	VOHD 13/20: 188, VOHD 13/23: 247	122-130
U 4242	T II T 653	VOHD 13/20: 188; VOHD 13/23: 247	131-138
U 4336	-	VOHD 13/20: 189; VOHD 13/23: 247	139-146
U 4339 + U 4516	-	VOHD 13/20: 189; VOHD 13/23: 247	147-157
Ch/U 7528	-	VOHD 13/12: 133	158-164
U 5369	T I 578	VOHD 13/12: 133	-

Bu sıralama yalnızca belgelerin katalog düzenini göstermekle kalmayıp, fragmanlar arası paralellik ilişkilerinin ve metin onarımının izlenebilmesine de imkân vermektedir. Özellikle Ch/U 7528 ve U 5369 numaralı belgeler, önceki çalışmalarda sınırlı değerlendirilmiş olmaları ve metinle kurdukları ilişkiler bakımından ayrıca dikkat çekmektedir. Bu nedenle aşağıda bu iki belge ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Ch/U 7528 Numaralı Fragman Üzerine Yeni Değerlendirmeler

Fragmanın Biçimsel ve Paleografik Özellikleri

Ch/U 7528 (buluntu imzası bulunmayan) envanter numaralı bu parça, orijinal bir yaprağın orta kısmından kopmuş bir fragmandır. Kağıt yapısı incelendiğinde, gri renkli ve enine çizgili (nervürlü) bir dokuya sahip olduğu görülmektedir. Parçanın ön yüzünde Çince bir metin yer almakla birlikte, bu bölümdeki yazılar zamanla yer yer solmuş ve aşınma nedeniyle tahribata uğramıştır.

Fragmanın arka yüzünde ise Uygur harfleriyle ve blok baskı tekniğiyle basılmış 5 satırlık bir metin bulunmaktadır. Satır aralıkları 1,4 ile 1,5 cm arasında değişen bu yazma, fiziksel olarak 7,3 cm genişliğe ve 12,9 cm yüksekliğe sahiptir. İçerik bakımından yapılan incelemeler sonucunda, bu el yazması parçasının Buda'nın yaşam öyküsünü konu alan ünlü Buddhacarita adlı esere ait olduğu tespit edilmiştir (Özertural, 2021, s. 133).

Harf Çevrimi ve Türkiye Türkçesine Aktarım

Ch/U 7528 Ön

07 […]
08 […] 'WL […]

[21] Elverskog 1997, 35'te bu belge 4053b olarak gösterilmiştir.

[…] ol […]

09 […] ’S’W ’WYZY’ […] Y’P’’Y YWMKY […]

[…] aşnu özin […] yapanı yumkı […]

10 […]’LTWRMYSYM’Y PYLTY’K// .. Y’R’KW […]

[…yav]alturmışımnı biltiŋiz .. yaragu […][22]

11 […]’ ’SYDYP ’YLYK P’K .. ’Y[…]

[…]’ éşidip élig beg .. ’y […]

12 […]DY TWYRW […]

[…]dy törü […]

Türkiye Türkçesine Aktarımı

02 …o …

03 … önceki benliğini ... tamamen …

04 … (onu) dizginlediğimi biliyordunuz, uygun bir şekilde …

05 … işiten hükümdar …

06 …töre (nizam/yasa) …

Filolojik Açıklamalar

Satır 03: *aşnu özin ... yapanı yumkı*

aşnu, Eski Türkçede “önce, evvel” anlamında kullanılan bir zaman zarfıdır (EDPT 263). *aşun-* (önce gelmek) fiilinden *-u* zarf-fiil ekiyle türeyen ve Eski Uygur Türkçesiyle literatüre giren bu birim, metinlerde çok işlevli bir görünüm sergiler. Tarihsel süreçte *aşnu*, *aşnuça*, *aşnukı*, *aşnurak*, *aşnukan* ve *aşnukılar* gibi çeşitli morfolojik genişlemelerle zarf, sıfat, zamir ve edat görevlerinde kullanılmıştır (Can, 2017, s. 56). Bununla birlikte, mevcut pasajdaki bağlam kelimenin sadece kronolojik bir öncelik belirtmediğini, Budist öğretiye özgü ‘önceki varoluş’ düşüncesine kapı araladığını göstermektedir. Nitekim metinde bu kelimeyi izleyen *özin* yapısı da bu felsefi sürekliliği tamamlar niteliktedir; birim, sıradan bir bireysel özne olmanın ötesinde, geçmiş benlik veya transandantal öz-varlık kavramıyla doğrudan ilişkili bir okumaya muhtaçtır (Gabain, 1988, s. 341; Tokyürek, 2019, s. 254).

yumkı ise “bütün, tümü” anlamıyla toplamlık vurgusu oluşturmaktadır; bu kullanımın *kamag* ile semantik yakınlığı metin tamiri açısından önemlidir.[23]

ol kamag tınlıglar yumkı barça ozup kutrulup

“O bütün canlılar / mahlukat, tamamen ve hep birlikte (gafletten/ızdıraptan) kurtulup özgürleşerek...” [BT XXV] tanıklığında da görüleceği üzere; *kamag*, *yumkı* ve *barça* eş anlamlı/yakın anlamlı unsurları, metinde peş peşe kullanılarak anlatımı pekiştirmiştir. Bu sözcüklerin rastgele bir tekrar olmayıp, Mahāyāna Budizminin temelini oluşturan “bütün canlıların kolektif olarak aydınlanmaya ve kurtuluşa (*nirvāṇa*) ulaşması” ülküsünü öğreti düzeyinde vurgulamak amacıyla mütercim tarafından bilinçli bir biçimde tercih edilmiştir.

[22] Zieme 1985: sayfa 62’ye göre.

[23] *yumkı* ile *kamag* arasındaki yakınlık tahripli satır tamirlerinde olası paralel okuma imkânı vermektedir. Krş. Clauson (1972); Caferoğlu (1993).

Satır 04: ***yavalturmışımnı biltiŋiz ... yaragu***

yavaltur- fiili "yatıştırmak, sakinleştirmek" temel anlamının ötesinde Budist disiplin bağlamında zihinsel dizginleme fikrini de düşündürmektedir.[24] Ardından gelen *yaragu* ise bağlam içinde yalnızca uygunluk değil, öğretiye uygunluk anlamı da taşıyor görünmektedir (EDPT 962; Wilkens, 2021, s. 866b, 877b).

Satır 05: ***éşidip élig beg***

élig beg ifadesi, kraliyet terminolojisinin Türkçe çeviri geleneği içinde yerelleştirilmiş örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir.[25] Bu durum, metnin yalnızca bire bir çeviriyle sınırlı kalmayıp aynı zamanda kültürel uyarlama unsurları da içerdiğini göstermektedir.

Bu kullanımın en belirgin örneklerinden birine, *Çaştani Élig Beg* hikâyesinde rastlanmaktadır:

[...] çaştanı élig beg men erür men [...]

"... [Ben] Kral Çaştani'yim ..." (T III 84-85, arka 4 [Demirci, 2014, s. 42])

Türkçenin anlatım gücünü artırmak için kullandığı ikileme yapısı, burada siyasi otoriteyi pekiştirmek amacıyla "hüküm süren" ve "bey/soy sahibi" kavramlarını birleştirmiştir.

Satır 06: ***törü***

Buradaki *törü,* klasik "kanun, düzen" anlamının ötesine geçerek Budist adaptasyon metinlerinde ***Dharma*** kavramının muadili olarak işlev görmektedir (Zieme, 1985; Gabain, 1988).[26] Çin. *fǎ* (法) karakteriyle, transkripsiyon metinlerinde ise *dámó* (達磨) biçimiyle karşılanan *Dharma*, "korunan düzen, tüzük, yasa, gelenek, ahlak ve karakter" gibi anlamlara gelmektedir. Budist felsefede somut nesnelerden soyut fikirlere kadar varlığa sahip olan her bir olguyu (*phenomena*) karşılayan bu terim, "kendi niteliklerini taşıyan her şey, hakikat ve ilke" (SH 267b) olarak tanımlanır. Budist felsefesinde *dharma* (*nom* veya *törü*), dünyadaki bütün varlık alanını ve hayatı, muhtelif tasavvurların (unsurların) meydana gelmesi, kaybolması veya birbirleriyle bağlanmasıyla açıklayan dinamik bir sistemin adıdır. Geleneksel Budist öğretiye göre *dharma/törü*, "kendisine mahsus sıfatın (alâmetin) taşıyıcısı" olarak tanımlanmaktadır (Arat, 2010, s. 65).

Öğretide Budizm'in özünü ve yasasını temsil eden kavram, bir yönüyle *Triratna*'nın (Üç Mücevher) ikinci ayağını oluştururken, diğer yönüyle *Dharmakāya* felsefesi üzerinden manevi özü ve altı duyusal organdan zihinle ilişkili olan nesneler alanını simgelemektedir. (SH 267b, 415a)

Değerlendirme

Ch/U 7528 fragmanında tespit edilen ifadeler, Korhan Kaya (2022)[27] tarafından *Buddhacarita*'nın Sanskritçe orijinalinden yapılan Türkiye Türkçesi çevirisiyle karşılaştırıldığında, özellikle 47, 49, 50 ve 56. beyitlerin anlamsal arka planıyla tam bir örtüşme sergilemektedir. Bu paralellikler; hükümdarın teselli edilmesi, bilge Asita'nın saraya gelişi ve evrensel nizam/yasa temalarının işlenişi üzerinden açıkça izlenebilmektedir.

Nitekim fragmanda geçen *aşnu*, *yavaltur-*, *élig be:g* ve *törü* gibi unsurlar, metnin yalnızca anlatısal bir yapı sunmadığını, aynı zamanda öğretiye ilişkin kavramları da taşıdığını göstermektedir.

[24] Fiilin Sanskritçe *dam-* (dizginlemek, terbiye etmek) kavram alanıyla olası ilişkisi için bk. Zieme (1985, s. 62). Bu eşleştirme doğrudan çeviri karşılığı olarak değil kavramsal paralellik olarak düşünülmektedir.
[25] *élig be:g* grubunun Sanskritçe *rāja* karşılıklandırması için bk. Wilkens (2021); ayrıca Türk Budist çeviri geleneğinde yerelleştirme stratejileri için Sertkaya (2004).
[26] *törü* > *Dharma* eşleştirmesi için Tokyürek (2019) ve Zieme (1985) karşılaştırılabilir. Buradaki kullanım semantik ödünçleme değil kavramsal uyarlama olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca bkz. SH 63b, 77b, 227a, 447b.
[27] Bkz. Kaya, 2022.

İlk satırlarda karşımıza çıkan *aşnu* ve *özin* birimleri, basit birer kronolojik öncelik ve şahıs zamiri olmanın ötesine geçerek, Budist felsefenin temelini oluşturan "önceki varoluş" (*tenasuh/karma*) ve geçmiş yaşamdaki "karmik öz-varlık" fikirlerine transandantal bir gönderim yapmaktadır. Benzer şekilde *yavaltur-* fiilinin Skr. *dam-* (dizginlemek, terbiye etmek) kavram alanı ile kurduğu bağ, Budist disiplindeki zihinsel kontrol ve nefis terbiyesi fikrini leksikal düzeye taşımaktadır.

Metindeki en dikkate değer terminolojik başarı ise *törü* biriminin kullanımında somutlaşmaktadır. Birim, geleneksel "kanun ve toplumsal düzen" anlam katmanlarının ötesine geçerek, Budist adaptasyon metinlerinde Skr. *Dharma* (Çin. *fǎ* 法 / *dámó* 達磨) kavramının muadili olarak işlev görmektedir.

Son olarak metindeki *élig beg* grubu, hükümdar terminolojisinin (Skr. *rāja*) Türkçe çeviri geleneği içinde yerelleştirilmiş bir örneğidir. Türkçenin anlatım gücünü pekiştiren bu ikileme yapısı ile mısra sonlarında saptanan sözcük yığılmaları, mütercimin bilinçli bir adaptasyon stratejisine işaret etmektedir. Bu biçimsel tercih, bir yandan metne siyasi ve dini bir otorite kazandırırken, diğer yandan Mahāyāna Budizminin "bütün canlıların kolektif olarak kurtuluşa (*nirvāṇa*) ulaşması" ülküsünü dilsel bir pekiştirmeyle öğreti düzeyinde vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, Ch/U 7528 fragmanı üzerinde önerilen yeni okumalar ve bağlamsal tamirler, belgenin *Buddhacarita* metin grubu içerisindeki yerini netleştirmekle kalmayıp Budist kavramların Eski Uygurcadaki karşılık üretme ve kültürel uyarlama süreçlerine dair yeni değerlendirmelere imkân tanımaktadır. Dolayısıyla söz konusu fragman, hem metin onarımı metodolojisi hem de Budist-Türkçe terminoloji tarihi açısından bir tanıklık sunmaktadır.

Ch/U 5369 Numaralı Fragman Üzerine Yeni Değerlendirmeler

Fragmanın Biçimsel ve Paleografik Özellikleri

U 5369 envanter numarasıyla kaydedilen ve T I 578 numaralı cam plaka içerisinde muhafaza edilen bu eser, aslında tek bir sayfa olmasına rağmen katlanma yerindeki bir bükülme neticesinde farklı boyutlarda iki ayrı yaprak görünümü kazanmıştır. Materyal olarak gri-bej tonlarında bir kağıt üzerine kaydedilen eserin toplam dört yüzeyinde de yazı stili (duktus) değişkenlik göstermektedir.

Yaprak 1'in ön yüzünün (recto) iki adet yapıştırma bandı ile onarıldığı, ancak sağ alt bölgeden bir parçanın koptuğu görülmektedir. Sağ kenar boyunca ve katlanma yerinin üst kısımlarında küçük kırılmalar mevcuttur. Ayrıca sayfanın alt kenarından başlayıp son üç satıra kadar ilerleyen bir yırtık ile sol tarafta 2-3. ve 5-6. satırları tahrip eden iki küçük delik saptanmıştır. Yaprak 2'nin ön yüzünde ise yazıların yer yer silinerek deforme olduğu görülmektedir.

Yaklaşık 10,5 cm genişliğinde ve 18,8 cm yüksekliğinde olan bu fragman, Uygur harflerinin kursif (el yazısı) stiliyle kaleme alınmıştır. Yazı yönleri ve yoğunluğu yüzeylere göre farklılaşmaktadır: Yaprak 1'in ön yüzünde (recto) 8, arka yüzünde (verso) 7 satır; Yaprak 2'nin ön yüzünde 3, arka yüzünde ise 11 satır bulunmaktadır. Satır aralıkları ve satır uzunlukları (yazı alanı) metin boyunca sabit değildir. Özellikle Yaprak 2'nin arka yüzündeki yazıların, Yaprak 1'dekine oranla daha kaba ve geniş karakterlerle yazılmış olması dikkat çekicidir. Sayfa kenar boşlukları Yaprak 1'in arka yüzünde üstten 2,6 cm, sağdan 1,6 cm ve soldan 1,2 cm olarak ölçülmüştür.

Çok katmanlı bir içeriğe sahip olan fragmanın farklı yüzlerinde farklı temalar işlenmiştir. Yaprak 1'in ön yüzünde tanımlanamayan bir övgü metni (lobpreis) yer alırken, arka yüzünde Ajātaśatru Efsanesi'ne dair bölümler bulunmaktadır. Yaprak 2'nin ön yüzü muhtemelen genel dini içeriklere ayrılmış, arka yüzünde ise bir Avalokiteśvara (Padmapāṇi) Övgüsü kaydedilmiştir. Buluntu imzasına dair bilgiler yalnızca eserle birlikte korunan cam plaka üzerindeki etikette mevcuttur. Eserin tıpkıbasımlarına (faksimile) *BT XIII* çalışmasında, Levha XX (Şekil 52) ve Levha LXXI (Şekil 212) üzerinden erişilebilmektedir (Özertural, 2021, s. 133-135).

Harf Çevrimi ve Türkiye Türkçesine Aktarım

Yaprak 2 Recto (ön yüz)	Yaprak 1 Recto (ön yüz)
01 TYNLĞ Ğ’	**Tanımlanamayan bir övgü metni**
tınl(ı)gka	01 […]M ’ ’WL SYZ YNK **.**
02 ’LĞYN	[t(e)ŋri]me[28] ol siziŋ **.**
alkın	02 […] SWT ’WT’WYZ L'R ’WYZ ’ **.**
03 ’WYDYĞL’DYM	[teg]şüt[29] et'özler üze .
udıkladım	03 T’LYM ’WYKWS TYNLĞ Ğ’ **.**
	telim üküş tınl(ı)gka **.**
	04 T’RYNK NWM WĞ NWM L’Y/R ❖
	teriŋ nomug nomlay*u*r ❖
	05 TRK ’MK’K TYN /’RTD’ÇY
	t(e)rk emgektin tartdaçı
	06 T’NKLNÇSYZ ’DKWNKWZ YK .
	teŋlençsiz edgüŋüzke .
	07 T’K’YYN TYP KWYSWS YN **.**
	tegeyin tép küsüşin **.**
	08 T’KYNWR YWKWNÇ WM SYZ YNK’ ❖
	teginür yükünçüm siziŋe ❖

Yaprak 2[30] Verso (arka yüz)	Yaprak 1 Verso (arka yüz)
Avalokiteśvara (Padmapāṇi) Övgüsü	**Ajātaśatru Efsanesi**
01 PWDQ/L ’’RYĞ[31]	01 ’’RYĞ Ğ’DYR’KWD ’WL T’Ğ T’
pudg[ı]l arıg	arıg gadirakud ol tagta
02 NWM YNK’	02 ’’V’NT LYĞ V’YNYK’ TYNLĞ L’R Ğ’
nomıŋa	avantlıg vainike tınl(ı)glarka
03 PWRS//	03 ’SYĞ TWSW ĞYLWR ’T’WZ T’
burs*aŋ*	asıg tusu kılur etözte

[28] Zieme, 1985, s. 147’ye göre.
[29] Zieme, 1985, s. 147’ye göre.
[30] Yaprak 2 arka yüzü (D. 1-7), *Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra*’nın XXV. bölümünün metrik bir versiyonu olup bir *Avalokiteśvara* övgüsü içermektedir. Bu bölüm, U 4707 (D. 3-5) ile paralellik gösterir (Ayrıca bkz. *BT XIII*, s. 122, Metin 20: E). U 4707 üzerine yapılan açıklamalar için bkz. Hazai (1970); Yakup (2008), No. 159.
[31] Fragmanın sol kenar boşluğunda, ana metinden daha kalın (vurgulu) bir hatla yazılmış "BW" (*bo*) ibaresi mevcuttur. Bu tür kenar notları, Eski Uygurca el yazmalarında genellikle bölüm numaralandırması veya metin birimlerini birbirinden ayırmak amacıyla kullanılan yapısal işaretlerdendir.

04 QWV//Q ’RDYNY	04 ’’ÇD’Š’TWRW Ğ’N NYNK ’T’SY
kuvrag erdini-	açdaşaturu hannıŋ atası
05 K’ PWDWMYN	05 ’’Y’QWLWĞ PYMP’SRY ’YLYK K’
-ke bodumın	ayaguluk bimbasri éligke
06 PWDWMYN TWTW	06 ’//SY VWDYQ Ğ’DWN Ğ’
bodumın tutu-	anası vudik hatunka
07 SW ’YN’NWR MN	07 […]W ///’Ğ T’KYN K’ ĞVR’Ğ Ğ’
-zu[32] ınanur m(e)n	[alk]u kamag[34] térinke k(u)vragka
08 ’WZ YQDYN P’DM’	
užikdin padma	
09 ĞWNK TYP MN	
huŋ tép m(e)n	
10 M’NY T’ S	
mani taş	
11 ///YTYM YMW	
[bit]itim[33] y(a)mu	

Türkiye Türkçesine Aktarımı

Yaprak 2 ön yüz	Yaprak 1 ön yüz
01-03 Canlı varlığa/nefes sahibine (karşı), tükenerek/yok olarak uyudum.	01 Tanrım (Efendim), o sizindir. 02 Değişen/dönüşen bedenler üzerinde, 03 pek çok ve sayısız canlıya; 04 derin öğretiyi (Dharma’yı) vaaz ederek, 05 (onları) azaptan/acıdan hızla çekip çıkaran, 06 o tahmini mümkün olmayan iyiliğinize... 07 “Erişeyim” diyen o büyük arzuyla, 08 saygılarımı/ibadetimi size sunarım.

[32] Metnin yazıldığı geç dönem özelliklerine bağlı olarak, asli /z/ sesinin /s/ ile karşılandığı (Sibilanten-Konfusion) gözlemlenmektedir. Filolojik açıdan bu fonetik değişim, Moğolca etkisiyle (Mongolische Periode) açıklanmakta olup, özellikle geç dönem Uygur sivil belgelerinde ve Budist metinlerinde standart bir temayül haline gelmiştir (Bkz. Uçar, 2020, s.241)
[33] Zieme, 1985, s. 122’ye göre.
[34] Zieme, 1985, s. 64’e göre.

Yaprak 2 arka yüz	Yaprak 1 arka yüz
01-02 Saf varlığa (Buda'ya) ve (onun) öğretisine, 03-05 Rahipler topluluğu cevherine; bedenimi, 06-07 bedenimi (onlara) teslim ederek çare ararım (sığınırım). 08-09 Harften (tohum heceden) Padma Hum diyerek, 10 Mani Taş 11 (Bunları) yazdım, şüphesiz!	01 O kutsal (temiz) ve sarp dağda 02 Vesile olan Vainike (Venuvana) canlılarına, 03 Bedende fayda ve yarar sağlar. 04 Ajātaśatru Han'ın babası, 05 Bimbisāra hükümdara, 06 Anası Vaidehī Hatun'a, 07 (Ve) Tüm kamuya, derneğe ve topluluğa...

Paralel Metinlerle Karşılaştırma

U 5369 Yaprak 1 verso Budist edebiyatın meşhur anlatılarından biri olan *Ajātaśatru Efsanesi*'ne (*Açdašaturu*) ait şiirsel pasajları barındırmaktadır. Metnin fiziki olarak büyük oranda zarar gördüğü 7. satırın başı , eldeki paralel metin tanıklıklarından hareketle ***alku kamag*** ikilemesi şeklinde onarılmıştır. Bu kelime tamiri, hem satırdaki hece ve durak dengesini korumakta hem de sonraki dizelerde kurgulanan 'A' ses uyumu zincirine biçimsel bir uyum sağlamaktadır.

U 5369 Yaprak 1 recto tam olarak adlandırılamayan manzum bir övgü metnini içermektedir. Tahrip olan 1 ve 2. Satırın başı Zieme, 1985, s. 147'de yayımlanan metne göre onarılmıştır. 1. Satır *t(e)ŋrime...*; 2. Satır *tegşüt...* sözcükleriyle başlamaktadır.

Satır başlarında meydana gelen yoğun aşınma ve yıpranma nedeniyle okunamayan 1 ve 2. satırlar, Zieme (1985, s. 147) tarafından yayımlanan eş metin verileri ışığında tamamlanmıştır. Buna göre 1. satırın başı ***[t(e)ŋri]me...***, 2. satırın başı ise ***[tegšüt]...*** sözcükleriyle yeniden kurulmuştur. Satır başında eksik kısımları bütünlemek amacıyla köşeli parantez içinde onarılan *teŋri* kelimesi, şiirin genelinde hâkim olan 'T' sesine dayalı mısra başı kafiyesini hem anlam hem de biçim yönünden oldukça uygundur.

U 5369 Yaprak 2 verso ise Avalokiteśvara (Padmapāṇi) Övgüsü'nü içermektedir. Bu belgedeki 1-7. satırlar U 4707 el yazmasının 3-5. Satırlarıyla paraleldir.

U 5369 Yaprak 2 verso	U 4707[35]
01 PWDQ/L ''RYĞ pudg[ı]l arıg	3 pu[dγ]ul arïγ nom-ïnga
02 NWM YNK' nomıŋa	
03 PWRS// bursaŋ	4 bursang quvraγ ärdini-kä

[35] BT XIII, s. 122, Metin 20: E.

04 /WVR/Q ’RDYNY *k*uvr*a*g erdini-	
05 K’ PWDWMYN -ke bodumın	5 bodum-ïn tutusu ïńańur-mn
06 PWDWMYN TWTW bodumın tutu-	
07 SW ’YN’NWR MN -zu ınanur m(e)n	

U 5369 Yaprak 2 Arka yüzdeki yazı karakterleri, parçanın ön yüzüne oranla daha kaba, kalın ve geniş (yayvan) bir fırça/kalem darbesine sahiptir. U 4707’nin satırları ise daha kompakt, dik, ince ve birbirine sıkıştırılmış bir yazı stili sergiler. U 5369’daki 7 satırlık manzum içeriğin U 4707’de sadece 3 satıra (3-5. satırlar) sığdırılabilmiş olmasının temel fiziki nedeni budur.

Filolojik Açıklamalar

Yaprak 1 (Recto / Ön Yüz)

Satır 02: *tegşüt et’özler üze*

Bu satırda geçen *tegşüt et’öz* ifadesi, Eski Uygur Budist terminolojisinde Skr. *nirmāṇakāya* (Çin. *huàshēn* 化身) “tezahür bedeni, dönüşüm bedeni” karşılığı olarak kullanılan önemli kavramlardan biridir (Wilkens, 2021, s. 691a). Bu ifade, sıradan bir “değişen beden” anlamının ötesinde, Mahāyāna Budizminin temelini oluşturan *Trikāya (Üç Beden)* öğretisine ait sistemli bir terimdir. Budist öğretiye göre *nirmāṇakāya* (dönüşüm/tezahür bedeni); mutlak hakikatin canlılara ulaştırılması adına Buda’nın yeryüzünde büründüğü her türlü geçici ve insani formu simgeler (SH 142b). Hinayāna geleneği bu kavramı daha dar bir sınırla, Buda’nın dünyadaki tarihsel varlığıyla sınırlandırırken; Mahāyāna kozmolojisinde bu beden, evrendeki tüm doğayı ve sonsuz çeşitliliği kuşatan evrensel bir güç olarak kabul edilir (SH 269a).

Dolayısıyla fragmanda terimin çoğul şekliyle *(tegşüt etöz-ler üze)* tercih edilmesi, Buda’nın canlıları irşad etmek amacıyla büründüğü çok çeşitli dönüşüm formlarına bilinçli bir biçimde gönderme yapmaktadır. Bu durum, incelenen manzum eserin alelade bir övgü diliyle değil, yüksek düzeyde soyut ve teorik bir Budist terminoloji mimarisiyle kurgulandığını göstermektedir.

Satır 03: *telim üküş tınl(ı)gka*

telim üküş, “pek çok, sayısız” anlamıyla Budist metinlerde sıklıkla canlı varlıkların sonsuzluğunu vurgulayan kalıp yapılardandır (Wilkens, 2021, s. 692b). Özellikle *tınl(ı)g* ile birlikte kullanımı, Skr. *sattva*[36] kavram alanıyla ilişkilendirilebilecek biçimde, kurtuluşa konu olan tüm duyarlı varlıklara gönderim taşımaktadır.

Metin tanıkları arasında bu kullanımın en belirgin örneklerinden biri, varlıkların dilsel çeşitliliğine ve sayısal çokluğuna vurgu yapan aşağıdaki yapıda görülmektedir:

[…] telim üküş tınlıglarnıŋ tili sanınca […]

“...sayısız canlı varlığın dillerince/dilleri sayısınca…” 13 C. Canlılara Faydalı Olmak (Arat, 1991; Akt: Karaman, 2022, s. 312)

Satır 04: *teriŋ nomug nomlayu*

Buradaki *teriŋ nom* ifadesi “derin öğreti” ya da “gizli/esrarengiz öğreti” anlamlarında Budist öğretiye ilişkin terminolojinin tipik örneklerindendir (Wilkens, 2021, s. 701b). Ardından gelen *nomla-* fiili ise yalnızca “söylemek” değil doğrudan vaaz etmek, Dharma öğretmek anlamı

[36] Wilkens, 2021, s. 590b.

taşımaktadır (Wilkens, 2021, s. 496a). Bu yapı Avalokiteśvara övgüsünün öğretici boyutunu açık biçimde ortaya koymaktadır.

Bu kullanımın metin tanıkları arasında en belirgin örneklerinden biri, öğretinin aktarımını doğrudan işaretleyen *nomug nomlayu* yapısında görülmektedir:

muntag tep y(a)rlıkamışda basa ötrü d(a)r(a)nı nomug nomlayu y(a)rlıkadı

"Böyle dedikten sonra öğretiyi açıklayarak buyurdu" (AYS VII_ 97-97; Akt: Ayazlı, 2019, s. 45)

Satır 05: *t(e)rk emgektin tartdaçı*

Bu satırdaki *emgek* yalnızca "dünyevi acı" değil Budist bağlamda Skr. *duḥkha* (<Pali. *dukkha*) kavramıyla ilişkilendirilebilecek daha geniş anlam taşımaktadır. Budizm'de bu kavram; doğum, yaşlanma, hastalık ve ölüm gibi bedensel süreçlerin yanı sıra; sevilenden ayrılma, arzuladığa ulaşamama ve varoluşun getirdiği zihinsel sancıları içeren geniş bir 'büyük ızdırap' kategorisini kapsar (SH 313a; Arat, 2010, s. 58).

Metinde bu acı dünyasının *tartdaçı* (çekip kurtaran) yapısıyla birlikte verilmesi, canlıları varoluşsal ızdıraplardan hızla çekip alan evrensel *bodhisattva* (kurtarıcı bilge) işlevini öne çıkarmaktadır.

Eski Uygurca metindeki *t(e)rk emgektin tartdaçı* (ızdıraptan/acıdan hızla çekip kurtaran) ifadesi, merkezinde yer alan ***tart-*** fiilinin barındırdığı zengin anlam katmanları üzerinden derin bir kurtarıcı nitelik kazanmaktadır. Clauson (EDPT 554b) ve Wilkens (2021, s. 679a) tarafından aktarılan "çekmek, çekip çıkarmak, söküp almak, zorla koparmak" gibi fiziksel ve dinamik anlamlar, Budist felsefe bağlamında metaforik bir dönüşüme uğramıştır; buna göre bodhisattvanın canlıyı acıdan (*emgek*) azat etmesi pasif bir temenni değil, onu sıkıştığı *samsara* girdabından adeta kuvvet uygulayarak söküp alan aktif bir müdahaledir. Fiilin Wilkens (2021) tarafından kaydedilen "silmek, yok etmek" (*tilgen*) anlamı, bu kurtarma eyleminin canlının varoluşsal ızdırabını tamamen ortadan kaldırma amacını desteklerken, taşıdığı güçlü devinim metindeki *t(e)rk* (hızla) zarfıyla birleşerek merhamet sahibi kurtarıcı bilgenin acı çeken canlıları aniden ve süratle çekip alması işlevini dilbilimsel olarak somutlaştırmaktadır.

alku üç yavlak yollug korkınçlardın tartdaçı

"Üç kötü yolun korkusundan çekip çıkaran," (U II).

Satır 06: *teŋlençsiz edgüŋüzke*

teŋlençsiz, "benzersiz, ölçülemez" anlamıyla üstünlük bildiren yoğunlaştırılmış nitelendirme olup Budist övgü metinlerinde sık rastlanan sıfatlardandır (Wilkens, 2021, s. 695b). Metinde bu terim, sıradan bir övgüden ziyade, anlatılan varlığı (Avalokiteśvara)[37] dünyevi olan her türlü ölçü biriminin dışına çıkaran, onu dilin sınırlarını zorlayarak yücelten bir ifade biçimini tanımlamaktadır.

teŋlençsiz sıfatıyla kurulan bu anlamsal yücelik, fragmanın genelinde kullanılan ses sanatları ve biçimsel kurguyla estetik bir bütünlüğe kavuşturulmuştur. Nitekim müellif, Avalokiteśvara'ya atfettiği bu benzersizliği sadece seçtiği kelimelerle değil, Türk şiir geleneğinin yapı taşlarını kullanarak metnin dış yapısına da yansıtmıştır. Eski Uygur Türkçesi manzum metinleri üzerine yapılan incelemeler, bu dönem şiir anlayışının merkezinde *mısra başı kafiye* (baş kafiye) ve aliterasyonun bulunduğunu göstermektedir (Besli, 2021, s. 88). Söz konusu fragmanda bu geleneksel yapı açıkça görülmektedir:

T(e)ŋrime ol siziŋ

[37] Daha geniş bilgi için bkz. SH: 286b, 290a, 381a, 485a.

Tegşüt etözler üze

Telim üküş tınl(ı)gka

Teriŋ nomug nomlayur

T(e)rk emgektin tartdaçı

Teŋlençsiz edgünüzke

Tegeyin tép küsüşin

Teginür yükünçüm siziŋe

Metinde tespit edilen sekiz dizelik manzum pasaj, 'T' sesiyle kurgulanan aliterasyon vasıtasıyla Eski Uygur şiirinin temel yapı taşı olan *stabreim* (mısra başı kafiyesi) geleneğiyle tam bir uyum sergilemektedir. F. Sema Barutçu'nun (1992) Maniheist ve Buddhist çevrelerdeki Türk şiirinin metrik kalıplarına dair yapısal saptamalarından hareketle, metindeki hece sayıları mutlak bir matematiksel eşitlik göstermemekle birlikte, musiki refakatinde yapılan okumalardaki esneklik payları dikkate alındığında dizelerin baskın 7'li (4+3) ve 8'li (4+4) hece ölçüsü kalıplarıyla örüldüğü görülmektedir:

T(e)ŋ-ri-me ol si-ziŋ **(7 hece / 4+3 duraklı)**

Teg-šüt e-töz-ler ü-ze **(7 hece / 4+3 duraklı)**

Te-lim ü-küš tın-l(ı)g-ka **(7 hece / 4+3 duraklı)**

Te-riŋ no-mug nom-la-yur **(7 hece / 4+3 duraklı)**

T(e)rk em-gek-tin tart-da-çı **(7 hece / 4+3 duraklı)**

Teŋ-lenç-siz ed-gü-nüz-ke **(7 hece / 4+3 duraklı)**

Te-ge-yin tép kü-sü-šin **(7 hece / 4+3 duraklı)**

Te-gi-nür yü-kün-çüm si-zi-ŋe **(9 hece - Genişleme satırı)**

Mehmet Ölmez'in (1997) Budist çeviri edebiyatında kısa epik formlarda veya iç övgülerde 7'li ve 8'li vezin varyasyonlarının sıklıkla tercih edildiği yönündeki tespitiyle paralellik sunan bu simetrik yapı, alelade bir ses benzerliği olmanın ötesinde mütercimin bilinçli bir adaptasyon stratejisini yansıtır. Sanskritçe nüshada (*Aśvaghoṣa*) karşılaşılan *śloka* vezni gibi karmaşık Hint metrik yapıları, Uygurca çeviride Türk şiir geleneğinin 4+3 duraklı millî kalıplarına dökülerek yerelleştirilmiştir. Zieme'nin (1991, s. 28) de vurguladığı üzere, Maniheist ve Budist karakterli bu manzum eserler, kaynak dilden mekanik bir şekilde aktarılmamış; Uygurcanın kendi durak, vezin ve estetik ölçülerine uydurularak millî bir form kazandırılmıştır.[38]

Yaprak 2 ön yüz

Satır 01-03 *tınl(ı)gka alkın udıkladım*

Eski Uygur Türkçesinde *tınlıg* terimi, kökü Eski Türkçe "nefes anlamına gelen *tın* ismine dayanan ve *+lıg* ekiyle genişletilerek "nefes sahibi, canlı, duyarlı varlık" anlamını kazanan felesefi ve teknik bir kavramdır (Wilkens, 2021, s. 714b). Budist kozmolojide Skr. *sattva* (duyarlı varlık), *jana* (insan, kişi), *jantu* (canlı varlık, yaratık) ve *prāṇin* (nefes alan) kavramlarının tam karşılığı olan bu terim, Çin. *zhòngshēng* (衆生: tüm canlılar) ve *yǒuqíng* (有情: duyarlı/bilinçli varlık) ifadeleriyle karşılanmıştır (SH 213b, 390a). Kavramsal gelişimi incelendiğinde geçmişte bitki krallığını (flora) da içine alacak şekilde "tüm canlıları" kapsayan geniş bir anlama sahipken, zamanla sınırlandırılarak

[38] Ek bilgi için bkz. Tekin, 1986, s. 8; Tekin, 1965, s. 59; Barutçu, 1991, s.79; Yakup, 2006, 126; Sertkaya, 2004, 25; Ölmez, 2001, s. 12; Arat, 1991.

yalnızca "bilinç, duygu ve algı sahibi olan" (*sentient*) varlıkları nitelemek için kullanılmıştır. Budist felsefede bu yönüyle büyük bir ağırlığı olan terim; bilinçli varlıkların kozmosta barındığı dokuz farklı varoluşsal düzlemi ifade eden "dokuz mesken" (*sattva-vása* / 有情居) ve canlıların kozmolojik sınıflarını belirleyen "varlıklar kategorisi" (*sattva-saṅkhyā* / 有情數) gibi anlatıların temelini oluşturur. Aynı zamanda, duygu ve bilinç sahibi olmanın diğer varlıklara karşı acıma ve merhamet hissini doğuracağını savunan "merhamet ve duyarlılık ilişkisi" (*sattva-ālambana-karuṇā* / 有情緣慈) ilkesiyle doğrudan bağlantılıdır. Nihayetinde *tınlıg*, Nirvana'ya ulaşıp kurtuluşu bulamadığı sürece *Janma-marana* (doğum ve ölüm) yani *Samsara* döngüsü içinde sürekli dönüp duran, fânilik kanununa boyun eğerek dünyevi varlığı kademeli olarak tükenmeye mahkûm olan tüm bilinçli varoluş biçimlerini temsil etmektedir (SH 466b).

alkın- fiili, Eski Uygur Türkçesi metinlerinde ölüm ve fânilik süreçlerini tasvir etmek üzere başvurulan en temel sözcüklerden biridir. Morfolojik olarak kelime, arkaik dönemden itibaren "bitirmek, tüketmek, yok etmek" anlamlarıyla tanınan *alk-* fiilinden, dönüşlü çatı ekiyle (-n-) türetilmiştir (Demirci, 2016, s. 422). Köktürk Yazıtları'ndan itibaren "mahvolmak, zeval bulmak, fiziksel olarak son bulmak" (Örn: *kop anta alkıntıg*; KT G 9) şeklinde kullanılan bu fiil (EDPT 138; Arat, 1965, s. 84), Wilkens (2021, s. 30a) tarafından Skr. *kṣi-* "azalmak, yok olmak, tükenmek" kökünün tam eş değeri olarak aktarılmaktadır. Eski Uygurca metinlerde sıklıkla *arta-* (bozulmak) ve *yokad-* (yok olmak) eylemleriyle eş dizimsel (birlikte) bir yapı sergileyen *alkın-*, Budist kurtuluş öğretisinde dünyevi mutluluğun ve maddi formun süreklilik arz edemeyeceğini, her şeyin er ya da geç değişime uğrayarak ızdıraba dönüşeceğini savunan Skr. *viparināma-duḥkhatā* (değişimden kaynaklanan ıstırap / Çin. 壞苦 *huàikǔ*) kavramının dilsel karşılığıdır (Rahula, 1974, s. 20; Tokyürek, 2019, s. 26). Eski Uygur metinlerinde kimi zaman doğrudan "öldürme/yok etme" eylemleri bağlamında da karşımıza çıkan bu fiil (Örn: *kişilerig ölürürler ıdtururlar alkarlar yokadtururlar* [BT III 312-313]; *üzlünteçi alkıntaçı artadaçı erür* [BT II 943-944]), *tınl(ı)gka alkın udıkladım* ifadesinde ise muhtemelen bir zarf-fiil (*alkın[ıp]*) işleviyle ana yüklemi nitelemektedir (Tokyürek, 2009, s. 184). Yani *alkın-*, bir canlı varlığın (*tınlıg*) dünyevi bağlamda uğradığı kaçınılmaz içsel eksilmeyi, sarsılmaz bir kozmik yasa olan fâniliği ve ölüm anında elementlerin sırayla batarak enerjinin kademeli şekilde "tükenmesini" ifade etmekte; anlatıcının ölüm uykusuna aniden değil, dünyevi varlığını adım adım "tüketerek ve zeval bularak" geçtiğini betimlemektedir.

udıkla-: Clauson'ın etimolojik sözlüğünde *uđıkla-* biçiminde aktarılan bu fiil (EDPT 49b), Wilkens (2021, s. 786a) tarafından temel anlamıyla "uyumak, uyuklamak" olarak anlamlandırılmıştır. Fakat dönemin Budist inanç evreninde biyolojik bir eylemin ötesine geçerek ölümü estetik ve felsefi olarak yumuşatan sembolik bir terminolojiye dönüşmüştür.

...yaşlarınıñ ülgüsi kolusı bultukm[az ... udıklamak]ları açmak suvsamakları y(e)me bolmaz [...]

"Yaşlarının ölçüsü, sınırı bulunmaz ... uyumakları, acıkmaları ve susamaları da olmaz [...]" (Suv 148-2656/2657)

İncelenen *tınl(ı)gka alkın udıkladım* ibaresinde bu eylemin birinci tekil şahısla (*udıkladım*) çekimlenmesi, anlatıcının fânilik kanununa (*ertimlig ürlüksüz törü*) boyun eğerek bu tecrübeyi bizzat kendi benliği üzerinden yaşadığını ortaya koyar. Budist kozmolojide maddi vücudu oluşturan elementlerin ve dünyevi enerjinin kademeli olarak yıpranıp zeval bulması (*alkın-*) sürecinin kaçınılmaz ve nihai bir neticesi olan bu eylem, ölümün mutlak bir yok oluş değil, *samsara* (yeniden doğum) döngüsü içinde bir sonraki dönüşüme kadar geçici bir duraklama evresi olduğu inancıyla da tam bir uyum sergilemektedir (Tokyürek, 2009, s. 182).

Yaprak 1 Arka Yüz (Ajātaśatru Bölümü)

Satır 01: ***arıg gadirakud ol tagta***

gadirakud < Skr. *gṛdhrakūṭa*, yani Gṛdhrakūṭa (Akbaba Zirvesi), yalnızca coğrafî yer adı değil Budist öğretinin kutsal mekânlarından biridir (Wilkens, 2021, s. 275b).

Skr. *gṛdhrakūṭa*[39] (kartal zirvesi) kelimesinden gelen bu ifade, Eski Uygurca metinlerde doğrudan ödünçleme yoluyla yer bulmuştur. Çince mütercimler ise bu dağı daha çok "kutsal kartal zirvesi" (*líng jiù shān*) olarak adlandırmayı tercih etmişlerdir. İsmin kaynağına dair en yaygın görüş[40], Nagarjuna'ya göre dağın zirvesinin fiziksel olarak bir kartalı andırmasıdır. Etrafında ölülerle beslenen akbabaların yaşaması ya da illüzyon tanrısı Māra'nın (Piśuna) rahip Ananda'nın meditasyonunu sabote etmek için orada bir akbaba kılığına girmesi efsanelerine dayandırılarak çoğunlukla "kutsal/ruhani kartal zirvesi" (*líng jiù shān*) veya *Jiù tóu shān* şeklinde adlandırılmıştır (Tokyürek, 2019, s. 88; SH 336b, 488b). Rājagṛha şehrinin kuzeydoğusunda (modern Giddore yakınlarında) bulunan bu dağ, yalnızca coğrafi bir yer adı değil; Šākyamuni Buddha'nın, Gautama Buddha'nın ünlü hekimi Jīvaka'nın ve unvanı "galip gelen" olan Jina'ların da adının geçtiği bu zengin teolojik coğrafyada, başta *Lotus Sūtra* (*Akbaba Tepesi gāthā'sı*) olmak üzere en temel öğretilerin vaaz edildiği, kırk dokuz günlük ayinlerde ölülerin ruhlarına adaklar sunulan ve Budist kozmolojisinde manevi saflığından ötürü aşkın bir "Buddha alanını" (*kartal zirvesinin temiz alanı*) temsil eden en kutsal mekanlardan biridir (Wilkens, 2021, s. 275b; Tokyürek, 2019, s. 88; SH 336b, 488b, 489a).

Satır 02: ***avantlıg vainike…***

Eski Uygurca metinlerde geçen *avant-lïγ* (< Sğd. *'nβ'nt*), Çin. *yǒu yuán* (有緣) teriminin karşılığı olarak "bir sebep, bağ veya illiyet ilişkisi yoluyla öğretiden etkilenebilen ve Buddha'ya yönelen varlıkları" ifade eder (SH 215a; Zieme, 1985, s. 64; Wilkens, 2021, s. 83a). Budizm'in temelindeki nedensellik ilkesine (kausalite) işaret eden bu terim, özellikle *Altun Yaruk* gibi Budist metinlerde "sebeplere bağlı olanların birlikte yeniden doğması" düşüncesiyle ilişkilendirilir (Çetin, 2020, s. 421). Bu kavramla yakından ilişkili olan *vayniyki* (<Skr. *vaineyaka/vaineyika*) ise, hidayete ermeye ve Budist öğretiyi kabul etmeye hazır olan potansiyel müritleri tanımlayan teknik bir terimdir (Edg 510b; Wilkens, 2021, s. 838a). Her iki ifade de Uygur Türkçesinin Budist terminolojiyi Soğdca ve Sanskritçe kaynaklar üzerinden kavramsal düzeyde işleyerek yeniden ürettiğini göstermektedir (Tokyürek, 2019, s. 308–309).

Satır 03: ***asıg tusu kılur***

asıg tusu kıl- Eski Uygur Budist metinlerinde sık görülen kalıp bir ifadedir ve yalnız dünyevi faydayı değil dinsel yararı da içermektedir (Wilkens, 2021, s.72b; Ölmez, 2017, s. 253).

[...] üküş asıg tusu kılurlar [...]

"...pek çok fayda ve yarar sağlarlar..." (DKPAM, 1619; Akt: Karaman, 2022, s. 79)

Satır 04–06: ***açdaşaturu … bimbasri éligke… vudéh***

Bu bölümde Ajātaśatru, Bimbisāra ve Vaidehī adlarının birlikte zikredilmesi, fragmanın yalnızca övgü değil anlatı bağlamı da taşıdığını düşündürmektedir.

Ajātaśatru (阿闍世); kaynaklarda *Açdaşaturu*, *Ačatašatru* (TohA/B < Skr.) ya da Çin. *貨* ve *多設咄路* olarak da geçen, "未生怨" (Doğum öncesi düşman), "Kırık parmaklar" ve Kşemadarśin adlarıyla tanınan ünlü bir Magadha kralıdır. Babası Kral Bimbisāra'nın (TohB/TohA/Sğd.) onu henüz doğmadan uğursuz sayıp öldürmeye çalıştığı rivayet edilir; nitekim Ajātaśatru büyüdüğünde babasını

[39] Bkz. BT XIII, s. 64.
[40] Daha geniş bilgi için bkz. İsi, 2022, s. 653-654.

öldürerek tahta çıkmış, başlangıçta Sakyamuni'ye düşmanca yaklaşsa da sonradan din değiştirerek cömertliğiyle ün kazanmış ve MÖ 519 civarında ölmüştür. Oğlu ve halefi Udayi, kızı ise Asudharā'dır; bir Tibet efsanesine göre bebekken kaçırılan veya terk edilen oğlu, sonradan Na-khri-btsan-po adıyla ilk Tibet kralı olmuştur. Dinî metinlerde bazen *Ācārya* (ācārin, v.阿遮, SH 293b) unvanıyla da ilişkilendirilen hükümdarın adı, Budist metin fragmanlarında (*"... bimbasri éligke... vudéh"*) babası Bimbisāra ve annesi Vaidehī (*vudéh* < Skr.) ile birlikte zikredilmektedir. Bu üçlü adlandırma, isimlerin bağımsız birer özel ad olmanın ötesinde, belirli bir anlatı dizgesi içinde birbirini tamamlayan referanslar olduğunu; dolayısıyla fragmanın yalnızca kuru bir övgü değil, metnin arka planında *Buddhacarita* geleneğiyle ilişkili tarihsel-biyografik ve Budist biyografik anlatı katmanını görünür kılan edebi bir bağlam taşıdığını ortaya koymaktadır (Wilkens, 2021, s. 4a, 176a, 837b; SH 293b).[41]

Satır 07: *[alk]u kamag terin k(u)vragka*

Eski Uygurca Budist literatüründe evrensel kapsayıcılığı ifade etmek üzere kullanılan en yaygın kalıplardan biri *alku kamag* "bütün, hepsi, tamamı" ikilemesidir (Wilkens, 2021, s. 32a; Ölmez, 2017, s. 250). Bu ikileme yalnızca 'tamamı' anlamıyla sınırlı kalmayıp evrensel bir bütünlüğü ifade eder.

Altun Yaruk Sudur (Suvarṇaprabhāsa Sūtra) içerisinde geçen şu ifade, bu kullanımın en karakteristik örneklerindendir:

[...] alku kamag sudurlarnıŋ iligi kanıya [...]

...bütün [tüm] sudurların [dini metinlerin] iligi ve hanı... AY, 34 S. 18b (Kaya, 2021, s. 108)

terin kuvrag, Budist cemaat/topluluk anlamında < Skr. *parivāra* ya da *saṃgha*[42] karşılık alanında değerlendirilebilecek kolektif yapıdır (Wilkens, 2021, s.708b). Buradaki kullanım fragmanın Üç Mücevher (triratna) söylemiyle bağlantısını güçlendirmektedir.

Topluluğun yüceltilmesine dair karakteristik bir kullanım, *On Türlü İyiliğin Medhi* içerisinde şöyle geçer:

[...] arıg tirin kuvrag üze ağırladılar [...]

"...saf topluluk/cemaat vasıtasıyla [onları] ağırladılar/yücelttiler..." (9, On Türlü İyiliğin Medhi; Akt: Karaman, 2022, s. 320)

Arıg gadirakud ol tagda

Avantlıg vainike tınl(ı)glarka

Asıg tusu kılur etözte

Açdaşaturu hannıŋ atası

Ayaguluk bimbasri éligke

Anası vudik hatunka

Alku kamag térinke k(u)vragka

Fragmandaki bu zengin içerik -tarihsel şahsiyetlerden evrensel topluluk kavramına kadar- rastgele bir dizimle değil, Eski Uygur şiir geleneğinin estetik kuralları çerçevesinde sunulmuştur. Müellif, anlatıdaki bu tarihsel ve dini otoriteyi, mısra başlarında kurguladığı 'A' sesi aliterasyonu ile perçinlemiştir. Metnin anlamsal katmanlarını birbirine bağlayan bu yapısal tercih, mısra başı kafiyesi

[41] Daha geniş bilgi için bkz. Zhang, T. & Zieme, P., 2018, s. 256; SH: 17b, 189a, 317b, 453b).
[42] Bkz. İsi, 2022, s. 771.

(*stabreim*) geleneğinin tipik bir örneğidir. F. Sema Barutçu'nun (1992) işaret ettiği, mısralardaki ses uzatılması veya daraltılmasına dayalı ritim esnekliği dikkate alındığında, bu manzum pasajın baskın 8'li (4+4) ve 9'lu (5+4) hece ölçüsü kalıplarıyla, yer yer 4+4 ve 5+4 simetrisine dayanan durak yapılarıyla kurgulandığı saptanmıştır:

A-rıg ga-di-ra-kud / ol tag-da **(9 hece / 5+4 duraklı)**[43]

A-vant-lıg vai-ni-ke / tın-l(ı)g-lar-ka **(9 hece / 5+4 duraklı)**

A-sıg tu-su kı-lur / e-töz-te **(8 hece / 5+3 veya 4+4 duraklı)**

Aç-da-ša-tu-ru / han-nıŋ a-ta-sı **(9 hece / 5+4 duraklı)**[44]

A-ya-gu-luk / bim-bas-ri é-lig-ke **(9 hece / 4+5 duraklı)**[45]

A-na-sı / vu-dik ha-tun-ka ***(7 hece / 3+4 duraklı - Daralma satırı)**

Al-ku ka-mag té-rin-ke / k(u)v-rag-ka **(9 hece / 6+3 veya 5+4 duraklı)**

Mehmet Ölmez'in (1997) Eski Uygurca Budist adaptasyonlarda, özellikle epik-anlatısal nitelikteki sūtra bölümlerinde akıcılığı ve ritmi sağlamak adına 8'li ve 9'lu uzun varyasyonların dengeli bir biçimde harmanlandığı yönündeki tespiti bu pasajda da kendini göstermektedir. Sanskritçe metindeki karmaşık Hint metrik kalıpları (özellikle *śloka* vezni), Uygur mütercim tarafından Türk şiirinin geleneksel durak yapısına ve mısra başı kafiyesine uydurulmuştur. Böylelikle erek metin, yabancı dildeki dini ve coğrafi terminolojiyi (*Gadirakud, Vainike, Açdaşaturu, Bimbasri*) dışarıda bırakmadan, Uygurcanın kendi vezin ve estetik ölçüleri içerisinde millî bir forma kavuşturulmuştur

Yaprak 2 Arka Yüz

Satır 01–05: *pudgıl arıg ... bursaŋ ... kuvrag erdini*

pudgıl (< Skr. *pudgala;* Pal. *puggala;* Khotan. *pudgala-;* Moğ. *budgali*) "insan, birey, şahıs; arı, saf; hepsi, bütün" anlamlarına gelen *pudgıl* sözcüğü, Eski Uygurca metinlerde sıklıkla "arı" ve "saf" manasındaki *arıg* sıfatıyla birlikte kullanılarak kişinin ruhsal temizliğini veya bireyin bütünsel saflığını ifade eden terminolojik bir yapı sunmaktadır. Budist felsefe geleneğinde değişmez bir ruh (*ātman*) fikrinin yerine reenkarnasyon döngüsüne tabi olan kişisel kimliğin sürekliliğini ve taşıyıcılığını açıklayan teknik bir birim olarak işlev gören bu kavram; Çin.人 (*rén*) ile *manuşya*, *nara* ve *puruṣa* terimleriyle paralel düzlemde ele alınır. Bu felsefi bağlamda insan, arzu aleminde (*kāmadhātu*) bulunan, geçmiş eylemleri (karma) şimdiki durumunu doğrudan etkileyen, duyusal yetilere sahip ve düşünebilen bir varlık olarak tanımlanır (Wilkens, 2021, s.562b; SH 31b).[46]

Eski Uygur Türkçesiyle kaleme alınmış Budist metinler, okunan fragmanlarda görüldüğü üzere, *sangha* (dinî topluluk) kavramını merkeze alan zengin bir terminolojik çeşitlilik sergilemektedir. Bu metinler, Budizm'in temelini oluşturan *Üç Mücevher (Triratna)*[47] öğretisinin üçüncü unsuru olan cemaat yapısını, çok dilli bir kültürel etkileşimin ürünü olarak kavramsallaştırmıştır. Özellikle *bursaŋ kuvrag*, *tözün bursaŋ kuvrag* gibi ifadeler, Tibet Budizmi etkisindeki Uygur metinlerinde Skr. *saṃgha* ve *buddhasaṅgha* terimlerinin tam karşılığı olarak işlev görmektedir (Wilkens, 2021, s. 202; Tokyürek, 2019, s.226-227).

bursaŋ kelimesi, Sğd. *pwrsnk* üzerinden Eski Uygurcaya aktarılmış olup, köken bakımından Çin. *fó sēng* (Budist rahip topluluğu) ile ilişkilidir. Tekin'in (2014) vurguladığı üzere, bu kelime

[43] gadirakud: Sanskritçe tek hece vurgulu özel isim
[44] Açdaşaturu: Ajātaśatru özel adı
[45] bimbasri: Bimbisāra özel adı
[46] Ayrıca bkz. Zieme, 1985: 122.
[47] Bkz. SH 420a, 421a.

"burhan" (Buddha) terimindeki *bur* kökü ile *saŋ* (cemaat) biriminin birleşmesinden müteşekkildir. Bu terim, Türkçe kökenli ve "toplamak, bir araya getirmek" anlamındaki *kuvra-* fiilinden türeyen *kuvrag* kelimesiyle birleşerek (bursaŋ kuvrag), hem ödünçleme hem de yerelleştirme stratejilerinin bir ürünü olarak literatürdeki yerini almıştır (İsi, 2022, s. 305-307).[48]

08-09 užikdin padma huŋ tép m(e)n

Eski Uygurca metinlerde <Sğd. *užik* (ʾwjʾk) kelimesi, geniş bir semantik yelpazeye sahiptir. Kelime; temel anlamda harf, hece ve alfabeyi karşılasa da, dinsel metinlerde mısra, tılsım ve yazılı metin gibi teknik anlamlar kazanır (Wilkens, 2021, s. 813a). Özellikle Budist ezoterizminin (Tantrayana/Mantrayana) etkisiyle, bu terim sıradan bir dil bilgisi birimi olmaktan çıkıp metafizik bir boyut kazanmıştır.

Eski Uygurca metinlerde Skr.<*padma* kelimesinden gelerek "lotus, nilüfer" anlamlarında kullanılan *padm-a* terimi, Moğγ. *badm-a* formuyla da ilişkili olup Budist terminolojisinde saflığı ve aydınlanmayı temsil etmekte; özellikle Avalokiteśvara (Padmapāṇi) figürü, *Om mani padme hum* dharanisindeki "lotus içindeki mücevher" sembolizmi ve Buda ile Bodhisattva tasvirlerinin üzerinde yer aldığı lotus tahtı (*padmasana*) gibi unsurlarla doğrudan bağlanmaktadır (Hazai, 1970, s. 6; Wilkens, 2021; SH 418a, 443a). Çin. (*鉢特(摩)* olarak karşılanan bu kavram; kırmızı nilüfer anlamındaki *Raktapadma* (Nelumbium speciosum), beyaz nilüfer anlamındaki *Pundarika* (Nymphœa alba), mavi nilüfer anlamındaki *Utpala* (Nymphœa cærulea) ile *Nilotpala* (N. cyanea) ve kırmızı ya da beyaz olabilen *Kumuda* (Nymphea esculenta/rubra) gibi farklı tür ve renk varyasyonlarına sahip olsa da aksi belirtilmedikçe genellikle beyaz nilüfer kastedilmektedir (SH 418a, 443a). Lotus sembolizmi Budist kozmolojisinde ve öğretisinde geniş bir yer tutarak Buda'nın ayağındaki işaretlerden birini, yedinci cehennemi, kalbin sekiz yapraklı lotusunu (*Padmavimāna*), Amitabha'nın inananlarının cennetine doğduğu lotus rahmini, her Buda'nın saf diyarı olan *Lotus-ksetra*'yı (Nilüfer Diyarı), Kuan-yin'in mavi lotus gözlerini ve Amitabha'nın mistik bilgeliğini ifade etmek için kullanılır (SH 418a, 443a). Ayrıca bu kavram, M.S. 390 civarında Hui-yuan'ın manastırındaki beyaz nilüfer havuzundan esinlenerek kurduğu, Moğol dönemindeki Beyaz Zambak Gizli Cemiyeti ile bağı bulunmayan ve daha sonra Uzak Doğu'nun başlıca inanç biçimlerinden birine dönüşen Amitabha veya Saf Diyar (Lotus/Beyaz Lotus) mezhebiyle de kurumsallaşmıştır (SH 443a).

10-11 *Mani Taş [bit]itim yamu*

Metnin 10. satırında geçen *Mani Taş* ibaresi, ilk bakışta Budist doktrinindeki "Mücevher Taş" (*Cintāmaṇi*) kavramına bir atıf gibi görünse de (Zieme 1985, s. 122), bu ifadenin bir erkek şahıs adı olduğu aşikârdır (Wilkens, 2021, s. 467a). SH 191b ve 330b maddelerinde *Mani* (*末尼* / *珠*) kelimesinin; "mücevher, inci, kristal" anlamına geldiği, "saflığın, Buda'nın ve öğretisinin (Buda gerçeğinin) sembolü" olduğu belirtilmiştir. Bu durum, "Mani Taş" ibaresinin neden bir şahıs adı olduğunu açıklar. Eski Uygurlar, Budist kültürün etkisiyle çocuklarına dinsel saygınlığı ve kutsallığı olan bu tür isimleri (Mücevher/Saf Taş) sıkça vermişlerdir.

Söz konusu şahıs adı, 11. satırdaki *[bit]itim yamu* (yazdım, kuşkusuz/şüphesiz) ifadesiyle birleştiğinde metin bir müstensih (yazıcı) kaydı mahiyeti kazanır. Bu yapısal bütünlük içerisinde cümle şu şekilde anlamlandırılmalıdır:

"Ben Mani Taş, [bu metni] kuşkusuz (kendi elimle) yazdım."

Değerlendirme ve Metin Tamirine Katkısı

U 5369 envanter numaralı fragman, fiziki hasarlarına rağmen iç içe geçmiş edebi, teolojik ve felsefi katmanları sayesinde Eski Uygur Budist yazınında filolojik açıdan yeniden yorumlanması

[48] Ayrıca bkz. SH420a, SH 421a, SD 331a, SD 357b,

gereken bir belgedir. Fragman üzerinde gerçekleştirilen metin onarımları, hem dilsel yapının bütünlüğünü kanıtlamakta hem de dönemin şiir estetiğini aydınlatmaktadır.

Yaprak 1 Recto Onarımı: Parçanın ön yüzündeki manzum övgü metninin ilk iki satırında meydana gelen yoğun aşınma ve yıpranma, eş metin verileri (Zieme, 1985) ışığında tamamlanmıştır. İlk satırın başı *[t(e)ŋri]me...,* ikinci satırın başı ise *[tegšüt]...* şeklinde onarılmıştır. Köşeli parantezle metne kazandırılan teŋri kelimesi, pasajın genelinde hâkim olan 'T' sesine dayalı mısra başı kafiyesini (stabreim) ve anlam bütünlüğünü tamamlamaktadır.

Yaprak 1 Verso Onarımı: Yoğun fiziki hasara uğrayan 7. satırın başı, paralel metin tanıklıklarından hareketle *alku kamag* ikilemesi şeklinde tamir edilmiştir. Bu kelime tamiri, satırdaki hece ve durak dengesini korumakla kalmamış; aynı zamanda sonraki dizelerde kurgulanan 'A' ses uyumu zincirine (aliterasyon) biçimsel bir tutarlılık kazandırmıştır.

Belgenin Buddhacarita Geleneğine Aidiyetinin Tanıklarla İspatı

U 5369 numaralı fragmanı doğrudan Klasik Hint şairi Aśvaghoṣa'nın ünlü eseri *Buddhacarita* geleneğine bağlayan ve alelade bir dini ritüel olmanın ötesine taşıyan somut metinsel, terminolojik ve yapısal tanıklar şunlardır:

- U 5369 numaralı fragmanın *Buddhacarita* geleneğine olan aidiyetini ortaya koyan metinsel tanık:

Yaprak 1'in arka yüzünde (satır 04-06) Budist tarihsel-biyografik evrenin kilit aktörleri olan Magadha Kralı *Ajātaśatru* (açdaşaturu), babası Kral *Bimbisāra* (bimbasri élig) ve annesi Kraliçe *Vaidehī* (vudik hatun) isimleri yan yana zikredilmektedir. Bu üçlü adlandırma, bağımsız birer özel ad olmanın ötesinde, doğrudan Buddhacarita'nın epik-biyografik anlatı dizgesini tamamlayan bir aile ve krallık ilişkisine referans vermektedir.

- U 5369 numaralı fragmanın *Buddhacarita* geleneğiyle olan ilişkisini terminolojik düzeyde ispatlayan bir diğer güçlü kanıt; pasajda sıradan dünyevi unsurlar yerine, doğrudan Buda'nın öğretilerini vaaz ettiği teolojik mekanların yer almasıdır.

arıg gadirakud ol tagta (O kutsal sarp dağda): Skr. *Gṛdhrakūṭa* (Akbaba Zirvesi) ifadesinin doğrudan ödünçlemesidir. Burası Šākyamuni Buddha'nın en temel sütraları vaaz ettiği aşkın bir "Buddha alanını" simgeler.

avantlıg vainike tınl(ı)glarka: Soğdca ve Sanskritçe kökenli olan bu teknik terimler, hidayete ermeye ve Budist öğretiyi kabul etmeye hazır olan potansiyel mürit topluluklarını (*vaineyaka*) ifade eder. Coğrafi kutsallık ile potansiyel cemaat yapısının bir arada kurgulanması, eserin Buddhacarita geleneğindeki anlatı-öğreti çevresine ait olduğunu gösterir.

- Metnin *Buddhacarita* geleneğine aidiyetini biçimsel (vezin adaptasyonu ve çeviri stratejisi) olarak ortaya koyan en somut yapısal tanık ise Sanskritçe orijinal nüshada karşılaşılan *śloka* vezni gibi karmaşık Hint metrik yapıları, Uygur mütercim tarafından mekanik bir şekilde aktarılmamış; Türk şiir geleneğinin millî kalıplarına dökülerek yerelleştirilmiştir.

'T' Aliterasyonu (Yaprak 1 Recto): 7'li (4+3) duraklı millî kalıplarla örülmüştür.

'A' Aliterasyonu (Yaprak 1 Verso): Baskın olarak 8'li ve 9'lu (5+4) uzun vezin varyasyonlarıyla harmanlanmıştır.

Yabancı dini ve coğrafi terminoloji (*Gadirakud, Vainike, Açdaşaturu*) dışarıda bırakılmadan Uygurca estetik ölçülere (mısra başı kafiyesi/stabreim) uydurulmuştur. Bu bilinçli adaptasyon stratejisi, parçanın büyük bir epik-biyografik sūtra çevirisinden (Buddhacarita) alınan manzum bir iç övgü parçası olduğunu ispatlar.

- U 5369 numaralı fragman, tek bir fiziksel sayfa olmasına rağmen katlanma yerindeki bükülme nedeniyle iki ayrı yaprak (toplam 4 yüzey) görünümü kazanmış heterojen ve çok katmanlı bir yapıya sahiptir.

İncelediğimiz fragmanlarda saptanan kavramsal yapılar, Uygur mütercimlerin hedef kitlede tanıdık unsurlar üzerinden bir alımlama zemini yaratma stratejisini yansıtmaktadır. Uygurların yabancı dillerden kavram aktarırken düştükleri bu terminolojik arayış, Arat'ın (2010, s. 56) işaret ettiği gibi, dildeki "mefhumları ifade etmek ve büyük inkişaflar gösteren medenî hayatın ihtiyaçlarını karşılayabilmek" gayesinin bir tezahürüdür. Dolayısıyla, *Buddhacarita* parçalarında görülen dil işçiliği, rastgele seçilmiş kelimelerden ziyade, Uygur entelektüel muhitinin dilde bir ıstılah (terminoloji) düzeni kurma ve dini öğretiyi yerelleştirme sisteminin bir parçası olarak okunmalıdır.

Sonuç

Bu çalışmada, Eski Uygurca *Buddhacarita* geleneğine ait Ch/U 7528 ve U 5369 numaralı fragmanlar filolojik yöntem doğrultusunda yeniden değerlendirilmiş; belgelerin hem metin içindeki konumları hem de Budist terminolojiyle kurdukları ilişkiler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yapılan incelemeler, söz konusu fragmanların yalnızca parçalı metin tanıkları olarak değil, aynı zamanda Eski Uygur Budist düşünce dünyasının kavramsal üretimini yansıtan önemli belgeler olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Özellikle tahripli satırların paralel metinler yardımıyla yeniden okunması ve bağlamsal tamir önerilerinin geliştirilmesi, fragmanların *Buddhacarita* metin grubu içerisindeki yerinin daha belirgin biçimde anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Ch/U 7528 fragmanında yer alan *aşnu*, *yavaltur-*, *élig beg* ve *törü* gibi unsurlar; Budist kavramların Türkçe çeviri dili içerisinde yalnızca aktarılmadığını, aynı zamanda yerelleştirilerek yeniden yorumlandığını ortaya koymaktadır. Benzer biçimde U 5369 fragmanında geçen *tegşüt etöz*, *terin nom*, *avantlıg*, *vainike* ve *terin kuvrag* gibi kavramlar da Eski Uygurcanın yüksek düzeyde gelişmiş bir Budist terminoloji oluşturduğunu göstermektedir.

Metinlerde tespit edilen terminolojik tercihler, Eski Uygur mütercimlerinin Sanskritçe, Soğdca ve Çince kaynaklardan gelen kavramları mekanik bir biçimde aktarmadığını; aksine Türkçenin ifade imkânları içerisinde yeniden şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, Eski Uygurca Budist çeviri dilinin yalnızca taşıyıcı değil, aynı zamanda kavram üretici ve yorumlayıcı bir niteliğe sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Özellikle *törü* biriminin *Dharma* karşılığı olarak kullanılması ve manzum bölümlerde görülen yerelleştirilmiş şiirsel yapı, çeviri faaliyetinin kültürel uyarlama boyutunu açık biçimde yansıtmaktadır.

Bunun yanı sıra Avalokiteśvara övgüsü ile Ajātaśatru anlatısına ilişkin pasajlar, fragmanların yalnızca biyografik bir anlatı çevresine değil, aynı zamanda anlatısal, litürjik ve didaktik bir Budist metin geleneğine bağlı olduğunu göstermektedir. Böylece çalışma, *Buddhacarita* fragmanlarının metin tarihi içerisindeki işlevini yeniden değerlendirme imkânı sunarken, Budist anlatı geleneğinin Eski Uygur Türkçesindeki yansımalarına dair yeni veriler ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, Eski Uygurca Budist metinlerin yeniden okunması ve onarımı konusunda filolojik açıdan yeni değerlendirmeler sunmakta; Budist-Türkçe terminolojinin oluşum ve gelişim sürecine ilişkin kavramsal katkılar sağlamaktadır Fragmanlar üzerinden yürütülen bu tür ayrıntılı analizler, yalnızca metnin onarımına değil, aynı zamanda Türk dilinin tarihsel ifade gücünün ve Budist düşünceyle kurduğu ilişkinin daha derinlikli anlaşılmasına zemin hazırlamaktadır.

Dizin ve Metin Sözlüğü

açdaşaturu "bir kralın adı"
a. hannıŋ atası U5369 Y 1/04

alkın "yok olmak"
a. U5369 Y 2/02

alku "bütün, hepsi"
a. kamag térinke k U5369 Y 1/07

ana "anne"
a.+ sı vudik hatunka U5369 Y 1/06

arıg "temiz, arı"
a. gadirakud tagta ol U5369 Y 1/01, U5369 Y 2/01

asıg "fayda"
a. tusu kılur etözte U5369 Y 1/03

aşnu "önce"
a. özin yapanı yumkı U7528/03

ata "baba, ata"
açdaşaturu hannıŋ a.+ sı U5369 Y 1/04

avantlıg "sebepli, esas sebepli"
a. vainike tınl(ı)glarka U5369 Y 1/02

ayaguluk "saygıdeğer, muhterem"
a. bimbasri éligke U5369 Y 1/05

beg "bey, hükümdar"
éşidip élig b. U7528/05

bil- "bilmek, anlamak"
yavalturmışımnı b.- tiŋiz yaragu U7528/04

bimbasri "bir Hint hükümdarının adı"
ayaguluk b. éligke U5369 Y 1/05

biti- "yazmak"
b.- tim y(a)mu U5369 Y 2/11

bod "beden, vücut"
b.+ umın U5369 Y 2/05, U5369 Y 2/06

bursaŋ "topluluk, cemaat"
b. U5369 Y 2/03

edgü "iyi"
teŋlençsiz e.+ ŋüzke U5369 Y 1/06

élig "hükümdar"
éşidip é. beg U7528/05
ayaguluk bimbasri é.+ ke U5369 Y 1/05

emgek "acı, azap"
t(e)rk e.+ tin tartdaçı U5369 Y 1/05

erdini "cevher, mücevher"
kuvrag e.+ ke U5369 Y 2/04

éşid- "işitmek, dinlemek"
é.- ip élig beg U7528/05

etöz "beden, vucüt"
tegşüt e.+ ler üze U5369 Y 1/02
asıg tusu kılur e.+ te U5369 Y 1/03

gadirakud "bir dağın adı = Akbaba Dağı"
arıg g. tagta ol U5369 Y 1/01

han "han, hükümdar"
açdaşaturu h.+ nıŋ atası U5369 Y 1/04

hatun "kadın, hanım, hükümdarın eşi"
anası vudik h.+ ka U5369 Y 1/06

huŋ "bir tohum hece"
h. tép m(e)n U5369 Y 2/09

ınan- "(bir şeyden) çare aramak"
ı.- ur m(e)n U5369 Y 2/07

kamag "bütün, tüm, hepsi"
alku k. térinke k U5369 Y 1/07

kıl- "(y. fiil) etmek, yapmak, kılmak"
asıg tusu k.- ur etözte U5369 Y 1/03

kuvrag "cemaat"

alku kamag térinke k.+ ka U5369 Y 1/07
k. erdinike U5369 Y 2/04

küsüş "istek, arzu"
tegeyin tép k.+ in U5369 Y 1/07

m(e)n "(1. tekil kişi zamiri) ben"
ınanur m. U5369 Y 2/07, U5369 Y 2/09

mani "kişi adının bir bölümü"
m. taş U5369 Y 2/10

nom "öğreti"
n.+ ıŋa U5369 Y 2/02
teriŋ n.+ ug nomlayu U5369 Y 1/04

nomla- "vaaz etmek"
teriŋ nomug n.- yu U5369 Y 1/04

ol "(3. tekil kişi zamiri) o"
o. U7528/02, U5369 Y 1/01

öz "kendi"
aşnu ö.+ in yapanı yumkı U7528/03

padma "lotus, nilüfer"
užikdin p. U5369 Y 2/08

pudgıl "arı, saf"
p. arıg U5369 Y 2/01

siz "(2. çoğul kişi zamiri) siz"
t(e)ŋrime ol s.+ iŋ U5369 Y 1/01
teginür yükünçüm s.+ iŋe U5369 Y 1/08

t(e)ŋri "tanrı, ilah"
t.+ me ol siziŋ U5369 Y 1/01

t(e)rk "hızlı, çabuk"
t. emgektin tartdaçı U5369 Y 1/05

tag "dağ"
arıg gadirakud t.+ ta ol U5369 Y 1/01

tart- "çekip çıkarmak"
t(e)rk emgektin t.- daçı U5369 Y 1/05

taş "kişi adının bir bölümü"
mani t. U5369 Y 2/10

té- "demek"
tegeyin t.- p küsüşin U5369 Y 1/07, U5369 Y 2/09

teg- "varmak, ulaşmak"
t.- eyin tép küsüşin U5369 Y 1/07

tegin- "saygıyla … yapmak"
t.- ür yükünçüm siziŋe U5369 Y 1/08

tegşüt "dönüşüm"
t. etözler üze U5369 Y 1/02

telim "çok"
t. üküş tınl(ı)gka U5369 Y 1/03

teŋlençsiz "tahmini mümkün değil"
t. edgüŋüzke U5369 Y 1/06

térin "cemaat"
alku kamag t.+ ke k U5369 Y 1/07

teriŋ "derin"
t. nomug nomlayu U5369 Y 1/04

tınl(ı)g "canlı"
telim üküş t.+ ka U5369 Y 1/03, U5369 Y 2/01
avantlıg vainike t.+ larka U5369 Y 1/02

törü "tore, nizam"
t. A/06

tusu "fayda"
asıg t. kılur etözte U5369 Y 1/03

tutuz "teslim etmek
bodumın t.- u U5369 Y 2/06

udıkla- "uyumak, uyuklamak"
u.- dım U5369 Y 2/03

užik "hece, tohum hece"
u.+ din padma U5369 Y 2/08

üküş "çok"

telim ü. tınl(ı)gka U5369 Y 1/03

üze "üzerinde"
tegşüt etözler ü. U5369 Y 1/02

vainike "kurtulmaya muhtaç varlık, öğrenci"

avantlıg v. tınl(ı)glarka U5369 Y 1/02

vudik "Kral Ajātaśatru'nun annesinin ve Kral Bimbisāra'nın eşinin adı"
anası v. hatunka U5369 Y 1/06

y(a)mu "şüphesiz"
bititim y. U5369 Y 2/11

yapa "bütün, hepsi"
aşnu özin y.+ nı yumkı U7528/03

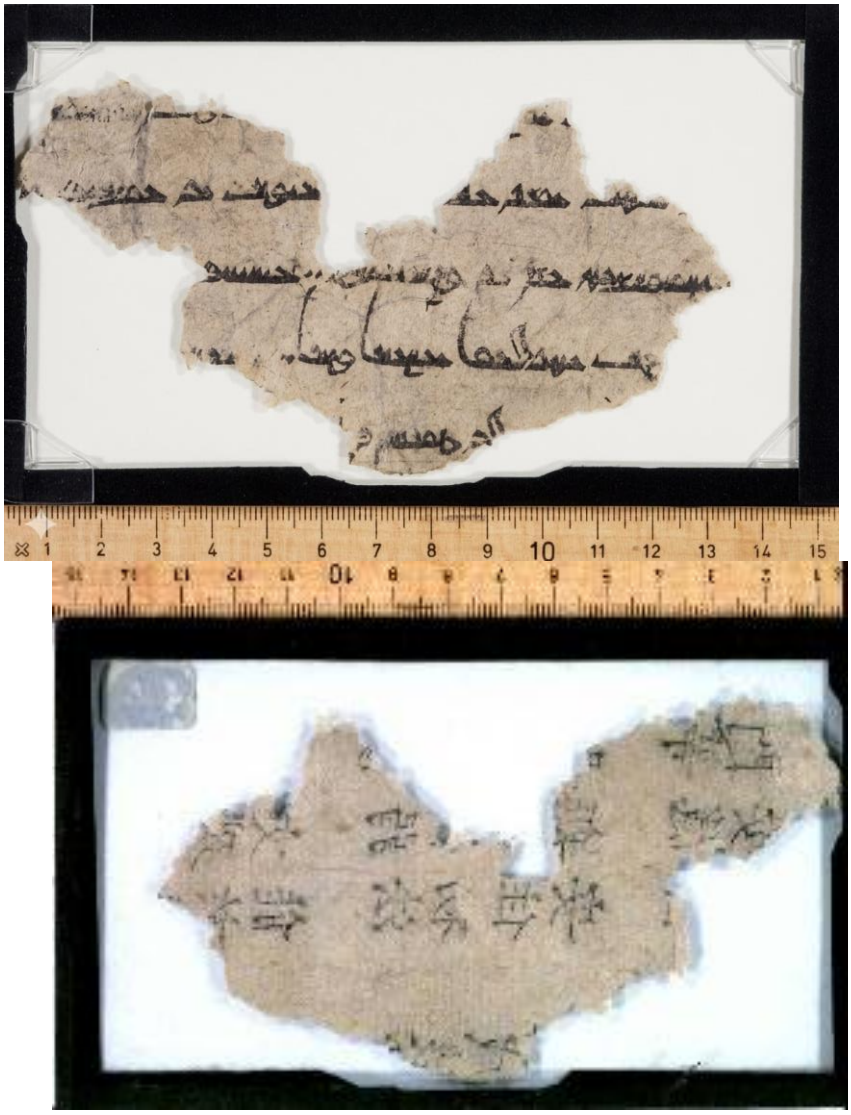
yaragu "uygun"
yavalturmışımnı biltiŋiz y. U7528/04

yavaltur- "yumuşatmak, disiplin altına almak, yola getirmek"
y.-mışımnı biltiŋiz yaragu U7528/04

yumkı "herkes, hepsi"
aşnu özin yapanı y. U7528/03

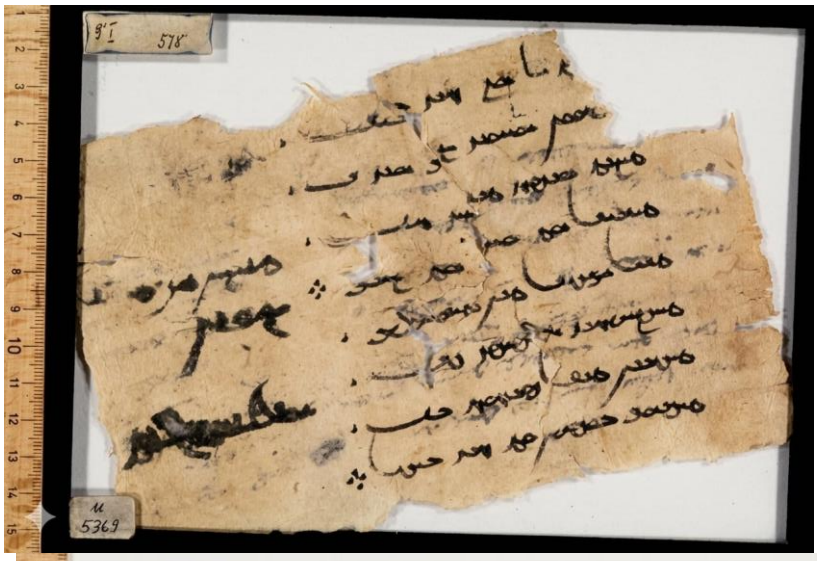
yükünç "saygı, hürmet"
teginür y.+ üm siziŋe U5369 Y 1/08

Tıpkıbasımlar[49]

Ch/U 7528

[49] El yazmaların resmi, Turfanforschung Digitales Turfan-Archiv'in web adresinden (www.turfan.bbaw.de) alın mıştır.

Ch/U 5369

Kısaltmalar

AY	Altun Yaruk
BT	Berliner Turfantexte
Çin.	Çince
Edg.	Edgerton
EDPT	An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish
ET.	Eski Türkçe
ETŞ	Eski Türk Şiiri
Moğ.	Moğolca
Sğd.	Soğdca
SH	A Dictionary of Chinese Buddhist Terms
Skr.	Sanskritçe
TohA.	Tohar A dili
TohB.	Tohar B dili
VOHD	Verzeichnis Der Orientalischen Hadschriften in Deutschland
U	Uigurica
UW	Uigurisches Wörterbuch

References

Adams, D. Q. (2013). *A dictionary of Tocharian B: Revised and greatly enlarged* (Vols. 1–2). Rodopi. (Leiden Studies in Indo-European 10)

Arat, R. R. (2007). *Eski Türk şiiri*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Arat, R. (2010). Uygurlarda ıstılahlara dair. *Türkiyat Mecmuası*, *7*, 56–81. https://doi.org/10.18345/tm.82431

Aşvaghoşa. (2022). *Buddhacarita: Buddha'nın yaşamı* (K. Kaya, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ayazlı, Ö. (2019). Altun Yaruk Sudur'da çekim edatları. *International Journal of Old Uyghur Studies*, *1*(1), 39–72. https://izlik.org/JA58FM37TY

Bailey, H. W. (1979). *Dictionary of Khotan Saka*. Cambridge University Press.

Barutçu, F. S. (1991). Maniheist ve Buddhist çevrelerde Türk şiiri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, [cilt eklenmeli], 69–87.

Besli, N. (2021). Eski Uygur Türkçesi manzum metinlerinde "baş kafiye" usulleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *14*(77), 87–95.

Bozuyla, M. (2022). *Bilgisayar destekli dizin programları ve TürkSözDiz yazılımı*. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/362244292_Bilgisayar_destekli_dizin_programlari_ve_TurkSozDiz_yazilimi

Buswell, R. E., Jr., & Lopez, D. S., Jr. (2014). *The Princeton dictionary of Buddhism*. Princeton University Press.

Caferoğlu, A. (1993). *Eski Uygur Türkçesi sözlüğü*. Enderun Kitabevi.

Can, M. (2017). Dilbilgiselleşme ve edat kavramı. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, *26*, 37–67. https://izlik.org/JA76PB48PU

Clauson, G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. Oxford University Press.

Demirci, Ü. Ö. (2014). *Eski Uygurca dört çatik*. Kesit Yayınları.

Demirci, Ü. Ö. (2016). *Eski Türkçede fiiller*. Umuttepe Yayınları.

Edgerton, F. (1953). *Buddhist hybrid Sanskrit grammar and dictionary: Vol. 2. Dictionary*. Yale University Press.

Elverskog, J. (1997). *Uygur Buddhist literature*. Brepols.

Engin, Ç. (2020). *Altun Yaruk VIII. kitap: Berlin Bilimler Akademisindeki metin parçaları (karşılaştırmalı metin, çeviri, açıklamalar, dizin)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Erdal, M. (1991). *Old Turkic word formation: A functional approach to the lexicon* (Vols. 1–2). Harrassowitz Verlag.

Erdal, M. (2004). *A grammar of Old Turkic*. Brill.

Erdem, M. D., & Demirci, Ü. Ö. (2023). *Köktürkçe*. Umuttepe Yayınları.

Gabain, A. von. (1988). *Eski Türkçenin grameri* (M. Akalın, Çev.). Türk Dil Kurumu Yayınları. (Original work published 1941)

Hazai, G. (1970). Ein buddhistisches Gedicht aus der Berliner Turfan-Sammlung. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, *23*, 1–21.

İsi, H. (2022). *Tantrik Türk Budizmi metinlerinde Budist şahsiyet ve varlıklar: Tematik ve dilsel inceleme*. Paradigma Akademi.

Johnston, E. H. (1936). *The Buddhacarita or acts of the Buddha: Part II. Cantos i to xiv translated from the original Sanskrit supplemented by the Tibetan version together with an introduction and notes*. Baptist Mission Press.

Karaman, A. (2022). *Eski Türkçe'de ikilemeler*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kaya, C. (2021). *Uygurca Altun Yaruk: Giriş, metin ve dizin* (Gözden geçirilmiş baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kayalı, Y. (2017). Aşvaghosha ve eserlerinin Buddhist edebiyattaki yeri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *5*(56), 411–424.

Müller, F. W. K. (1911). *Uigurica II* (Abhandlungen der Königlich Preußischen Akademie der Wissenschaften).

Ölmez, M. (2001). Eski Türk şiirine kısa bir bakış. *Hece Dergisi*, (Türk Şiiri Özel Sayısı), 7–14.

Ölmez, M. (2017). Eski Uygurca ikilemeler üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, *63*, 243–311.

Özertural, Z. (2021). *Alttürkische Handschriften. Teil 4: Varia Buddhica: Buddhistische Gedichte und kleinere Sūtra-Texte* (Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland [VOHD] XIII, 12).

Radloff, W. (1928). *Uigurische Sprachdenkmäler*. Akademie der Wissenschaften.

Röhrborn, K. (1971). *Eine uigurische Totenmesse: Text, Übersetzung, Kommentar* (Berliner Turfantexte 2). Akademie-Verlag.

Röhrborn, K. (2015). *Uigurisches Wörterbuch: Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien. Neubearbeitung. II. Nomina–Pronomina–Partikeln. Band 1: a – asvık*.

Röhrborn, K. (2017). *Uigurisches Wörterbuch: Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien. Neubearbeitung. II. Nomina–Pronomina–Partikeln. Band 2: aš – äžüg*.

Ruben, W. (1995). *Eski metinlere göre Budizm* (3. baskı, L. Bozkurt, Haz.). Okyanus Yayınları.

Sertkaya, O. F. (2004). Burkancı (Budist) ve Manici (Maniheist) Türk edebî çevreleri. In [editör adları eklenmeli] (Eds.), *Türk dünyası edebiyat tarihi: Vol. 4. Nazım* (pp. 25–128). Atatürk Kültür Merkezi (AKDTYK).

Soothill, W. E., & Hodous, L. (1937). *A dictionary of Chinese Buddhist terms*. Kegan Paul, Trench, Trubner.

Soyer, A. (2018). *Buddhacarita: Giriş-metin-çeviri-dizin-tıpkıbasım* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Düzce Üniversitesi].

Tekin, Ş. (1965). Uygur edebiyatının meseleleri: Şekiller, vezinler. *Türk Kültürü Araştırmaları*, *2*(1–2).

Tekin, T. (1986). İslam öncesi Türk şiiri. *Türk Dili*, (409), 3–42.

Tezcan, S. (1974). *Das uigurische Insadi-Sūtra* (Berliner Turfantexte 3). Akademie-Verlag.

Tokyürek, H. (2009). Eski Uygur Türkçesinde "ölüm" kavramı ile ilgili ifadeler. *Bilig - Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (50), 169–198.

Tokyürek, H. (2019). *Eski Uygur Türkçesinde Budizm ve Manihaizm terimleri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uçar, E. (2020). Türkiye'deki Eski Uygurca metin neşirleri için kullanılacak harfçevrim ve yazıçevrim kılavuzu. *Journal of Old Turkic Studies*, *4*(1), 231–250. https://doi.org/10.35236/jots.667923

Wilkens, J. (2007). *Das Buch von der Sündentilgung: Edition des alttürkisch-buddhistischen Kšanti Kılguluk Nom Bitig* (Teil 1–2). Harrassowitz Verlag.

Wilkens, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen* [Eski Uygurcanın el sözlüğü: Eski Uygurca, Almanca, Türkçe]. Universitätsverlag Göttingen.

Yakup, A. (2006). Uighurica from the northern grottoes of Dunhuang. In, *A festschrift in honour of Professor Masahiro Shogaito's retirement* (pp. 1–41).

Yakup, A. (2008). *Alttürkische Handschriften. Teil 12: Die uigurischen Blockdrucke der Berliner Turfansammlung. Teil 2: Apokryphen, Mahayana-Sutren, Erzählungen, Magische Texte, Kommentare und Kolophone* (Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland [VOHD] XIII, 20). Franz Steiner.

Yakup, A. (2009). *Alttürkische Handschriften. Teil 15: Die uigurischen Blockdrucke der Berliner Turfansammlung. Teil 3: Stabreimdichtungen, Kalendarisches, Bilder, unbestimmte Fragmente und Nachträge* (Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland [VOHD] XIII, 23). Franz Steiner.

Zhang, T., & Zieme, P. (2018). Two Old Uigur fragments from Dunhuang connected with the Pure Land belief. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, *71*(3), 253–261.

Zieme, P. (1985). *Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren* (Berliner Turfantexte 13). Akademie-Verlag.

Zieme, P. (1991). *Die Stabreimtexte der Uiguren von Turfan und Dunhuang*. Akadémiai Kiadó.

Zieme, P., & Kara, G. (1978). *Ein uigurisches Totenbuch: Nāropas Lehre in uigurischer Übersetzung von vier tibetischen Traktaten nach der Sammelhandschrift aus Dunhuang British Museum Or. 8212 (109)*.

Online Resources

http://turfan.bbaw.de/dta/u/dta_u_index.htm

https://woerterbuchnetz.de/?sigle=UWB&lemid=U00023

ETHICAL DECLARATIONS

Research and Publication Ethics

I declare that this article is an original work and was prepared in accordance with the principles of scientific research and publication ethics. The article has not been published elsewhere and is not currently under review by another journal.

All sources used in the study have been cited in accordance with academic standards. I declare that the study does not contain plagiarism, fabrication, falsification, or manipulation of data, and that the research findings have been presented in accordance with the principles of scientific integrity.

Author Contributions

The author single-handedly designed, conducted, and analyzed the study and prepared the report for this article. I have reviewed and approved the final version of the article and agreed to its publication.

Conflict of Interest

I declare that there is no conflict of interest regarding the publication of this manuscript.

Funding

This research did not receive any specific grant, financial support, or funding from any public, commercial, or non-profit funding agencies.

Artificial Intelligence (AI) Usage Disclosure

During the preparation of this manuscript, artificial intelligence tools may have been used solely for limited purposes such as language editing, translation assistance, and stylistic improvement. Any AI-assisted translations or language corrections were carefully reviewed and verified by the author. Artificial intelligence tools were not used to generate the core scientific content, research design, analysis, or scholarly conclusions. All academic responsibility for the content of the manuscript rests entirely with the author.

Copyright and Permissions

I confirm that all necessary permissions for copyrighted materials have been obtained where required and that the manuscript does not violate any intellectual property rights.

Author Approval

I confirm that they have read and approved the final version of the manuscript and consent to its submission and publication.

ETİK BEYANLAR

Araştırma ve Yayın Etiği

Bu makalenin özgün bir çalışma olduğunu ve bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hazırlandığını beyan ederim. Makale daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış olup başka bir dergide değerlendirme sürecinde değildir.

Çalışmada kullanılan tüm kaynaklar akademik kurallara uygun biçimde atıflanmıştır. Çalışmanın intihal, veri uydurma, veri tahrifi veya manipülasyon içermediğini; araştırma bulgularının bilimsel dürüstlük ilkelerine uygun şekilde sunulduğunu beyan ederim.

Yazar Katkısı

Çalışmanın tasarlanması, yürütülmesi, analizi ve makalenin raporlama aşamasını tek başına yürütmüştür. Makalenin son hâlini okuyup onayladım ve yayımlanmasını kabul ettim.

Çıkar Çatışması

Bu makalenin yayımlanmasına ilişkin herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan ederim.

Finansal Destek

Bu araştırma herhangi bir kamu kurumu, ticari kuruluş veya kâr amacı gütmeyen kuruluş tarafından finansal olarak desteklenmemiştir.

Yapay Zekâ Kullanım Beyanı

Makalenin hazırlanması sürecinde yapay zekâ araçlarından yalnızca dil düzenleme, çeviri desteği ve anlatım iyileştirmesi amacıyla sınırlı ölçüde yararlanılmıştır. Yapay zekâ araçları tarafından yapılan çeviri ve dil düzenlemeleri tarafımdan dikkatle kontrol edilmiştir. Yapay zekâ araçları çalışmanın bilimsel içeriğinin, araştırma tasarımının, analizlerinin veya akademik sonuçlarının oluşturulmasında kullanılmamıştır. Makalenin içeriğine ilişkin tüm akademik sorumluluk bana aittir.

Telif Hakları ve İzinler

Telif hakkı gerektiren materyaller kullanılmışsa gerekli izinlerin alındığını ve çalışmanın herhangi bir fikrî mülkiyet hakkını ihlal etmediğini beyan ederim.

Yazar Onayı

Makalenin son hâlini okudum, onayladım ve yayımlanmasını kabul ettiğimi beyan ederim.